

Præsters forebyggelse af selvmordsadfærd blandt sårbare og udsatte grupper

Præsters forebyggelse af selvmordsadfærd
blandt sårbare og udsatte grupper

Cand.scient.
Agnieszka Konieczna

Ph.D.
Lilian Zøllner

© Forfatterne og Center for Selvmordsforskning
Odense, 2016

Layout: Agnieszka Konieczna
Forsidens foto: www.kristendom.dk

Det er tilladt at citere, kopiere m.v. fra denne rapport med
tydelig kildehenvisning

Udgivet af Center for Selvmordsforskning
Bangs Boder 28-30
5000 Odense C
Tel: (+45) 66 13 88 11
E-mail: info@cfsmail.dk
Hjemmeside: www.selvmordsforskning.dk

1. udgave, 1. Oplag
2017

ISBN: 978-87-93124-20-2

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	7
KAPITEL 1	
Resumé	10
KAPITEL 2	
Baggrund og tidligere forskning	16
2.1 Baggrund.....	16
2.2 Præsters kontakt med selvmordstruede mennesker	16
2.3 Tidligere forskning	18
KAPITEL 3	
Definition af begreber	20
3.1 Indledning	20
3.2 Definitioner	20
KAPITEL 4	
Formål, metoder, etiske overvejelser og deltagere	25
4.1 Indledning	25
4.2 Mål	25
4.3 Design	25
4.4 Metoder	25
4.5 Etiske overvejelser	26
4.6 Dataindsamling i den kvantitative undersøgelse	26
4.7 Dataindsamling i den kvalitative undersøgelse	31
KAPITEL 5	
Deltagere	37
5.1 Indledning	37
5.2 Deltagere i den kvantitative undersøgelse	37
5.3 Deltagere i den kvalitative undersøgelse	43
KAPITEL 6	
Viden	48
6.1 Indledning	48
6.2 Viden om selvmordsadfærd	48
6.3 Viden i forhold til køn	51
6.4 Viden i forhold til alder, region og stift	52
6.5 Manglende viden og overvejelser	52
6.6 Opsummering	53
KAPITEL 7	
Erfaringer	55

7.1 Indledning	55
7.2 Erfaring og viden	55
7.3 Møde med selvmordstruede mennesker	59
7.4 Selvmord i familien og egne selvmordstanker	59
7.5 Opsummering	60

KAPITEL 8

Holdninger til selvmordsadfærd	62
8.1 Indledning	62
8.2 Hvorfor begår mennesker selvmord?	62
8.3 Faktorer, der har betydning for holdninger	63
8.4 Accept af selvmord	67
8.5 Opsummering	69

KAPITEL 9

Samtaler med selvmordstruede mennesker	72
9.1 Indledning	72
9.2 Samtalernes indhold	72
9.3 Håb	73
9.4 Mening med livet	74
9.5 Sjælesorg.....	75
9.6 At tale om døden	79
9.7 Tro, bøn	85
9.8 Online sjælesorg	86
9.9 Inddragelse af andre faggrupper	87
9.10 Opsummering	89

KAPITEL 10

Temaet i hverdagen	91
10.1 Indledning	91
10.2 Konfirmationsforberedelse	91
10.3 Gudstjenester	93
10.4 Særlige målgrupper	101
10.5 Selvmord – eller brug af andre begreber eller udtryk	103
10.6 Opsummering	103

KAPITEL 11

Tavshedspligt	106
11.1 Indledning	106
11.2 Fuldstændig tavshedspligt	106
11.3 At bryde tavshedspligten	108
11.4 Supervision, samtalepartnere	109
11.5 Opsummering	110

KAPITEL 12

Holdninger til livets afslutning	113
12.1 Indledning	113
12.2 Livet er Guds gave	113
12.3 Livet er ukrænkeligt	114
12.4 Retten til at dø følger af retten til at leve.....	115
12.5 Ret til at vælge, hvornår og hvordan man vil dø	116
12.6 Ret og pligt.....	117
12.7 Pligt til at leve	118
12.8 At dø med værdighed	120
12.9 En naturlig død	124
12.10 En ensom død	125
12.11 En død uden smerter	125
12.12 Livsforlængende behandling	127
12.13 Opsummering	128

KAPITEL 13

Forebyggelse	130
13.1 Indledning	130
13.2 Oplysning, tættere samarbejde	130
13.3 Behandlingsmuligheder	132
13.4 Nærvær, relationer	133
13.5 Fremme liv, som ikke er perfekt	135
13.6 Gensidig forpligtelse og ansvar	136
13.7 Fokus på menneskelige relationer.....	138
13.8 Opsummering	139

KAPITEL 14

Diskussion og konklusion	142
---------------------------------------	------------

Litteratur	145
-------------------------	------------

Bilag 1 Viden.....	148
---------------------------	------------

Bilag 2 Holdninger.....	151
--------------------------------	------------

FORORD

Denne rapport er et resultat af et forskningsprojekt, udarbejdet på Center for Selvmordsforskning i Odense. Rapporten præsenterer og beskriver resultaterne af en spørgeskemaundersøgelse samt en interviewundersøgelse med sognepræster, kommende præster og præster med særlige funktioner. Den danner grundlag for et undervisningsmateriale rettet mod præster og kommende præster men kan også i sig selv anvendes i undervisning.

Vi har sat fokus på præsternes rolle i forebyggelsen af selvmordsadfærd blandt sårbare og udsatte grupper. Hvad ved præster om selvmordsadfærd? Hvilke erfaringer har de med selvmordstruede mennesker? Og hvilke holdninger har præster til selvmordstanker og selvmordsplaner, og hvilke problemer er der med præsters tavshedspligt? Hvilke holdninger har præster til livet og til døden, og hvordan kan præster bidrage til at forebygge selvmordstanker og selvmordsadfærd blandt de selvmordstruede eller de efterladte?

Præster kan med en aktiv indsats være med til at forebygge selvmord. De kan uddannes og dermed øge deres viden om selvmordsadfærd og hjælpe mennesker, der udviser eller har risiko for selvmordsadfærd og selvmordstanker.

I forbindelse med udarbejdelsen af rapporten og undervisningsmaterialet takkes tidligere rektor Mogens Lindhardt og biskop Kjeld Holm for medvirken ved projektets opstart. Efterfølgende blev der nedsat en følgegruppe, hvis indsigtsfulde medlemmer har bestået af sygehuspræst Steen Bonde Christensen, lektor Elmo Due, Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, pastor emeritus Palle Gerlach, sognepræst Sophie Nordentoft, biskop Steen Skovsgaard og sidst men ikke mindst – pastor emeritus Karin Wellejus. Denne følgegruppe takkes for rådgivning og inspiration og for de mange overvejelser, tanker, spørgsmål og kommentarer, som gennem hhv. møder og korrespondence er tilflydt projektet undervejs.

Cand.mag. Lasse Mortensen har gennemført de kvalitative interviews, og der skal derfor rettes en meget stor tak til ham for et ihærdigt og grundigt arbejde. Tak til de præster, som har deltaget i interviewene og stillet sig til rådighed med både tid og sted. Cand. theol. Anne Bundgaard Hansen har læst korrektur på dele af rapporten og takkes herfor. En varm tak til cand. theol. Lisbet Rønnow Torp, som har bidraget med korrekturlæsning og gode overvejelser.

Uden økonomisk støtte ville det ikke have været muligt at gennemføre dette projekt, som er usædvanligt af sin art. Der er ikke tidligere gennemført et lignende projekt, som danner grundlag for et undervisningsmateriale rettet mod præster. Der skal derfor rettes en stor tak til VELUX FONDEN for økonomisk støtte.

Centerleder Ph.D. Lilian Zøllner er ansvarlig for projektets gennemførelse samt for rapportens endelige udfærdigelse, som den foreligger.

Dato den 6. februar 2017

Lilian Zøllner

KAPITEL 1
RESUMÉ

Kapitel 1

RESUME

Dette kapitel har til formål at præsentere et kort resume af forskningsprojektets resultater i relation til de overordnede målsætninger for projektet. For en nærmere uddybning af de enkelte emner henvises til de efterfølgende kapitler i rapporten.

Det overordnede formål med forskningsprojektet er at afdække, analysere og belyse præsters viden, erfaringer og holdninger til selvmordstanker og selvmordsadfærd. Den indsamlede viden danner grundlag for at øge præsters forebyggelsesindsats og derved mindske de udsatte og sårbare gruppers selvmordstanker og selvmordsadfærd.

Projektet er designet som følgende:

- *Forskning:*
Indsamling af ny viden ved at afdække præsters holdninger til og viden om selvmordstanker og selvmordsadfærd. Spørgeskemaundersøgelse rettet mod landets præster og kommende præster (ca. 2000). Interviewundersøgelse rettet mod sognepræster, præster på hospice, fængselspræster, hospitalspræ-

ster, feltpræster og præster, som er videreuddannet inden for sjælesorg.

- *Indsats ved præsters uddannelse og efteruddannelse:*
Den indsamlede nye viden formidles skriftligt og mundtligt i uddannelsen på pastoralseminarierne og efteruddannelsen for præster med henblik på at bevidstgøre præster om vigtigheden af at bryde tabuiseringen af selvmord og være aktivt spørgende til selvmordstanker og selvmordsadfærd blandt udsatte grupper.
- *Indsats gennem bred vidensformidling:*
Gennem møder, seminarer, konferencer, artikler, rapporter osv. formidles viden med henblik på at bevidstgøre præster om de mange etiske og moralske problemer, der er forbundet med selvmord.

Forskningsundersøgelsen er gennemført i 2014/2015. Den omfatter præster fra alle ti stifter i Folkekirken og præstestuderende ved Pastoralsemi-

narierne. Undersøgelsen er baseret på en studiepopulation af i alt 914 præster, der har besvaret et spørgeskema (besvarelsesprocent på ca. 50 pct.), og 47 interviewede præster og præstestuderende. Herunder følger en liste med forskningsprojektets hovedresultater.

Viden

Mange selvmordstruede mennesker og efterladte efter selvmord er i kontakt med en lang række præster, som derfor har brug for specifik viden om selvmordsadfærd og konkrete redskaber til, hvordan de kan hjælpe og støtte det selvmordstruede menneske og de pårørende på en mest effektiv og ansvarlig måde.

På spørgsmål vedrørende faktisk viden om selvmordsadfærd har lidt over halvdelen af præsterne svaret helt eller delvis korrekt, mens resten havde manglende viden. Præsternes svar viser, at de stadig bruger mytedannende udtalelser om selvmord og selvmordsforsøg. En del af præsterne er usikre på, hvorvidt samtale om *selvmordstanker* fører til handling, og hvorvidt selvmord smitter. Endvidere viser svarene, at præsterne er mere åbne omkring *selvmord* og gør sig mange overvejelser i forbindelse med samtalen med en konfident. Der er ingen signifikante forskelle i viden i forhold til køn, alder, stift og region.

Erfaring

Omkring 84 pct. af præsterne har stor erfaring med selvmordsadfærd og selvmordstruede mennesker. Hovedparten (81,6 pct.) har talt med selvmordstruede mennesker, og 33,5 pct. har mødt mennesker, som har udtrykt et ønske om hjælp til at dø. Sognepræster har væsentlig større erfaring med samtaler med efterladte end med selvmordstruede, mens funktionspræsterne har flere samtaler med selvmordstruede.

Præsterne begraver eller bisætter i gennemsnit årligt én person, som har begået selvmord. Hovedparten af de interviewede præster giver udtryk for, at det skal siges til bisættelsen eller begravelsen, at der er tale om selvmord. Men samtidig meddeler præsterne, at de altid vil respektere de efterladedes ønske.

I forbindelse med egne erfaringer med selvmordsadfærd, har 28,3 pct. af præsterne svaret, at der har været selvmord i deres familie, og 21,9 pct. har selv haft selvmordstanker.

Der er større andel af præster med stor erfaring, der har stor viden i forhold til præster med lille erfaring.

Holdninger

Dette kapitel belyser præsternes holdninger til en række udsagn vedrørende selvmordsadfærd. En overvejende del

af præsterne mener, at de fleste selvmord skyldes håbløshed, tab af meningen med livet, manglende selvværd, økonomiske problemer, ensomhed eller vrede mod sig selv.

Selvmord skyldes:

- (94,3 pct.) tab af meningen med livet
- (91,5 pct.) håbløshed
- (83,9 pct.) manglende selvværd
- (77,0 pct.) ensomhed
- (72,5 pct.) vrede mod sig selv
- (67,4 pct.) økonomiske problemer
- (23,7 pct.) religionens ringe betydning i Danmark
- (16,7 pct.) manglende faste religiøse tilknytninger

Mere end hver fjerde præst i undersøgelsen angiver, at selvmord er en synd mod Gud, mens halvdelen af præster mener, at selvmord er en synd mod andre mennesker. Et flertal af præster er af den mening, at selvmord er en tilgivelig synd. Mere end halvdelen af præsterne er enige i, at retten til at bestemme over vores liv og død er begrænset af vore forpligtelser over for vore pårørende. Således angiver mindre end halvdelen af præsterne, at selvmord er en egoistisk handling.

Præsterne er *enige* i:

- (27,3 pct.) selvmord er en synd mod Gud
- (51,8 pct.) selvmord er en synd mod andre
- (61,9 pct.) selvmord er en tilgivelig synd
- (56,1 pct.) retten til at bestemme over vores liv og død er begrænset af vore forpligtelser over for vores pårørende
- (89,6 pct.) livet er Guds gave

Præsterne er *enige* i:

- (70,1 pct.) livets værdighed afhænger ikke af livets kvalitet
- (65,7 pct.) livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt
- (47,9 pct.) selvmord er en egoistisk handling

Vedrørende præsternes holdning til retten til selvmord, er der en overvejende stor andel, der er uenige i, at selvmord er en menneskeret, og at gamle og unge mennesker har ret til at tage deres eget liv.

Et overvejende flertal af præsterne er af den mening, at livet er Guds gave, livets værdighed afhænger ikke af livets kvalitet og livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt. Derimod er præster helt eller delvis uenige i, at mennesker har ret til at vælge, hvornår og hvordan de vil dø, og retten til at dø følger retten til at leve.

Præsterne er *uenige* i:

- (61,3 pct.) selvmord er en menneskeret
- (65,3 pct.) gamle mennesker har ret til at tage deres eget liv
- (69,4 pct.) unge mennesker har ret til at tage deres eget liv
- (72,7 pct.) mennesker har ret til at vælge hvornår og hvordan, de vil dø
- (58,3 pct.) retten til at dø følger retten til at leve

Mange præster angiver, at nogle selvmordstruede skammer sig (78,7 pct.) og beder om Guds tilgivelse for selvmordsadfærd (53,5 pct.), selvmordstanker og planer om selvmord (57,6 pct.) Der er et overvejende flertal af præster, som skriver, at nogle efter-

ladte efter selvmord føler skyld (91,5 pct.), skam (87,3 pct.) og ikke tør bede præster om hjælp (60,6 pct.).

De analyser, der er foretaget, viser endvidere, at respondenternes holdninger er statistisk signifikante relateret til køn, alder, erfaring og region (for nærmere oplysninger henvises til kapitlet).

Samtaler

En væsentlig del af præsternes funktion er at tilbyde sjælesorgssamtaler til mennesker i kriser. Præsterne skriver, at de gennem disse samtaler, forsøger at mindske det følelsesmæssige pres hos konfidenter ved at formidle håb og give trøst og støtte. Sammen med den selvmordstruede person prøver præsten at finde mening med livet ved at søge efter positive og livgivende egenskaber ved personens situation. De prøver ikke at løse problemerne for konfidenter, men sigter på en eksistentiel tolkning af deres tanker, følelser og den situation, de befinder sig i. Præsterne fortæller, at det er vigtigt, at skabe gode rammer omkring selve samtalen og møde personen på en anerkendende måde. Generelt accepterer den overvejende del af præsterne ikke selvmord, men de viser medfølelse og forståelse for den selvmordstruedes vanskelige situation. I samtalen understreger de, hvor særligt et menneskeliv, et menneske og menneskelige relationer er. De begrundet det med livet som en Guds gave, og ansvar

for vores og andres liv. Når der er behov, inddrager de også Gud i samtalen gennem bøn og salmer. Præster er helt klar over, at sjælesorgens eksistentielle hjælp har begrænsninger. Hvis de føler, at de ikke kan hjælpe, henviser de personen til en terapeutisk behandling.

Tema i hverdagen og gudstjeneste

I løbet af året holder nogle præster forskellige gudstjenester med særligt fokus på selvmord til støtte for efterlevende til mennesker, der har begået selvmord. Således har lidt over halvdelen af præsterne omtalt selvmord i forbindelse med bisættelse, begravelse, støttegudstjeneste, mindegudstjeneste, temagudstjeneste eller hverdagsgudstjeneste. Selvmord nævnes tit i forbindelse med ensomhed, omsorg, håb, smerte og etik. Temaer som synd, skyld og skam er også en vigtig del af omtalen af selvmord i gudstjenesten. Ordet selvmord bruges ikke altid direkte. Ofte efter aftale med pårørende, anvender præsterne andre begreber eller udtryk i forbindelse med gudstjenesten, bisættelsen eller begravelsen.

Tavshedspligt

I Danmark har præster en absolut tavshedspligt, hvilket betyder, at de ikke må videregive fortrolige oplysninger til uvedkommende, uanset hvad

emnet er. Det er væsentligt i arbejdet som sjælesørger, påpeger præsterne. Den giver præsten en identitet som én, man kan have ubetinget tillid til. En af præsterne skriver, at netop denne tavshedspligt, kan fjerne et 'filter' i samtalen mellem en præst og konfident.

Præsternes udtalelser viser, at kendskabet til og anvendelsen af tavshedspligten og Serviceloven er forskellig blandt præsterne. For nogle præster er det helt utænkeligt at bryde tavshedspligten, mens andre har en mere pragmatisk tilgang, og i særlige tilfælde bruger deres biskop til at afgøre, hvorvidt tavshedspligten skal brydes. I sidste ende afvejes balancen mellem tavshedspligt og underretningspligt af den enkelte præsts egen dømmekraft.

Holdninger til livet og døden

Der er stor forskel på præsternes holdninger til de begreber, som ofte er forbundet med livets afslutning, f.eks. udsagnet "en værdig død". Præsternes holdninger skal ses i lyset af den udvikling, der har været inden for sundhedssektoren. Hvor det tidligere ikke var muligt at udskyde dødens indtræden ved alvorlig sygdom, er det i dag muligt. Præsterne har forskellige holdninger til de vanskelige etiske problemer, der kan opstå, når døden udskydes på grund af teknologiens formåen. Men den overordnede holdning er, at et menneske ikke skal dø alene, og at

et menneske skal have den smertelindring, der er mulig.

Forebyggelse

Sammenfattende giver præsterne udtryk for, at forebyggelse er nødvendig. De efterlyser oplysning og et meget tættere samarbejde mellem forskellige faggrupper herunder samarbejde med psykiatrien.

De påpeger, at det er nødvendigt at ændre den samfundsudvikling, som har ført til, at fokus er rettet mod individualisering og det perfekte liv. De udtrykker vigtigheden af, at vi føler en forpligtelse over for hinanden, og at vi bidrager til at tage ansvar for, at mennesker indgår i relationer.

De giver udtryk for, at de som præster kan bidrage til, at der bliver talt åbent om selvmordstanker og selvmordsadfærd, og at de kan reagere på advarselssignaler.

KAPITEL 2

BAGGRUND OG TIDLIGERE
FORSKNING

Kapitel 2

BAGGRUND OG TIDLIGERE FORSKNING

2.1 Baggrund

I 2010 gennemførte Center for Selvmordsforskning en undersøgelse rettet mod de faggrupper, som naturligt kommer i kontakt med selvmordstruede mennesker. Undersøgelsen, som er både kvantitativ og kvalitativ, drejer sig om holdninger til selvmordsadfærd samt viden og værdier blandt præster, sygeplejersker og social- og sundhedsassistenter, ambulanceredde, fængselsfunktionærer og politi (Koniczna, A., Ejdesgaard, B.A., 2010).

Resultaterne viste, at 92 pct. af præsterne har været i kontakt med selvmordstruede personer. Men præsterne var den faggruppe, som havde *mindst* viden om selvmordsadfærd og som udtrykte, at de ved mødet med selvmordstruede personer ikke har forståelse for selvmordsadfærd. Blandt fungerende præster var der ofte stor usikkerhed om, hvorledes selvmordstanker og selvmordsadfærd bedst håndteres og forhindres.

Ved et seminar med præster i foråret 2013, hvor resultaterne af undersøgelsen blev forelagt og debatteret, blev det tydeligt, at præsterne har stor berøringsflade med de selvmordstruede,

men den manglende viden om og forståelse for selvmordstanker og adfærd er belastende for forebyggelsen af selvmordsforsøg og selvmord. Forebyggelse af selvmordsadfærd handler ikke kun om, hvilke kvalifikationer præster har inden for deres fag, men også om deres faktuelle viden om og holdninger til selvmord. Viden og holdninger har stor betydning for måden mennesker med selvmordstanker og selvmordsadfærd behandles på og dermed indirekte betydning for de selvmordstruedes adfærd.

2.2 Præsters kontakt med selvmordstruede mennesker

Præster har i kraft af deres arbejde som sognepræster, hospitals- og hospicepræster, gadepræster, diakoni- og korshærspræster, feltpræster, og fængselspræster tæt kontakt til de mennesker, som er i stor risiko for selvmordsadfærd. Der er forskningsmæssigt belæg for, at det især er unge, ældre, efterladte, fysisk og psykisk syge, hjemvendte danske soldater og indsatte i fængsler, der udgør en risikogruppe for selvmordstanker og selvmordsadfærd.

2.2.1 Unge

De nyeste resultater fra Center for Selvmordsforskning viser, at 27 pct. af de unge alvorligt har overvejet at skade sig selv uden at gennemføre det. I alt 17 pct. har skadet sig selv, og den selvskadende adfærd ses især blandt pigerne, hvor hver fjerde har prøvet at skade sig selv, mens det blandt drengene kun er 8 pct., der har skadet sig selv (Zøllner, 2015). Der er en ligelig fordeling af selvskade blandt unge med vestlig baggrund og ikke-vestlig baggrund. Udtræk fra Register for Selvmordsforsøg viser, at det især er de unge piger i alderen 15-19 år, som har forsøgt at begå selvmord, og som følge heraf er indbragt til hospital (Konieczna, A., 2013; Larsen, C.P. og Mikelsen, A.T., 2015).

Præster møder bl.a. de unge, når en stor del af dem, som 13-15 årige, går til konfirmationsforberedelse. Her er temaer om liv og død naturlige samtaleemner, og præsterne har i den forbindelse mulighed for at bidrage til forebyggelse af selvmordstanker og selvmordsadfærd. Desuden har forældrene mulighed for at kontakte præsten for at tale om deres bekymringer for den unge i forbindelse med eventuelle selvskadende handlinger eller selvmordsforsøg.

2.2.2 Ældre og efterladte

Der er blandt mænd over 60 år en forøget risiko for selvmord. Hver uge er

der to mænd i aldersgruppen 60+, for hvem livet forekommer at være så meningsløst og håbløst, at de tager deres eget liv. Desværre stiger antallet af selvmord i takt med mændenes alder (Jensen, S.G. og Konieczna, A., 2015).

Manglende livsglæde, mistriksel, håbløshed, ensomhed, melankoli, depression og følelsen af at miste sin autonomi ligger til grund for alvorlige selvmordstanker blandt mænd. Andre kendte risikofaktorer for selvmord er funktionsnedsættelse, belastende begivenheder som tab af ægtefælle/samlever og belastninger i det sociale netværk (Zøllner, L. et al, 2011). Ældre, som er på plejehjem eller som skal flytte på plejehjem, har et stort behov for at blive hørt og have en fortløbig tale med.

Mange ældre mænd og kvinder har mistet en ægtefælle. De har erfaret, at sorg, ensomhed og sygdom kan være meget belastende. Det er ikke muligt at ændre på de livsbegivenheder, som har fundet sted, men det er muligt at understøtte håbet om, at livet er værd at leve (Tellervo, J., 2013).

Sognepræster har i forbindelse med bisættelser/begravelser og ved besøg på plejehjem en naturlig adgang til at tale med den efterladte om tab af ægtefælle/samlever, sorg, meningsløshed, håbløshed, livsmod og håb.

2.2.3 Syge

Undersøgelser viser, at følelsen af håbløshed og meningsløshed er fremherskende blandt alvorligt fysisk og psykisk syge. Alvorligt syge har ofte selvmordstanker og har forsøgt at begå selvmord (Zøllner, 2013). Præster har både som sognepræster, hospitalspræster, præster på hospice, gadepræster, diakoni- og korshæspræster mulighed for at forebygge selvmordstanker, selvmordsforsøg og selvmord.

2.2.4 Tidligere udsendte soldater

En omfattende undersøgelse (Zøllner et al., 2012, Zøllner, et al., 2014) om selvmordstanker, selvmordsforsøg og selvmord blandt tidligere udsendte soldater viser, at feltpræsterne er centrale samtalepartnere om skyld, svigt, ansvar og etik både under og efter en mission. Præsterne kan efter hjemkomsten stadig være den tætte kontakt som ven, kontaktperson og præst til de tidligere udsendte soldater med selvmordstanker og dermed bidrage til selvmordsforebyggelse.

2.2.5 Indsatte

Indsatte i landets fængsler udgør ligeledes en risikogruppe, og fængselspræster har i kraft af deres tavshedspligt ofte de indsattes fortrolighed (Zøllner, 2013).

2.3. Tidligere forskning

Der findes ikke dansk forskning, der fokuserer på og beskriver præsternes rolle i forebyggelsen af selvmordsadfærd. Der har heller ikke på internationalt plan været fokus på at forske i og skrive om præsternes indsats mod selvmord og tanker om selvmord. Den i litteraturgennemgangen fundne forskning peger dog på præsternes oversete rolle i selvmordsforebyggelse (Hirono T., 2013, Leavey G. og Rondon J., 2009) og den øgede efterspørgsmål efter sjælesorg (Mason K.E. et al., 2011, Mayers, C., Leavey, G., Valliantou, C., & Barker, C. (2007), Wang, P.S., Berglund, P.A., & Kessler, R.C. (2003). Der mangler dansk forskning, som kan fremhæve det uudnyttede potentiale i inddragelse af præster i den forebyggende indsats mod selvmordsadfærd. Derfor er sigtet i den foreliggende undersøgelse at kaste lys over præsternes arbejde med selvmordstruede og efterladte og undersøge hvilke forhold og faktorer, der er nødvendige for at udarbejde et kompetencebaseret undervisningsmateriale med henblik på at øge præsternes forebyggelsesindsats.

KAPITEL 3

DEFINITION AF BEGREBER

Kapitel 3

DEFINITION AF BEGREBER

3.1 Indledning

Der er meget stor forskel på, hvordan ministerier, kommuner, politikere, journalister og forskere anvender begreberne mistrivsel, psykisk mistrivsel og mental sundhed. Det gør det vanskeligt at få et samlet overblik over omfanget af selvskadende adfærd, selvmordsforsøg og selvmord i Danmark.

De begreber, som anvendes i den foreliggende rapport, har siden 2001 været defineret ens i Center for Selvmordsforskningens arbejde. Derved har vi kunnet følge udviklingen år for år.

3.2 Definitioner

3.2.1 Sårbarhed

Udgangspunktet er, at der i enhver årgang i en dansk skole sidder børn og unge, som grundet livsomstændigheder og livshistorier er sårbare. Sårbare unge defineres i denne sammenhæng som

”Unge, der inden for det sidste års tid har haft alvorlige, personlige, følelsesmæssige eller psykiske problemer,

hvor de følte, de havde brug for professionel hjælp”.

Sårbarheden udgør i sig selv en appel om hjælp, hvad enten den er udtrykt verbalt eller ej.

3.2.2 Selvmordstanker

Selvmordstanker omfatter ifølge Sundhedsstyrelsen (1998b) *”et ret bredt spektrum spændende fra en kortvarig strejfende tanke til plagsomme, konstant tilstedeværende selvmordsovervejelser.”*

3.2.3 Intentional self-harm

Intentional self-harm er en betegnelse, som anvendes i det internationale klassifikationssystem (ICD -10 Classification of Mental and Behavioural Disorders). Selvskade registreres under punkterne fra X60 til X84, hvor de første ni omfatter selvskade ved indtagelse af ikke-opioide smertestillende midler eller antireumatiske midler, mens de resterende 15 dækker selvskade ved brug af voldelige metoder (fx brug af skydevåben, hængning).

Nævnte internationale klassifikationssystem anvendes også i Danmark om de personer, som indbringes til sygehus efter forsøg på selvmord fx ved at

skære sig i pulsåren, ved at indtage en overdosis medicin, ved at forsøge at hænge sig eller ved at springe fra højde. Definitionen retter fokus mod adfærden og ikke mod følelserne, hensigten eller konsekvenserne. De skadekort, som udfyldes ved indbringelse til hospital, danner grundlag for vurdering af, hvorvidt adfærden kan defineres som et selvmordsforsøg.

3.2.4 Selvmordsforsøg

I 1986 fremlagde WHO en definition på selvmordsforsøg, som i dansk oversættelse har følgende ordlyd:

”En handling uden dødelig udgang, hvor en person med vilje indtager en overdosis medicin eller lignende eller udviser anden ikke-vanemæssig adfærd, der vil være skadevoldende, hvis ikke andre griber ind, og hvor hensigten har været at fremme vedkommendes ønskede forandringer via handlingens forventede konsekvenser.”

Sundhedsstyrelsen, 1998

WHO's definition er tilstræbt værdineutral, således at den kan accepteres på tværs af kulturer, religioner og ideologier. Den tager udgangspunkt i selve handlingen, idet begrebet 'skadevoldende' anvendes, hvorimod intentionen om 'at dø' ikke nævnes. Imidlertid har WHO's definition givet anledning til overvejelser, idet 'attempted suicide' dækker over en lang række handlinger, hvor selve handlingernes hensigter og metoder er vidt forskellige (Kerkhof, 2000). Der kan

være tale om et mislykket selvmord, hvor hensigt og valg af metode har været et ønske om at dø, og hvor personen er varigt skadet som følge af sin handling. Begrebet dækker ligeledes de handlinger, hvor hensigten har været diffus, handlingen har været impulsiv, og valg af metode har været afhængig af den øjeblikkelige situation (fx hvilke piller, der var i hjemmet).

Definitionen rummer endvidere et krav om, at adfærden ikke er vanemæssig, dvs. at personen ikke jævnligt, hyppigt eller tilbagevendende skader sig selv (fx ved et blandingsmisbrug i form af medicin og alkohol). I definitionen er der yderligere et krav om, at adfærden skal volde skade, hvis andre ikke griber ind. Som eksempel kan nævnes indgriben ved forsøg på at drukne sig eller indgriben efter indtagelse af en overdosis, hvor personen er bevidstløs. Et tredje eksempel er indgriben ved forsøg på selvmord ved togpåkørsel.

I definitionen anvendes udtrykket *”hvor hensigten har været at fremme vedkommendes ønskede forandringer via handlingens forventede konsekvenser.”* De ønskede forandringer kan fx være, at kæresten kommer tilbage, at ægtefællen ikke lader sig skille, eller at de økonomiske forhold bringes i orden. De ønskede forandringer kan også være at blive fri for smerter, sygdom og lidelser, idet handlingens forventede konsekvenser er, at døden indtræder. De ønskede forandringer

kan være vidt forskellige afhængige af personens livssituation, livshistorie, alder og fremtidigt livsperspektiv.

Nogle personer har gennemført adskillige selvmordsforsøg, hvor metoderne bliver mere og mere alvorlige (fx forsøg på at hænge sig eller skyde sig), hvorimod andre personer kun forsøger én enkelt gang. De anvender en metode og et tidspunkt, som minimerer risikoen for at dø, idet hensigten er et forsøg på at kommunikere behovet for hjælp, opmærksomhed, pleje, omsorg eller placering af skyld.

I internationale sammenhænge har forskere og behandlere søgt at fremkomme med definitioner, hvor intentionen indgår. Samtlige definitioner lider imidlertid under det faktum ikke at være helt dækkende for de mange forskellige slags intentioner og handlinger, som ligger til grund for et selvmordsforsøg.

3.2.5 Selvmord

WHO anvender en definition af begrebet selvmord, som i sig selv ikke rummer en etisk stillingtagen til, om handlingen er rigtig eller forkert, god eller ond. Der er snarere tale om en værdineutral forklaring på, hvori handlingen består, hvilken effekt handlingen har, samt formålet med handlingen. Selvmord er ifølge WHO's definition følgende:

”En handling med dødelig udgang, som afdøde, med viden eller forventning om et dødeligt udfald, havde foran-

staltet og gennemført med det formål at fremkalde de af den døde ønskede forandringer.”

Sundhedsstyrelsen (1998)

Sundhedsstyrelsens definition forudsætter ikke, at afdøde forud for sin handling havde et ønske om at dø, men kun at den afdøde skal have ønsket 'forandringer'. Begrundelsen herfor er, at det kan være meget vanskeligt at fastslå, hvad den afdøde klart havde forestillet sig resultatet af handlingen ville være. Derfor anvendes både begreberne viden og forventning.

WHO's definition og den danske definition er rensat for ethvert værdiladet udtryk, som kunne danne grundlag for etisk eller moralsk stillingtagen. Men selvmord er ikke værdineutralt set i et samfundsperspektiv, men er tværtimod omgærdet af en lang række etiske overvejelser og moralske vurderinger.

3.2.6 Selvmordsadfærd

Selvmordsadfærd er et begreb, som dækker en adfærd, hvorved en person verbalt, skriftligt eller på anden måde fremsætter trusler om at ville begå selvmord, forsøger at begå selvmord eller gennemfører selvmord.

3.2.7 Selvmordstruet

Begrebet selvmordstruet anvendes om mennesker, som udviser selvmordsadfærd eller som har alvorlige

selvmordstanker, idet såvel tale, adfærd som tanker kan udgøre en risiko for selvmord.

3.2.8 Selvskade

Siden 2001 har Center for Selvmordsforskning anvendt følgende definition: En handling uden dødelig udgang, hvor en person med vilje foretager én eller flere af følgende ting:

- tager initiativ til handling (fx snitter sig selv, springer fra højde) med den hensigt at skade sig selv
- indtager et stof udover den foreskrevne eller anbefalede terapeutiske dosis
- indtager et afslappende (recreational) eller ulovligt stof (drug) som en handling, som personen anser for at ville være selvskadende
- indtager et ikke-indtageligt objekt eller et stof

Selvskade ses i denne sammenhæng som et mere omfattende begreb end begrebet selvmordsforsøg. Definitionen er primært rettet mod den bevidste adfærdsmæssige (med vilje), uden at handlingen behøver at være gennemført (tager initiativ til handling). Endvidere skal hensigten med handlingen være at skade sig selv. I modsætning til definitionen af selvmordsforsøg behøver andre ikke at

have grebet ind, og i definitionen af selvskade indgår ikke, at der skal være tale om ønskede forandringer som konsekvens af handlingen. Som eksempel på selvskade kan nævnes indtagelse af en overdosis piller (fx 30 Panodil) med den hensigt at skade sig selv, men som vedkommende senere kaster op.

3.2.9 Selvmutilerende adfærd

Begrebet selvmutilerende adfærd beskrives ofte i psykiatrien som en fejltilpasning eller fejludvikling og kan dække over en lang række andre betegnelser: parasuicide, wristcutting syndrome, cutters, deliberate self-harm (DSH), self inflicted violence (SIV), bodily harm, self-injury, self-destructive behavior, self-wounding, focal suicide og selfmutilation m.fl. I kulturelle- og forskningsmæssige sammenhænge anvendes forskellige definitioner, men overordnet er der tale om en ikke livstruende, ikke suicidal selvpåført kropslig skade, som ikke er socialt accepteret. Selvmutilerende adfærd kan fx dreje sig om at skære sig, snitte sig, hindre sår i at hele eller krads sig til dybe sår. Selvmutilerende adfærd adskiller sig fra selvmordsforsøg ved, at handlingen gentages igen og igen som en ritualiseret adfærd med den hensigt at dæmpe ubehageligt psykologisk pres. Hver ny selvmutilation er en forstærkning af adfærd, som giver lystbetonet frihed fra smerte.

KAPITEL 4

MÅL, DESIGN, METODER,
ETISKE OVERVEJELSER OG
DATAINDSAMLING

Kapitel 4

MÅL, DESIGN, METODER, ETISKE OVERVEJELSER OG DATAINDSAMLING

4.1 Indledning

Det er sjældent, at præster nævnes i forbindelse med forebyggelse af selvmord. Derimod har der gennem mange år været tradition for at nævne praktiserende læger, psykiatere, psykologer og sygeplejersker som de faggrupper, der naturligt kommer i kontakt med selvmordstruede mennesker. Desuden nævnes politi og reddere, som de mennesker, der tilkaldes i forbindelse med en selvmordshandling.

Der er mange årsager til dette fænomen, og en forklaring kan være, at selvmordstanker og selvmordsadfærd gennem mange år har været set som en psykisk lidelse, som kræver behandling. Forskningen har primært rettet sig mod risikofaktorer og medicinsk behandling og meget sjældent mod beskyttende faktorer, eller de samtaler præster kan have med mennesker om livskriser, livsanskuelse, tro, visioner om det gode liv med og for den anden. Desuden er det meget sjældent, at præster indgår i tværfaglige sammenhænge vedrørende selvmordsforskning eller selvmordsforebyggelse.

4.2 Mål

Målet med forskningsprojektet er at afdække, analysere og belyse præsters viden, erfaringer og holdninger til selvmordstanker og selvmordsadfærd. Den indsamlede viden danner grundlag for at øge præsters forebyggelsesindsats og derved mindske de udsatte og sårbare gruppers selvmordstanker og selvmordsadfærd.

4.3 Design

Projektet er designet, så det indeholder

- En spørgeskemaundersøgelse
- En interviewundersøgelse

4.4 Metoder

Hver forskningsmetode har såvel fordele som begrænsninger afhængig af hvilke temaer, der søges afdækket, belyst og analyseret. Valg af spørgeskemametode skyldes, at præsterne derigennem har mulighed for at bidrage med ny viden, som indeholder en vurdering af beskyttende og belastende forhold. Der er i spørgeskemaet

mulighed for, at præsterne kan skrive uddybende kommentarer. Præster og kommende præster har som særlig arbejdsopgave at varetage sjælesorg og forholde sig til etiske problemstillinger blandt socialt udsatte og sårbare mennesker. Dette tema kan de uddybe i spørgeskemaerne.

Interviewformen er valgt som metode, idet denne metode kan bevæge sig dybere og mere nuanceret ned i tanker, overvejelser og erfaringer. Endvidere kan metoden bidrage til at få andre og nye vanskelige spørgsmål besvaret 'med egne ord' herunder også overvejelser om sjælesorg. Dertil kommer, at metoden egner sig til, at præster filosoferer over spørgsmål, som er personlige eller private.

4.5 Ethiske overvejelser

De etiske overvejelser i forhold til projektet har primært rettet sig mod præsternes mulighed for at forblive anonyme, såfremt vedkommende valgte at deltage. Endvidere har de etiske overvejelser koncentreret sig om præsternes ret til at svare på så lidt eller meget, som vedkommende har ønsket og besvare de spørgsmål, de måtte have i forbindelse med undersøgelsens formål.

Tid og sted for interview er blevet respekteret, og forud for interviewet er præsterne blevet informeret om projektets baggrund og formål.

4.6 Dataindsamling i den kvantitative undersøgelse

I alt blev der udsendt 1984 spørgeskema i perioden maj 2014 - november 2014. Det samlede antal besvarede spørgeskemaer kom op på i alt 985 indkomne besvarelser, hvoraf 143 var kun delvist besvaret. En grundig oprensning af data resulterede i alt i 914 deltagere.

Spørgeskemaets formål var at

- afdække præsternes faktuelle viden om selvmordsadfærd
- belyse præsternes holdninger til selvmord og selvmordsforsøg
- undersøge hvilke etiske principper og overvejelser præsterne har i forbindelse med den suicidale adfærd
- se på en række faktorer, der kan have betydning for viden og holdninger

4.6.1 Spørgeskemaets udformning

Spørgsmålenes indhold og udformning blev udarbejdet i samarbejde med projektets følgegruppe. Spørgeskemaet blev delvist udformet på baggrund af allerede eksisterende spørgsmål fra tidligere spørgeskemaundersøgelse (Konieczna, A., Ejdesgaard, B.A., 2010) og delvist på helt nye konstruerede spørgsmål hentet fra litteratur om selvmordsadfærd, avisartikler, følgegruppens kommentarer og egne vur-

deringer. Det færdigudarbejdede spørgeskema blev senere brugt i forbindelse med udarbejdelsen af interviewguiden til undersøgelsens kvalitative del.

4.6.2 Spørgeskemaets opbygning

Spørgeskemaet består i alt af 113 spørgsmål, fordelt på forskellige spørgsmålstyper og temaer (Tabel 4.1). Spørgeskemaet er struktureret

således, at der indledningsvist er en række spørgsmål om grundlæggende demografiske data for respondentgruppen. Herefter spørges der nærmere ind til specifikke erfaringer i forhold til selvmordsadfærd og derefter til respondenternes holdninger og stillingtagen til forskellige aspekter omkring selvmordsproblematikker. Til slut anmodes respondenterne om at besvare spørgsmål om faktuel viden om selvmordsadfærd.

Tabel 4.1. Spørgsmålstyper i spørgeskemaet

Spørgsmålstyper	Antal af spørgsmål	Temaer	Spørgsmålets karakter			
			Åben	Halvlukket	Lukket	Skala
Demografiske spørgsmål	12	<ul style="list-style-type: none"> Respondentmålgruppens beskrivelse 	X	X	X	
Specifikke spørgsmål	6	<ul style="list-style-type: none"> Erfaringer i forbindelse med udførelsen af den præstlige gerning i forhold til temaet selvmord 	X		X	
Holdningsspørgsmål	15	<ul style="list-style-type: none"> Årsager til selvmord 				
	19	<ul style="list-style-type: none"> Forebyggelse af selvmord og pligt til at hjælpe 				
	10	<ul style="list-style-type: none"> Synd, skyld og skam 			X	X
	5	<ul style="list-style-type: none"> Tro 				
	12	<ul style="list-style-type: none"> Retten til selvmord og assisteret selvmord 				
Faktuelle spørgsmål	12	<ul style="list-style-type: none"> Ret til at dø og pligt til at leve 				
	21	<ul style="list-style-type: none"> Viden om selvmordsadfærd 			X	X
Kommentarspørgsmål	1	<ul style="list-style-type: none"> Yderligere kommentar til retten til at dø og pligten til at leve 	X			

De første 12 spørgsmål gav indsigt i respondenternes køn, alder, anciennitet, erfaring med selvmordsadfærd og andre væsentlige karakteristika.

De næste 6 spørgsmål sigtede på at afdække, hvad præsten siger om selv-

mord under gudstjenesten og i samtalen med en selvmordstruet eller efterladt efter et selvmord.

15 spørgsmål om årsager til selvmordsadfærd belyste, hvad præster

mener, kan være årsager til selvmord og selvmordsforsøg.

De næste 19 spørgsmål drejede sig om forebyggelse af selvmord og pligten til at hjælpe. Disse spørgsmål omhandler kirkens og præstens rolle i selvmordsforebyggende arbejde samt problematikker vedrørende tavshedspligten.

10 spørgsmål om synd, skyld og skam handler om, hvorvidt selvmord anses som en synd og giver følelsen af skyld og/eller skam blandt selvmordstruede og efterladte.

De næste fem spørgsmål omhandler præsters holdning til troens betydning i forebyggelsen af selvmordsadfærd. Er tro en beskyttende eller belastende faktor?

Dernæst kommer en række etiske spørgsmål om retten til at tage sit eget liv. Har mennesker ret til at bestemme, hvornår livet bør afsluttes eller bør de værne om deres liv?

Herefter følger 12 spørgsmål om retten til at dø og pligten til at leve, der kredser omkring præsters syn på spørgsmål om liv og død.

Slutteligt bliver respondenterne bedt om at besvare 21 faktuelle spørgsmål, som afdækker myter og fordomme om selvmord og generel viden om selvmordsadfærd hos præster, efterfulgt af et enkelt spørgsmål, der giver uddybende svar omkring retten til at dø og pligten til at leve.

Spørgsmålene varierer både i forhold til tekstmængde og svarkategorier. Spørgeskemaet er udformet med forskellige svarmuligheder, hvor respondenterne i nogle spørgsmål skal give et enkelt svar (single choice spørgsmål) og i andre spørgsmål gerne flere svar (multiple choice spørgsmål).

Størstedelen af spørgsmålene i spørgeskemaet er lukkede spørgsmål og skalaspørgsmål. Vi har valgt at bruge lukkede spørgsmål i vores spørgeskema, da det giver mulighed for at sammenligne svarene og letter den efterfølgende bearbejdning af data. Holdningsspørgsmål og faktuelle spørgsmål er formuleret som Likert-skalaspørgsmål. Disse spørgsmål har en skala på fem kategorier, der rangerer fra helt enig til helt uenig eller fra ja-helt sikkert til nej-helt sikkert. Vi vælger at give respondenterne fem svarmuligheder, idet dette giver et tilstrækkeligt varieret og fyldestgørende billede af målgruppens holdninger og erfaringer. Vi undlader at tilføje kategorien, 'Ved ikke' ved holdningsspørgsmål, da vi ønsker at alle respondenter uddyber deres mening om alle postulater.

Derudover benytter vi os af halvlukkede spørgsmål, hvor respondenterne kan vælge mellem forskellige svarkategorier, men samtidig har mulighed for at indtaste alternative svar i det åbne felt 'Andet'. Vi stiller også få åbne spørgsmål. I disse spørgsmål har respondenterne mulighed for selv at vælge fokus i deres svar og dermed

give mere nuancerede besvarelser. Der er også to filterstruktur spørgsmål, som ikke alle skal svare på.

4.6.3 Rekruttering af respondenter og distribution af spørgeskema

Indledningsvis blev alle biskopper i hele landet kontaktet med henblik på at informere dem om projektet og med henblik på, at de ville anbefale projektets gennemførelse. Præsterne i alle ti stifter i folkekirken (baggrundspopulation) blev forsøgt kontaktet om deltagelse via hjemmesiden www.sogn.dk, og fik tilsendt to elektroniske mails via præsternes KM mail. Den første mail indeholdt biskoppernes anbefaling, information om projektets formål og baggrund samt oplysninger om følgegruppen. Den næste mail indeholdt et unikt link til det elektroniske spørgeskema via det internetbaserede program SurveyXact samt informationer om, at alle besvarelser var anonyme, og at de ikke behøvede at besvare hele spørgeskemaet på én gang, men kunne tilgå det flere gange, da deres tidligere svar blev gemt.

Spørgeskemaet blev distribueret til respondenterne i ét stift ad gangen. Der blev, ved udsendelse, angivet en svarfrist, og var skemaet ikke besvaret ved dennes udløb, udsendtes op til tre remindere. Den første og anden blev sendt til præster, der ikke havde besvaret spørgeskemaet efter svarfristens udløb i det respektive stift. Den tredje blev udsendt i den sidste fase af

rekrutteringen af respondenter til alle præster, som endnu ikke havde besvaret spørgeskemaet, i de ti stifter.

4.6.4 Program SurveyXact

Data til den kvantitative del af rapporten er indhentet ved hjælp af et elektronisk spørgeskema opsat i det internetbaserede program SurveyXact. SurveyXact tilbyder en række forskellige indstillings- og designmuligheder, som kan benyttes i en meget brugervenlig QuickQuest designer eller i den avancerede QuickQuestplus designer. Vi valgte at bruge det avancerede designsystem for at opnå det bedst mulige spørgeskemadesign.

I det avancerede designsystem er det muligt at programmere bagvedliggende specifikke 'regler' for udfyldelsen af spørgeskemaet, i form af valideringsregler og aktiveringsregler. Valideringsregler er med til at sikre, at respondenter ikke bladrer frem uden at have afgivet et svar på de igangværende spørgsmål. Aktiveringsreglerne bruges til at styre, hvilke spørgsmål en given respondent får i spørgeskemaet, således at hver enkelt respondent kun præsenteres for relevante spørgsmål. Vi valgte at afkræve et svar på de fleste spørgsmål for at sikre, at spørgsmålene blev grundigt læst og besvaret.

4.6.5 Analyse af data

Til analyse af de forskellige sammenhænge vedrørende selvmordsadfærd blev den data, der blev indsamlet i

SurveyXact, overført til statistik- og datahåndterings-programmet SAS 9.4. I SAS er der foretaget deskriptive statistiske analyser og logistiske regressionsanalyser.

4.6.6 Teoretisk statistik

4.6.6.1 Multipel logistisk regression

Logistisk regression anvendes ofte, når man vil se sammenhæng mellem en afhængig variabel (her viden/holdning) og en uafhængig variabel eller risikofaktor. Er der flere end én uafhængig variabel, kaldes det multipel logistisk regression [x], og det er især den metode, vi anvender i den foreliggende rapport.

Vi vil forsøge at estimere holdning/viden, som funktion af forskellige uafhængige variabler (Tabel 4.2). Især er det interessant at undersøge, hvad der påvirker sandsynligheden for at være 'enig/uenig'. Disse såkaldte risikofaktorer (køn, alder, erfaring, region osv.), der viser om fagpersonen er 'tilhænger af selvmord som en menneskeret/har stor viden om emnet' eller 'ikke er tilhænger af/har lille viden om', analyseres ved hjælp af logistisk regression. Denne metode gør os i stand til at vurdere, om tilstedeværelsen af en risikofaktor medfører, at fagpersonen 'accepterer eller ikke accepterer selvmord' – 'har viden om eller ikke har viden om selvmordsadfærd'.

4.6.6.2 Odds ratio og referencegruppe

Den logistiske regression knytter en odds ratio (OR) til hver faktor [x]. Odds ratio angiver, hvor mange gange større eller mindre sandsynligheden for, at fagpersoner er 'enig'/har 'lille viden', hvor faktoren er til stede set i forhold til fagpersoner, og hvor faktoren ikke er til stede.

Formålet med OR er at give en beskrivelse af forskellene mellem de enkelte grupper, når der samtidigt kontrolleres for uafhængige variabler i grupperne. OR måler for hver uafhængig variabel (risikofaktor) forskellen mellem den aktuelle gruppe og en referencegruppe (Tabel 4.2). En referencegruppe er en gruppe, som andre grupper sammenlignes med. Referencegruppen kan kendes ved, at OR er 1,00 (tabeller i bilag 1, 2 og 3). Hvis der er uafhængighed mellem variablerne, betyder det, at der ingen forskel er, og dermed bliver OR lig med 1 for den aktuelle gruppe. Hvis OR for den aktuelle gruppe er større end 1, er der flere, der har svaret 'enig' til spørgsmålet end i referencegruppen. Hvis OR er mindre end 1, er der færre, der har svaret 'enig'. Jo mere OR afviger fra 1, desto stærkere er sammenhængen mellem variablerne. Enkelte steder i tabellerne i bilag 1 og 2 er der ikke beregnet OR, fordi p-værdien ikke er statistisk signifikant.

Tabel 4.2 Modellens uafhængige variable og anvendte kategorier samt referencegrupper i undersøgelsen

Uafhængige variable	Kategorier	Referencegrupper
køn	mand, kvinde	kvinde
alder	under 37 år, 38-47 år, 48-57 år, over 58 år	under 37
erfaring	stor erfaring, lille erfaring	lille erfaring
viden	stor viden, lille viden	lille viden
region	Hovedstaden, Syddanmark, Sjælland, Midtjylland, Nordjylland	Hovedstaden

Der er til alle odds ratio knyttet en p-værdi. P-værdien angiver sandsynligheden for at finde odds ratio med en værdi, som er lige så høj/lav som den værdi, den logistiske regression returnerer, hvis den sande odds ratio værdi er 1,00. Hvis p-værdien er tæt på 0, så ved vi, at odds ratioens sande værdi ikke er 1,00, og derfor må der være sammenhæng mellem faktoren og holdningen. Hvis p-værdien er tæt på 0, så benævnes sammenhængen som værende en signifikant sammenhæng. Er p-værdien på 5 pct. eller mindre, så slutter vi, at p-værdien er tæt nok på 0 til, at vi vil kalde sammenhængen signifikant. Signifikansgrænsen for, at resultatet ikke skyldes tilfældigheder sættes til $p < 0,05$; $p < 0,01$ eller $p < 0,001$. Er p-værdien stor ($p > 0,05$; $p > 0,01$ eller $p > 0,001$) må 0-hypotesen accepteres. Er p-værdien lille ($p < 0,05$; $p < 0,01$ eller $p < 0,001$) dvs. tæt på 0, kalder man sammenhængen signifikant, og dermed må man acceptere, at resultatet

ikke skyldes tilfældigheder og i stedet acceptere den alternative hypotese.

4.6.6.3 Beregning af viden

Der er i alt 21 vidensspørgsmål i spørgeskemaet. Rigtigt svar (ja eller nej, afhængig af spørgsmål) fik 1 point. Forkerte svar eller 'ved ikke'- svar fik 0 point. Det vil sige, at man i alt kunne få 21 point. En gennemsnitsbesvarelse blev beregnet til 13 point og blev anvendt som tærskelværdi. De fagpersoner, der har 13 point eller mere, har stor viden. Fagpersoner med mindre end 13 point har lille viden.

4.6.6.4 Beregning af faglig erfaring

Fagpersoner med 0-4 års anciennitet eller intet møde med et selvmordstruet menneske, anses som fagpersoner med lille erfaring. Fagpersoner, der har mødt en selvmordstruet person og har 5 års anciennitet eller mere, anses som fagpersoner med stor erfaring.

4.7 Dataindsamling i den kvalitative undersøgelse

Undersøgelsens kvalitative del består af dybdeinterviews med præster i hele

landet. Målsætningen var mellem 30-50 interviews. I alt blev der foretaget 47 interviews, med præster og præstestuderende fra Pastoralseminariet i perioden november 2014 – maj 2015. Interviewenes formål var at

- få uddybet og nuanceret en række af svarene på spørgsmålene i spørgeskemaet
- diskutere en række etiske dilemmaer
- nå ud til både sognepræster og funktionspræster for at afdække, hvorvidt de forskellige mennesker og menigheder, som præsterne er i berøring med, har indflydelse på præsternes holdninger til selvmord.

4.7.1 Udformning af interviewguiden

Interviewguiden blev udformet efter indsamlingen af den kvantitative data var igangsat. Der blev i processen lagt vægt på, at den dels skulle understøtte spørgsmålene fra spørgeskemaet og dels skulle afsøge områder, som ikke var tilstrækkeligt dækket af undersøgelsens kvantitative del. Dette kunne fx dreje sig om etiske dilemmaer såsom 'Pligt til at leve?' 'Ret til at dø?', eller komplekse forhold som præsternes tavshedspligt.

Interviewguiden dækker fem temaer:

1. Præstens praktiske erfaringer omkring selvmordsadfærd
2. Ethiske problematikker omkring selvmordsadfærd

3. Præstens tavshedspligt i relation til selvmordsadfærd
4. Skellet mellem interviewpersonen som privatperson og som præst i relation til selvmordsadfærd
5. Kirkens holdning til selvmord samt dens rolle i det selvmordsforebyggende arbejde

Første tema sigter mod at afdække deltagerens primære arbejdsområder og menighed, samt præstens arbejds erfaringer med både selvmordstruede, selvmord og efterladte efter selvmord.

Andet tema omhandler det tabu, som selvmordstanker og selvmordsadfærd er i de fleste sammenhænge i Danmark. Interviewene omhandler både deltagerens egne og konfidenternes oplevelser af et eventuelt tabu, men også indflydelsen fra kirkens historie berøres i en del af interviewsamtalen.

Tredje tema drejer sig om tavshedspligtens særstilling for danske præster. Både fordi tavshedspligten er restriktiv, men samtidig fordi den gentagne gange har været genstand for offentlig debat. Derfor er dette vigtigt at få grundigt afdækket, da tavshedspligten også spiller en rolle i arbejdet med selvmordstruede. I interviewene afdækkes interviewpersonens egen definition af den pastorale tavshedspligt, fordele og ulemper ved den samt supervisionsmulighederne i folkekirken i dag.

Fjerde tema belyser historiens betydning for holdninger til selvmord. Op gennem historien har kirken haft et negativt syn på selvmord. Bl.a. begrave man afdøde, der havde begået selvmord, uden for kirkegårdens mure. Endvidere fortæller, at præster har taget præstekraven af, når de skulle begrave folk, der var døde som følge af selvmord. En arbejdstese er, at virkningshistorien kan have betydning på den måde, hvorpå nogle præster i dag møder selvmordsadfærd, men at der måske er et skel mellem den faglige holdning til selvmordsadfærd og den private og personlige holdning. Det blev dog klart tidligt i interviewforløbet, at dette skel reelt set var ikke eksisterende, og dette punkt kom derfor senere til at fylde mindre i interviewene. Spørgsmålet omkring kirkens historie vedblev dog at være central, men blev en del af femte tema.

Femte tema indeholder spørgsmål om, hvorvidt det tidligere nævnte middelalderlige og fordømmende syn på selvmord stadig er at finde blandt præster inden for den danske folkekirke i dag. Samtidig udfordres interviewpersonens egne holdninger med påstande om, at kirken ikke kan acceptere selvmord, og at selvmord er en synd mod Guds skaberværk. Afslutningsvis afdækkes vedkommendes behandling af temaet i hverdagen og kirkens mulige rolle i forhold til det selvmordsforebyggende arbejde.

I interviewene søges der således en god balance mellem de fakta- og hold-

ningsbaserede spørgsmål, der har til formål både at afdække, hvorledes forskellige præster møder de samme udfordringer og problematikker. Men også hvordan forskellige præster forholder sig til de samme eksistentielle problematikker, og hvordan de enkelte interviewpersoner teologisk og etisk argumenterer for og/eller imod selvmord.

4.7.2. Rekruttering af respondenter

Deltagerne i undersøgelsen blev primært rekrutteret via invitationer udsendt på mail. Der blev fulgt op på ubesvarede invitationer via både mail og telefon.

Invitationerne blev udsendt i små grupper af 4-5 invitationer, til hver af de enkelte stifter, dels for at styre mængden af interviews inden for en kort periode og derved sikre en god afvikling, og dels for at have et godt overblik over de gennemførte interviews. Samtidig bidrog metoden til at sikre en balance kønsmæssigt i den endelige population, samt at enkelte grupper af funktionspræster ikke blev overrepræsenteret i forhold til andre grupper. Nedenstående liste markerer perioden, hvori der er udsendt invitationer i de enkelte stifter.

Fyens Stift	10.10.14 – 30.03.15
Haderslev Stift	05.11.14 – 21.01.15
Ribe Stift	06.11.14 – 26.01.15
Aarhus Stift	06.11.14 – 21.01.15
Roskilde Stift	06.11.14 – 17.02.15

Lolland-Falster Stift	06.11.14–02.02.15
Københavns Stift	08.12.14 – 02.02.15
Aalborg Stift	07.01.15 – 09.02.15
Viborg Stift	19.01.15 – 09.02.15
Helsingør Stift	21.01.15 – 02.02.15

Der er i rekrutteringen af deltagere ikke taget hensyn til, hvorvidt en given deltager har besvaret det udsendte spørgeskema. Derimod er fokus rettet mod at få kontakt til så stor en gruppe af funktionspræster i de enkelte stifter som muligt, idet spørgeskemaet primært var udsendt til sognepræster.

Forud for udsendelsen af invitationer samledes en bruttoliste over potentielle deltagere. Informationer omkring præsterne er fundet via de enkelte stifters hjemmeside (der i dag, for de fleste stifters vedkommende er blevet væsentligt ændret), webportalen www.sogn.dk, hjemmesider for foreningen Præster i Sundhedssektoren (www.praesterisundhedssektoren.dk) samt hjemmesider fra en lang række af de institutioner, som i dag har præster tilknyttet her iblandt hospitaler, plejehjem og hospicer, forsvaret, diverse uddannelsesinstitutioner samt kriminalforsorgen.

Kriterierne i udvælgelsen af potentielle deltagere er (ikke i prioriteret rækkefølge):

- Geografi – deltagerne skal være geografisk spredte for at sikre en diversitet i populationen, men stadig mulige at nå via offentlig transport

- Menighed – deltagerne skal gerne have forskellige typer af menigheder (sogne/funktionspræst – land/bysogn)
- Køn – den endelige population skal gerne have en relativt lige kønsfordeling.

Der blev udarbejdet en liste fra hvert stift, der løbende blev opdateret med nye arbejdsområder for funktionspræster. Første kontakt til de potentielle deltagere var via en mail, der kort forklarede om projektet, dets baggrund, at projektet var støttet af VELUX FONDEN, og at man, som deltager, ville være sikret fuld anonymitet. Blev denne mail ikke besvaret i løbet af ca. 10- 14 dage, hvilket var tilfældet i ca. 1/3 af tilfældene, blev kontakten gentaget, enten via en ny mail eller via telefonisk kontakt. Der blev kun rykket én gang.

I flere tilfælde blev der undladt at følge op på den første kontakt, hvis der, i løbet af de 10-14 dage, var indgået interviewaftaler med andre præster med samme arbejdsfelt eller i samme geografiske område. Dette skete i ca. 1/3 af tilfældene. Der blev i alt udsendt 95 invitationer til deltagelse. Heraf blev der foretaget fornyet kontakt på 31 henvendelser, mens 28 henvendelser endte uden respons fra modtageren. I alt endte deltagelsesprocenten på 49 pct. svarende til 47 interviews.

Af de 47 interviews blev de 25 aftaler indgået efter den første henvendelse.

Den gennemsnitlige responstid fra deltagerne var syv dage. 11 præster svarede samme dag, som invitationen var udsendt. I 22 tilfælde var det først efter anden kontakt, der kom tilsagn om deltagelse. Af disse 22 blev 10 kontaktet via telefon og gav tilsagn samme dag, mens 10 blev kontaktet via mail og gav tilsagn inden for gennemsnitlig en dag. 2 blev kontaktet via mail, men ønskede herefter en telefonsamtale, før de gav endeligt tilsagn.

Der blev i telefonsamtalerne lagt vægt på, at det hverken var en forudsætning for deltagelse, at præsten havde besvaret det udsendte spørgeskema eller, at præsten havde stor erfaring med arbejdet med selvmordstruede. Hensigten var at få talt med et så bredt udsnit af præster i den danske folkekirke som muligt.

The background features a close-up of a dandelion seed head. The top half is in sharp focus, showing the individual seeds radiating from a central point. A solid teal horizontal band is superimposed over the middle of the image. The bottom half of the image is blurred, showing the lower part of the seed head and its stem.

KAPITEL 5

DELTAGERE

Kapitel 5

DELTAGERE

5.1 Indledning

Dette kapitel omhandler generelle oplysninger og tegner en profil af deltagerne, der indgår i rapporten (studiepopulation). Først beskrives den socio-demografiske kategorisering, hvor man ser på studiepopulationens sammensætning i forhold til køn, alder, anciennitet, region, stift og menighed. Derefter redegøres for udvælgelsen af deltagere, besvarelsesprocenten, bortfald, spørgsmålenes validitet og repræsentativiteten af studiepopulationen.

5.2 Deltagere i den kvantitative undersøgelse

Formålet med den kvantitative del af projektet er at beskrive undersøgelsens population, og dermed få et overbliksbillede af, hvad der karakteriserer de personer, der er udvalgt til at deltage i undersøgelsen.

5.2.1 Køn og alder

Ser vi nærmere på data for deltagernes fordeling på køn, er 42,9 pct. mænd, mens 57,1 pct. af deltagergruppen er kvinder (tabel 5.1). Tabellen viser, at der er flest deltagere – i alt henholdsvis 36,0 pct. og 28,7 pct. – i aldersgruppen mellem 48-57 og 38-47 år. 13,0 pct. af deltagerne er under 38 år, mens 22,3 pct. af deltagerne er 57 år og derover.

Tabel 5.1 Fordeling af præster på køn og alder (%)

Køn	
Mand	42,9
Kvinde	57,1
Alder	
-37 år	13,0
38-47 år	28,7
48-57 år	36,0
58+ år	22,3

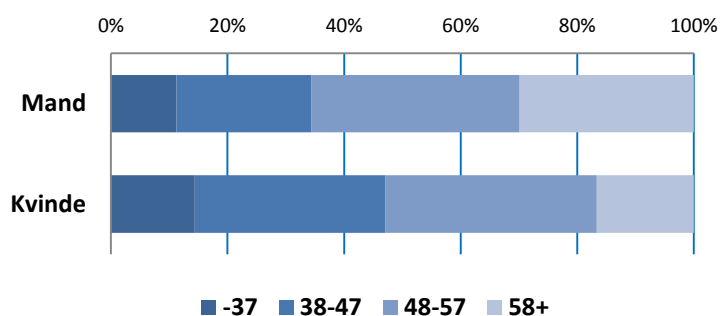
En nærmere opdeling af præster efter alder i forhold til køn (figur 5.1), viser, at der er færre mænd i aldersgruppen -37 (11,2 pct.), 38-47 (23,2 pct.) og 48-

57 (35,7 pct.) end kvinder (14,4 pct., 32,8 pct. og 36,2 pct. henholdsvis). Andelen af mænd over 58 år er 29,9 pct. mod 16,7 pct. af kvinderne. Præ-

sterne har en gennemsnitsalder på 49 år med en maksimumalder på 79 år og

minimumsalder på 26 år.

FIGUR 5.1 Andelen af præster fordelt på alder i forhold til køn

5.2.2 Anciennitet

I det følgende ser vi nærmere på deltageres anciennitet. Anciennitetsdata viser (tabel 5.2), at de fleste præster

har været erhvervsaktive i 5-9 (19,8 pct.) eller 15-19 (16,1 pct.) eller 20-24 år (16,2 pct.).

Tabel 5.2 Fordeling af præster på anciennitet (%)

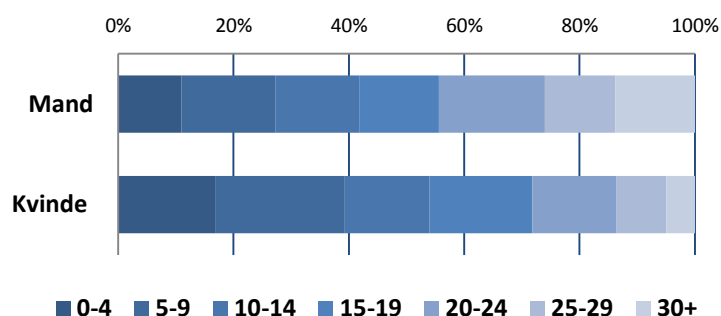
Anciennitetsdata

0-4 år	14,3
5-9 år	19,8
10-14 år	14,7
15-19 år	16,1
20-24 år	16,2
25-29 år	10,2
30+ år	8,8

Ser man på andelen af præster opdelt efter køn og anciennitet (figur 5.2), viser analysen, at der er færre mænd, der har været ansat i 0-4 år (11,0 pct.), 5-9

år (16,3 pct.) eller 15-19 år (13,8 pct.) end kvinder (16,9 pct., 22,4 pct. og 17,8 pct. henholdsvis).

FIGUR 5.2 Andelen af præster fordelt på anciennitet i forhold til køn

5.2.3 Type præst, region og stift

De fleste respondenter er sognepræster (76,7 pct.), mens resten udgør 23,3 pct. (sognepræster med særlige funktioner, funktionspræster og provster). De fleste præster kommer fra Region Midtjylland (27,6 pct.), Region Hoved-

staden (26,2 pct.) eller Region Syddanmark (22,1 pct.) (tabel 5.3.).

I forhold til stift kan det af tabellen ses, at langt de fleste præster er ansat i Aarhus stift (25,5 pct.), Helsingør stift (14,6 pct.) eller Roskilde stift (12,0 pct.).

Tabel 5.3 Fordeling af præster på region og stift (%)

Region	
Region Hovedstaden	26,2
Region Sjælland	13,6
Region Syddanmark	22,1
Region Midtjylland	27,6
Region Nordjylland	10,5
Stift	
Københavns stift	10,5
Helsingør stift	14,6
Roskilde stift	12,0
Lolland-Falsters stift	2,8
Fyens stift	9,6
Aalborg stift	9,4
Viborg stift	9,5
Aarhus stift	15,5
Ribe stift	7,3
Haderslev stift	8,8

5.2.4 Udvælgelse af deltagere og repræsentativitet

Dette afsnit beskriver først metoden, som ligger til grund for, hvordan deltagere blev udvalgt, og de krav, der blev stillet til studiepopulationen. Herefter vil nogle karakteristika for baggrundspopulationen blive sammenlignet med studiepopulationens karakteristika. Der vil blive redegjort for, i hvor høj grad studiepopulationen kan siges at ligne den population, den skal repræsentere, nemlig præster fra alle stifter i folkekirken.

Det var ikke muligt at få tilladelse til at få lister over alle præster i hele landet, hvilket påvirker repræsentativiteten i spørgeskemaundersøgelsen. Undersøgelsens deltagere er udvalgt i form af en klyngeudvælgelse, det vil sige, at der indenfor hvert stift, altså hver klynge, er udvalgt det antal præster, der var tilgængelige via hjemmesiden www.sogn.dk.

I udvalget af deltagere har følgende

inklusionskriterier været gældende for spørgeskemaundersøgelse:

- studiepopulationen skal omfatte præster i folkekirken
- deltagerne skal være geografisk spredte
- studiepopulationen skal have en relativ lige kønsfordeling

For at en undersøgelse kan karakteriseres som repræsentativ, skal studiepopulationen ligne baggrundspopulationen så meget som muligt. Det er muligt at undersøge dette på udvalgte sociodemografiske oplysninger, som findes både for baggrundspopulation og for alle inviterede til undersøgelsen. Repræsentativiteten er belyst i forhold til oplysninger om køn og stift, idet det ikke var muligt at få oplysninger om alder og anciennitet for baggrundspopulationen. Derfor kan repræsentativitet på alder- og anciennitetsvariablen ikke diskuteres. Repræsentativiteten mht. disse sociodemografiske oplysninger er vist i tabel 5.4. og figur 5.3.

Tabel 5.4 Køns- og stiftsfordeling i baggrundspopulationen og studiepopulationen(%)

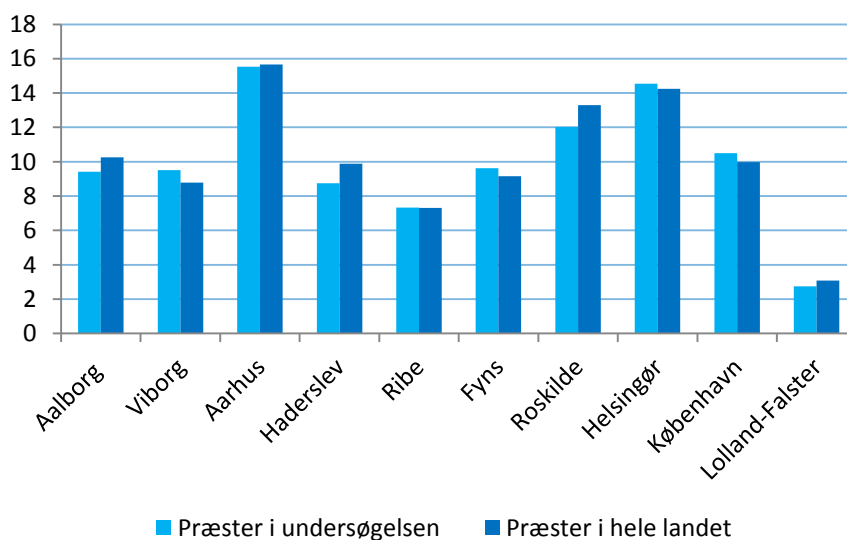
	Baggrundspopulation %	Studiepopulation %	Variation %
Køn			
Mand	44,1	42,9	1,2
Kvinde	55,9	57,1	1,2
Stift			
Københavns stift	10,0	10,5	0,5
Helsingør stift	14,2	14,6	0,4
Roskilde stift	13,3	12,0	1,3
Lolland-Falsters stift	3,1	2,8	0,3
Fyens stift	9,2	9,6	0,4

Stift	Baggrundspopulation %	Studiepopulation %	Variation %
Aalborg stift	10,3	9,4	0,9
Viborg stift	8,8	9,5	0,7
Aarhus stift	15,7	15,5	0,2
Ribe stift	7,3	7,3	0
Haderslev stift	9,9	8,8	1,1

Af tabel 5.4 ses, at den undersøgte population fra et kønsmæssigt perspektiv er rigtig godt sammensat, da der kun er en variation på 1,2 pct. (overpræsentation) i forhold til fordelingen af præster (mænd og kvinder) i baggrundspopulationen. Når man sammenligner fordelingen af præster i studiepopulationen (N=914) i forhold til stifterne

med præster i hele landet (N=2141), viser resultaterne (tabel 5.4. og fig. 5.3), at den umiddelbart er den samme som fordelingen af præster i hele landet (variation ligger mellem 0,2 og 1,3 pct.- der er tale om stifter, der er lidt underpræsenteret eller lidt overpræsenteret). Derfor anses besvarelserne for at være repræsentative.

Figur 5.3 Repræsentativitet i forhold til antal præster i stifterne i henholdsvis undersøgelsen og hele landet

5.2.5 Bortfald og spørgsmålenes validitet

Formålet med dette afsnit er at undersøge validiteten af spørgeskemaet ud fra størrelsen af det interne og eksterne bortfald. Det eksterne bortfald defineres ud fra selve svarprocenten for

undersøgelsen, og ved det interne bortfald forstås personer, der har afgivet nogle svar til undersøgelsen, men af den ene eller anden grund er faldet fra undervejs. Der blev udsendt 1984 spørgeskemaer til præster. I alt 985 præster har været inde at besvare

spørgeskemaet, og af dem har 143 kun afgivet 'nogle svar'. Da 985 præster ud af de 1984 har besvaret, svarer dette til en svarprocent på knap 50 pct. Ud af de 143 præster, falder 114 fra undervejs i undersøgelsen og indgår derfor som internt bortfald (11,6 pct.). 71 ud af 143 besvarelser anvendes dog fortsat i den efterfølgende analyse, hvilket giver et internt bortfald på 7 pct.

Med en besvarelsesprocent på cirka 50 pct. er det over halvdelen (et eksternt bortfald), som ikke besvarede skemaet. Der kan være mange grunde til, at præster ikke eller kun delvist besvarer spørgeskemaet, herunder:

- manglende interesse for projektet
- ferie, barsel, forældreorlov, studieorlov, travlhed
- spørgeskemaets længde og antal spørgsmål
- tvivl angående anonymiteten
- spørgsmålenes og svarkategoriernes karakter

Emnet for en undersøgelse kan have stor indflydelse på ønsket om at deltage, og nogle præsters manglende ønske om deltagelse kan således skyldes, at de mener, at de ikke kan bidrage med noget væsentligt til undersøgelsen. Måske har de betænkeligheder omkring temaet selvmordsadfærd. Vi kan derfor formode, at præster med et forudgående kendskab eller interesse for emnet, kan være mere tilbøjelige til at deltage i undersøgelsen. Enkelte præster har, via mail, angivet travlhed,

for mange spørgeskemaundersøgelser samt barsel, forældreorlov og studieorlov, som grund til ikke at deltage.

Spørgeskemaets længde og spørgsmålenes samt svarkategoriens karakter har haft nogen betydning for gennemførselsprocenten. Spørgeskemaet var forholdsvis omfangsrigt, hvilket kan have påvirket antallet af besvarelser negativt. 7 pct. af respondenterne har kun delvist besvaret spørgeskemaet. En nærmere analyse viser, at en del af respondenter er stoppet i starten eller næsten midt i spørgeskemaet. De har primært afbrudt besvarelsen i forbindelse med spørgsmålene vedrørende demografiske data, en række udsagn om årsager til selvmord og selvmordsforsøg samt præstens rolle ved forebyggelse af selvmordsadfærd.

Vi har valgt at placere de demografiske spørgsmål i starten for at give respondenterne en let tilgængelig start. Det er spørgsmål, som respondenterne har nemmest ved at forholde sig til, og derfor ikke kræver dybere refleksion. Men ikke alle respondenterne følte sig sikre og trygge ved at besvare disse spørgsmål, idet de mener, at deres anonymitet kunne blive brudt. To præster skrev følgende:

" (...) jeg føler min anonymitet gået for nær i spørgsmålet om, hvilken slags præst jeg er (...) "

"Jeg ønsker ikke at besvare personlige spørgsmål om, hvorvidt jeg har selvmordstanker, og hvorvidt der har væ-

ret selvmordsforsøg i min familie (...) jeg besvarer gerne spørgsmål som er relateret til mit professionelle virke (...) [derfor] synes jeg ikke denne form er den rette."

En del respondenter fandt det demotiverende at besvare skalaspørgsmål i spørgeskemaet, fordi de var af den mening, at spørgeskemaet var alt for omfattende og indeholdt en del kvalitative spørgsmål, som krævede et mere nuanceret svar og en dybere forklaring. En respondent skrev: *"(...) jeg gik i stå midt i besvarelsen, fordi spørgsmål ofte er stillet sådan, at man ikke ved, hvordan man skal få svaret, så det bliver i overensstemmelse med ens samvittighed (...)"*

Skalaspørgsmål med fem gradueringskategorier udfordrede respondenterne til at tage stilling og prioritere. Det kan have bevirket, at respondenter, som ikke følte sig indforståede med et givent postulat, eller ikke følte, at svar-kategorierne var udtømmende nok, i højere grad afbrød besvarelsen. Der var endvidere ikke mulighed for at angive 'ved ikke' i forbindelse med holdningsspørgsmålene, da vi ønskede, at respondenterne tog stilling til de forskellige selvmordsproblematikker. Respondenterne havde i stedet for mulighed for at angive 'hverken enig eller uenig', såfremt de ingen holdning havde til det konkrete spørgsmål. Dette kan have haft negativ indflydelse på svarprocenten, da enkelte respondenter ikke har ønsket at angive en hold-

ning til visse postulater.

5.3 Deltagere i den kvalitative undersøgelse

Der blev foretaget 43 interviews med sogne- og funktionspræster i hele landet samt 4 interviews med præstestuderende på Pastorseminariet i København i perioden 4. november 2014 – 22. maj 2015. Gennemsnitslængden på interviewene var 54 minutter. Interviewdeltageren bestemte selv, hvor interviewene skulle foretages, hvilket primært blev i deres præstebolig, det nærliggende sognehus eller, for funktionspræsternes vedkommende, deres arbejdsplads.

Deltagerne kom fra 23 danske byer fordelt således, at der blev foretaget 7 interviews i Københavnsområdet (samt 4 på Pastorseminariet), 5 i Aalborg, 4 i Aarhus, 3 i Odense, 2 i Roskilde, Svendborg, Fredericia, Esbjerg og Silkeborg. De resterende 14 interviews blev alle foretaget i forskellige byer. Alle større landsdele, på nær Bornholm, blev således besøgt.

Forud for hvert interview blev deltagerne mundtligt oplyst om baggrunden for projektet, hvem der var samarbejdspartner samt formålet med undersøgelsen. Derudover blev de garanteret fuld anonymitet. Interviewet blev optaget på en diktafon og efterfølgende transskriberet. Alle detaljer, der potentielt kunne pege på

den enkelte deltagers identitet, blev fjernet i transskriptionerne, som efterfølgende dannede grundlag for den videre analyse. Deltagerne fik mulighed for at stille spørgsmål og komme med eventuelle forbehold, inden diktafonen blev tændt.

Samtlige interviews fulgte som udgangspunkt den udarbejdede interviewguide. Der blev naturligvis givet plads til, at deltagerne kunne uddybe oplevelser eller tanker, der brød guidens rammer, men alle temaer blev berørt i alle interviews, og spørgsmålene blev - så vidt muligt - stillet på samme måde for ikke at påvirke svarene. I forbindelse med de fire interviews af studerende ved Pastorseminariet blev første del, vedrørende præsternes erfaringer med selvmordsadfærd ændret således, at fokus i stedet var på de studerendes forventninger til deres kommende arbejde generelt. Derudover blev mødet med selvmord, selvmordstruede samt efterladte efter selvmord, specifikt berørt. Interviewene blev, så vidt muligt, transskriberet umiddelbart efter interviewet. I perioder med mange interviews var dette dog ikke muligt.

Efter hvert interview fik deltagerne en række af Center for Selvmordsforskning's faktahæfter udleveret, her iblandt *'Signaler på Selvmordsadfærd'*, *'Unge og Selvskadende Adfærd'* samt *'Efterladte efter Selvmord'*. Efter indsamlingen af alle interviews blev der udsendt et kortere evalueringsskema,

hvor der blev spurgt ind til, om interviewet havde ændret deres tilgang til mødet med selvmordstruede samt efterladte efter selvmord. Svarene pegede på, at deltagelsen havde gjort dem mere opmærksomme på deres tale og adfærd i mødet med både selvmordstruede og efterladte efter selvmord. Flere pegede på de udleverede faktahæfter som værende gavnlige i forhold til at turde spørge mere ind til selvmordstanker hos en konfident.

5.3.1 Overblik over population og repræsentativitet

I udvælgelsen af potentielle deltagere blev der, som nævnt ovenfor, både taget hensyn til deltagernes geografiske og kønsmæssige fordeling samt hvilke menigheder, de primært betjente. I relation til den kønsmæssige fordeling viste det sig at være væsentligt nemmere at få tilsagn fra kvindelige præster frem for mandelige. Således var 54 pct. af de adspurgte præster mænd (svarende til 51 personer) hvoraf 22 valgte at deltage (svarende til 43 pct.). For de kvindelige præster gjaldt, at 44 blev spurgt, om de ville deltage. Af disse sagde 25 ja (svarende til 57 pct.). Den samlede kønsfordeling på populationen var 47 pct. mænd og 53 pct. kvinder.

Fordelingen blandt de 47 deltagende præster er 12 sognepræster, 31 funktionspræster samt 4 prætestuderende fra Pastorseminariet i København. Funktionspræsterne er enten hel- eller

deltidsansatte inden for deres felt og fordeler sig på 14 områder i hhv. sundhedssektoren, kriminalforsorgen, militæret og ungdomsområdet. Enkelte af funktionspræsterne betjener flere områder. Blandt de interviewede er der bl.a. en arresthus- og korshærpræst og en diakoni- og ungdomspræst. Disse præster er af analysehensyn, men også for at sikre deres anonymitet, rubriceret under én af deres funktioner, nemlig den de selv vægtede højest i det afgivne interview. En del præster berører endvidere tidligere ansættelser som funktionspræst med andre funktioner. Præsterne er dog udelukkende rubriceret efter deres nuværende funktion.

De interviewede funktionspræster dækker langt fra alle felter, som folkekirken i dag har præster ansat inden for. Ud over de i denne undersøgelse berørte arbejdsområder, findes der fx også gymnasiepræster, flyverpræster, orlogspræster, migrantpræster, præster for døve og hørehæmmede, religionspædagogiske konsulenter, præster for åndeligt søgende, hiv- og aidspræster, natkirkepræster, præster for udviklingshæmmede samt flere andre. Det var af ressourcemæssige årsager ikke muligt at inkludere alle typer af præster. Derfor blev der primært fokuseret på de præster, der som udgangspunkt var mest relevante for temaet selvmord og selvmordsforsøg. Det er f.eks. kontaktpersoner i stifterne vedrørende selvmord og forebyg-

gelse af selvmord, præster i fængsler, arresthuse, på sygehuse, hospicer samt præster, der arbejder med udsatte befolkningsgrupper. Der er interviewet præster i alle landets ti stifter, men antallet af deltagere fra hvert stift er ikke repræsentativt. Begrundelsen er, at det ikke er formålet med den kvalitative undersøgelse. Det primære mål med interviewene er at få indsigt i præsters syn på og viden om selvmordsadfærd med udgangspunkt i forskellige menighedstyper (sogne eller funktionspræst) og i mindre grad de geografiske forholds indflydelse. Således har den største vægtning været på at interviewe så bredt et felt af funktionspræster som muligt frem for at søge en jævn fordeling blandt by- og landsogne. Yderligere kan tilføjes, at undersøgelsens kvantitative del primært retter sig mod sognepræster, både i land- og bysogne, og at populationen her i langt højere grad afspejler fordelingen af præster på landsplan. Derved vil mange af svarene her også afspejle de geografiske forskelle, der eventuelt er. Der er naturligvis også i interviewene blevet spurgt ind til eventuelle forskelle på arbejdet i hhv. et by- og et landsogn, da en del af deltagerne har betjent flere typer sogne tidligere.

Et nærmere indblik i fordelingen af population, hhv. på stifter, menighed og køn fremgår af Tabel 5.6 og Tabel 5.7.

Tabel 5.6 Adspurgte og deltagere fordelt på funktion og køn

Funktion	Adspurgte	Mand	Kvinde	Deltaget	Mand	Kvinde
Arresthuspræst	5	2	3	2	0	2
Beredskabspræst	1	1	0	1	1	0
Diakoni og korshærspræst	4	1	3	3	1	2
Feltpræst	7	7	0	3	3	0
Flygtninge- /indvandrerpræst	2	1	1	1	0	1
Fængselspræst	3	1	2	2	1	1
Gadepræst	2	1	1	2	1	1
Hospicepræst	12	2	10	3	0	3
Kontaktpræst ifm. selvmord	2	1	1	1	1	0
Pilgrimspræst	1	0	1	1	0	1
Præst i psykiatrien	3	1	2	2	0	2
Seniorpræst	1	1	0	1	1	0
Studerterpræst	2	0	2	2	0	2
Sygehuspræst	7	2	5	3	1	2
Sognepræst	33	24	9	12	8	4
Ungdomspræst	5	3	2	4	2	2
Studerende på Pastoralseminariet	5	3	2	4	2	2
I alt	95	51	44	47	22	25

Tabel 5.7 Adspurgte og deltagere fordelt på stift og køn

Stift	Adspurgte	Mand	Kvinde	Deltaget	Mand	Kvinde
Aarhus	12	4	8	7	2	5
Helsingør	3	1	2	2	0	2
Roskilde	9	4	5	3	1	2
Aalborg	14	8	6	8	4	4
København	10	8	2	6	4	2
Haderslev	6	1	5	3	0	3
Viborg	7	5	2	2	1	1
Fyens	15	7	8	7	3	4
Ribe	12	9	3	4	4	0
Lolland-Falster	2	1	1	1	1	0
Studerende på Patoralseminariet	5	3	2	4	2	2
I alt	95	51	44	47	22	25

KAPITEL 6
VIDEN

Kapitel 6

VIDEN

6.1 Indledning

Vi har lært en hel del om selvmordsadfærd over de sidste mange årtier. Men på trods af denne viden, er raterne for suicidal adfærd fortsat høje. Vi mangler en bedre forståelse af, hvorfor folk udviser disse adfærdsmønstre, og vi har ikke effektive metoder til præcist at forudsige eller forhindre problemerne. Derfor er det afgørende, at vi forstærker indsatsen for at udfylde hullerne i vores vidensbase for at være i bedre stand til at forstå og forhindre disse destruktive adfærdsmønstre.

Dette kapitel indeholder en beskrivelse af den viden, der er blevet indsamlet fra præsterne i hele landet. Først gøres rede for, hvor stor og hvilken faktuel viden præsterne har om selvmordsadfærd, herunder hvilke myter deres viden er præget af. Dernæst beskrives en række faktorer, der har betydning for viden om selvmord og selvmordsforsøg.

6.2 Viden om selvmordsadfærd

Gennem mangeårig forskning er der såvel nationale som internationale

resultater, som viser, hvad der er myter og fakta om selvmord. Præsterne fik i foreliggende undersøgelse stillet en række spørgsmål i form af udsagn, og svarene viser deres viden om selvmordsadfærd (tabel 1, bilag 1). Lidt over halvdelen (51,3 pct.) af præsterne har helt eller delvist svaret rigtigt på spørgsmålene, mens 48,7 pct. af præsterne mangler viden.

6.2.1 Myter og fakta

Hovedparten af præster havde svaret rigtigt (bilag 1, tabel 1.1) på fem udsagn:

- 79,9 pct. Selvmord skyldes kun psykisk sygdom (Nej)
- 75,8 pct. Bedring efter en selvmordskrise betyder, at selvmordsrisikoen er overstået (Nej)
- 74,0 pct. At spørge til selvmordstanker kan fremprovokere selvmordsforsøg (Nej)
- 76,1 pct. Hvilken metode er mest udbredt blandt mænd (Hængning)
- 88,7 pct. Hvilken metode er mest udbredt blandt kvinder (Forgiftning)

(Sørensen, 2002)

I interviewene udtaler præsterne sig om selvmord som psykisk sygdom og om selvmordstanker.

"Jeg har oplevet et konkret tilfælde, et forsøg, men hun havde en psykiatrisk diagnose, så hun var måske alligevel ikke så typisk."

"Det der med selvmordstanker, det er nok mere diffust for mange, og der tænker de nok ikke præsten som samtalepartner."

"Jeg tænker, at selvmordstanker er mange ting. Man kan tænke over livet og døden, men derfra og så til at tænke, at jeg ikke vil være her mere, der er vejen lang."

"Det er næppe de dybe tanker, der fører til psykiske problemer for soldaterne, men angsten for det, der kan eller skal ske og den lurende egoismefølelse. Derfor er det ofte de mere følsomme typer, der ender med at få psykiske problemer efterfølgende. Dem der begynder at ruge for meget over tingene. Samtidig handler det om, at have opbakning derhjemme. For føler du, at du svigter dem, og familien eller vennerne samtidig begynder at være lidt kritiske overfor det hele og spørger, hvorfor du ikke bare kommer hjem, så er det, du en-

der med at ligge i fosterstilling eller få selvmordstanker."

"For de psykiatriske patienter handler det jo primært om, at de er syge, mens det, for de andre, handler mere om livsomstændigheder, der gør, at de ikke kan overskue det mere. Jeg møder dem i deres kamp for livet."

"Jeg oplever ikke, at man søger en samtalepartner specifikt til det. Det er noget, der dukker op i løbet af samtalen. Dvs. at det ikke er et bevidst valg, men det er én mulighed blandt flere."

Af interviewene fremgår det desuden, at der er usikkerhed om, hvorvidt samtale om selvmordstanker fører til handling.

"Der eksisterer stadig mange myter blandt præsterne om selvmord, fx at hvis man snakker om det, så gør man det ikke." "Der er stadig en masse uvidenhed, mange myter, meget tabu og en masse fordomme omkring det."

Andre peger på det samme problem.

"Der er en frygt for, at hvis man spørger ind til selvmord, så kan man risikere at få konfidenten til at gøre det – at man 'vækker' tanken i vedkommende – hvilket jo ikke passer."

”Det er nok en myte, men tidligere sagde man, at hvis man taler om det, så gør man det ikke.”

”Der er nok nogen, der mener, at man ikke skal, fordi man så giver dem ideen, men det tror jeg ikke.”

”Den der myte med, at hvis man snakker om selvmord, så gør man det ikke, det er jo en myte. Jeg tror, der er ved at ske et paradigmeskifte mod mere åbenhed omkring det.”

Enkelte præster giver udtryk for, at de har ændret adfærd efter at have fået viden om emnet. *”Jeg har i hvert fald forstået, at sådan er det ikke. Så derfor skal man altid tage det alvorligt.”*

Nogle præster skriver om deres reaktion på, at den person, de taler med, fortæller om selvmordstanker. *”Når man møder det, hvor det er anonymt i telefonen, så er man jo sådan lidt handlingslammet.”*

Andre præster nævner, at de i samtalerne bliver konfronteret med spørgsmål om, hvorvidt en person, der begår selvmord, kan blive begravet på kirkegården eller inden for kirkediget.

6.2.2 Selvmord – en velovervejede handling?

57,5 pct. af præster har svaret, at selvmord er en velovervejede handling. (Bilag 1).

”Jeg tror, at langt, langt de fleste, der begår selvmord eller har selvmordstanker, de ønsker faktisk ikke at dø. De gør det simpelthen, fordi de ikke kan holde ud at leve mere. Jeg har en meget, meget stor medfølelse med dem, der ikke kan holde lidelsen ud mere.”

”De ringer tit for at få et skud mod og for at blive talt fra det. Det er min tolkning.”

”Det er værst, når det kommer ud af ingenting.”

”Min erfaring er, at dem, der gør det, de siger ikke noget om det. De gør det bare. Mens dem, der snakker om det, de råber om hjælp, så de giver ikke umiddelbart op. Du kan i virkeligheden ikke gøre meget, for dem, der snakker om det, de råber om hjælp, mens dem, der gør det, de gør det bare. Meget groft sagt.”

6.2.3 Selvmord, alder og køn

Mange præster ved ikke, hvad de skal svare på følgende udsagn: (Se bilag 1)

- 51,3 pct. Unge forsøger oftere selvmord end ældre (Ja)
- 51,0 pct. Flere ældre end yngre begår selvmord (Ja)
- 47,0 pct. Flere kvinder end mænd forsøger at tage deres eget liv (Ja)

- 48,6 pct. Flere mænd end kvinder begår selvmord (Ja)

"Jeg kan godt have nogle ideer om, at selvmord og selvmordstanker blandt unge hænger sammen med den måde, vi skal sælge os selv på hele tiden. Men jeg kunne godt savne noget mere konkret viden om det. Også hvordan det så er med de ældre."

6.2.4 Selvmordsadfærd

Præster er usikre på, hvad de skal svare på følgende udsagn: (bilag 1)

- 54,7 pct. Forud for selvmord har der ofte været selvmordsforsøg (Nej)
- 44,4 pct. De fleste selvmordsforsøg er impulsive handlinger (Ja)
- 42,5 pct. Mennesker, som foretager flere selvmordsforsøg, ønsker ikke at dø (Ja)

Præsterne har forskellige udsagn om mennesker, der vil begå selvmord.

"Hvis man vil begå selvmord, så er det nok ikke noget, man går og taler højt om, så gør man det."

"Jeg fik et råd af en gammel kollega om, at hvis folk truer med selvmord, så lav en fast kontrakt med dem om,

at hvis de rent faktisk vil gøre det, så skal de love at ringe først. Og det har jeg taget til mig."

"Det, jeg oplever, er, at folk der begår selvmord, er enormt determinerede på den måde, at tanken opstår ved at ét eller andet 'trigger', og så gør de det i løbet af meget kort tid. Og så når man jo ikke at henvende sig til præsten."

"Jeg tænker, at man må bevæge sig ind i den tunnel, hvor man ikke kan se andre udveje. Og der kan man aflægge sig alle følelser for dem omkring en, også ens børn. Alt andet lukkes ude i den tunnel, så man ikke føler, at der er andre udveje end selvmordet."

6.3 Viden i forhold til køn

Af tabellen 6.1 fremgår det, at knap halvdelen (47,1 pct.) af mændene havde stor viden om selvmordsadfærd mod 54,5 pct. af kvinderne. Den simple regressionsanalyse viser, at køn har en signifikant betydning for viden (OR=0,75 $p<0,05$) (tabel 6.1). Blandt mandlige præster var der en mindre andel med stor viden om selvmordsadfærd, end der var blandt kvinder. Forskellen mellem mænd og kvinder var dog ikke signifikant, når der blev kontrolleret for køn, alder, erfaring og region.

Tabel 6.1 Kønsforskelle i viden om selvmordsadfærd (%)

	Stor viden	Lille viden	I alt	OR [CI]
Mand	47,1	52,9	43,5	0,75* [0,57-0,98]
Kvinde	54,5	45,6	56,5	1

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001. Simpel regression. CI=konfidensintervaller med konfidensniveauet 0.95

6.4 Viden i forhold til alder, region og stift

I den indledende analyse med simpel regression, viser det sig, at præster i aldersgruppen 38-47 år og 48-57 år har markant større faktisk viden i for-

hold til de præster, der er under 38 år, men denne sammenhæng forsvinder dog efter justering for køn, erfaring og region (tabel 6.2).

Tabel 6.2 Aldersforskelle i viden om selvmordsadfærd (%)

	Stor viden	Lille viden	I alt	OR [CI]
58+	41,3	58,7	12,6	0,94
48-57	54,3	45,7	30,0	1,58* [1,01-2,48]
38-47	58,7	41,3	36,4	1,89**[1,19-3,01]
-37	42,9	57,1	22,0	1

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001. Simpel regression. CI=konfidensintervaller med konfidensniveauet 0.95

Der er ingen signifikante forskelle i viden i forhold til region og stift. **6.5 Manglende viden og overvejelser**

I interviewene kommer præsterne ind på hvor meget 'ikke-viden', der er om selvmordstanker og selvmordsadfærd.

"Jeg synes, at det her er et område, der bør kortlægges, ikke mindst fordi jeg tidligere har været arresthuspræst, og der havde jeg det for alvor inde på livet."

Desuden har de mange overvejelser om, hvad en præst kan sige til en selvmordstruet.

"Man kan jo ikke sige til en selvmordstruet, at det er bedre for de

pårørende, at de ikke er her. For den tanke er jo reel for den selvmordstruede. Man er nødt til at følge dem (...) Der er flere, der går med selvmordstanker, end man tror. Især folk, der mister. Det gør bare ondt.”

”For nogen (...) er det et tilbagevendende emne, at ’nu gider vi ikke mere’, og der tænker jeg nok, at det er mere noget, der bliver snakket om, end noget der vil ske. Det er mere et udtryk for frustration. For andre er det et udtryk for afmagt, fordi de godt ved, at de ikke kommer ud af det liv her. Men jeg kan godt mærke på dem, der kommer i varmestuen, at de trods alt har noget at komme efter. Jeg oplever ikke så tit, at alarmklokkerne blinker helt vildt. Jeg vil sige, at har man først oplevet en, der har taget livet af sig her, så bliver det for brugerne også en mulighed for én selv. Så ved man, at det er en smutvej. Og det får vi så en snak om.”

Overvejelser om den såkaldte ’smitteeffekt’ indgår også i interviewene med præsterne.

”Noget af det, jeg også tænker på, og som jeg har oplevet omkring selvmord, det er det der med, at det kan smitte. Altså, det var der, hvor jeg var præst før, hvor, så er der et ungt menneske, der begår selvmord, og så er der kort tid efter en anden i bekendtskabskredsen, som vælger den samme løsning. Og det lille samfund kan blive sådan helt ’Hvad sker der med vores unge mennesker?’”

”Hvis en virkelig vil gøre det, så hjælper det ikke at sende vedkommende på P eller i detentionen. Så skal vedkommende nok finde en måde at gøre det på. Henvender de sig

til mig, så er det fordi, at de endnu ikke har besluttet sig, og så kan du roligt sige ’Jamen så gør det!’”

6.6 Opsummering

Samlet har 51,3 pct. svaret korrekt på spørgsmålene, mens 48,7 pct. havde manglende viden. Der var ingen signifikante forskelle i viden i forhold til køn, alder, stift og region. Præsternes svar viser, at de mangler faktisk viden og stadig bruger mytedannende udtalelser om selvmord og selvmordsforsøg. De udtaler sig om selvmord som psykisk sygdom, og der hersker usikkerhed blandt præster om, hvorvidt samtale om selvmordstanker fører til handling, og hvorvidt selvmord smitter. På den anden side er præsterne mere åbne omkring selvmord og gør sig mange overvejelser i forbindelse med samtalen med et selvmordstruet menneske.

KAPITEL 7

ERFARINGER

Kapitel 7

ERFARINGER

7.1 Indledning

Dette kapitel præsenterer erfaringer fra en række præster, der har mødt mennesker med selvmordstanker og efterladte efter selvmord. Kapitlet indleder med at belyse, hvor stor erfaring præster har med dette, og om der er sammenhæng mellem viden og erfaring. Herefter gennemgås præsternes erfaringer med selvmord, herunder oplyser de om erfaringer i forbindelse med bisættelsen/begravelsen og fortæller om de årsager, de mener, der har ført til selvmord. Erfaringer omhandler også overvejelser om, hvad præster kunne have gjort for at forhindre selvmordet. Kapitlet afsluttes med en deskriptiv analyse af præsternes erfaringer med selvmord i egen familie og egne selvmordstanker.

7.2 Erfaring og viden

Ikke alle præster har mødt et selvmordstruet menneske, og ikke alle præster (uanset funktion) har været tæt på efterladte.

Forklaringerne kan være, at præsterne er nyuddannede og derfor ikke har været i situationer, hvor selvmordsproblematikken er blevet synlig.

Præster med 0-4 års anciennitet og/eller intet møde med et selvmordstruet menneske anses i den foreliggende rapports kvantitative del som præster med lille erfaring. Præster, der har mødt en selvmordstruet person, og har 5 års anciennitet eller mere, anses som fagpersoner med stor erfaring. Andelen af præster med lille og stor erfaring udgjorde henholdsvis 16,4 pct. og 83,6 pct.

Som det fremgår af tabel 7.1 har erfaring en signifikant effekt på viden ($OR=1,66$ $p<0,01$). Justering for variabelen i den multiple regressionsanalyse øgede effekten af erfaringsvariablen på viden ($OR=1,82$ $p<0,01$). Der er således 1,8 gange flere præster med stor erfaring, der har stor viden i forhold til præster med lille erfaring.

Tabel 7.1 Erfaringsforskelle i viden om selvmordsadfærd, pct.

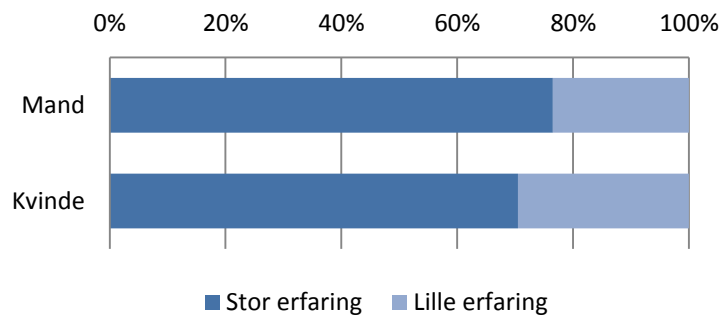
	Stor viden	Lille viden	I alt	OR ^S [CI]	OR ^M [CI]
Stor erfaring	54,5	45,5		1,66** [1,21-2,26]	1,82** [1,28-2,59]
Lille erfaring	42,0	58,0		1	1

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001. OR^S= simpel regression. OR^M=multipel regression (justeret for køn, alder, erfaring, region). CI=konfidensinterval med konfidensniveauet 0.95

I figur 7.1 vises fordelingen af præster på køn og erfaring. Det fremgår af figuren, at blandt mænd er der en større andel af præster med stor erfaring

(76,5 pct.) end præster med lille erfaring. Derimod er andelen af kvinder med stor erfaring 70,5 pct.

FIGUR 7.1 Andelen af præster fordelt på erfaring i forhold til køn

7.2.1 Bisættelser, begravelser

Af interviewene fremgår det, at præsterne i gennemsnit bisætter eller begraver én person om året, som har begået selvmord.

"Har begravet 2-3 personer efter selvmord de sidste 3 år."

"Jeg har i hvert fald haft én om året i al min tid som præst. De fleste er unge (18-20 år), og så er der en del omkring 40-50 år. Men jeg har haft alle fra 18 år og op."

"Jeg har kun én gang begravet nogen

efter selvmord. Et ægtepar der gjorde det sammen."

"Jeg har haft en del begravelser efter selvmord. Primært midaldrende mænd, 40-50 år, og unge."

"I mit først år som præst havde jeg 3 begravelser efter selvmord, mænd i alderen 40-41 år. Og min erfaring er også, at den kritiske alder for mænd ofte er der i starten af 40'erne."

"Som almindelig sognepræst møder man det jo for det meste i forbindelse med begravelser, og dem har jeg haft

rigtig mange af.”

Nogle af præsterne giver udtryk for, at de var helt uforberedte, eller at bisættelsen fandt sted, da de var nyansatte og derfor ikke havde nogle erfaringer.

”Min første begravelse som præst var faktisk et selvmord, og det var jeg slet ikke klædt på til.”

7.2.2 Årsager til selvmord

En del præster fortæller om de forhold, der har ført til selvmordet. Der har været vidt forskellige årsager, som udløste selvmordet, men også vidt forskellige bagvedliggende årsager.

”Jeg har oplevet et konkret tilfælde af selvmord, hvor det var planen hele vejen igennem. Alle vidste, at det var det, hun ville, så der var også åbenhed omkring det ved begravelsen efterfølgende.”

”Vi havde en ung pige her sidste år, der syntes, at hun havde gjort alt, hvad hun kunne for at råbe ’systemet’ og alle andre op, men følte ikke, at hun blev hørt. Så endte hun med at begå et forfærdeligt, iscenesat, selvmord (...) Så følte hun, at hun da i det mindste havde styr på det sidste, hun gjorde.”

”Jeg havde en meget diffus oplevelse, hvor jeg bagefter tænkte ’Ja, selvfølgelig.’ Det var en ældre mand, der havde fået cancer. Han skulle bl.a.

bruge ble nu og konen skulle hjælpe ham med alt. Han nævner aldrig selvmord, men der er noget, han vil snakke med mig om. Jeg ender med at henvise til Paulus (Jakobs Brev) ’Hvad end dit hjerte fordømmer dig for, så er Gud større end dit hjerte og kender alle ting.’ Og jeg siger så, at hvad end han gør, så skal Gud nok være der for ham. Han endte så med at springe ud af vinduet på 3. sal på sygehuset kort efter. Han var bare for stolt.”

Psykisk sygdom er en risikofaktor for selvmord, og i interviewene af præsterne indgår deres erfaringer med selvmord grundet psykisk sygdom.

”Det ene selvmord, der har været i de 10 år, jeg har været præst her på stedet, der var der ingen advarselslamper, der blinkede overheadet. Der var tale om en psykisk syg, der havde været ind og ud af behandling hele livet. Måske man kunne have kigget i journalerne og set, at hun havde flere selvmordsforsøg bag sig, men hun kravlede ud af sengen og sprang ud af vinduet en dag. Det var, som jeg ser det, et selvmord forårsaget af en psykose.”

”Som ny præst var jeg på et psykiatrisk hospital, hvor der var en kvinde, som blev ved med at true med selvmord. Hun var mor til en af mine konfirmander, men man kunne ikke nå hende ved fx at sige, at hun havde sine børn at leve for. Manden var

også begyndt at 'trække sig'. Hun endte med at begå selvmord og datteren var så vred, hvilket jeg godt kan forstå."

Fængselsophold udgør også en risikofaktor for selvmordsadfærd (Zøllner, 2103), og nogle af præsterne fortæller om deres erfaringer:

"Jeg har oplevet et selvmord i arresten, og det havde jeg slet ikke set komme. Så det chokerede mig. Efterfølgende havde jeg både samtaler med de indsatte og personalet."

Selvmord blandt nærmeste familie er ligeledes en risikofaktor og er også en del af de erfaringer, præsterne har.

"Jeg har ikke oplevet begravelser efter selvmord, hvor det har været tabubelagt. Men jeg kan ikke afvise, at der har været begravelser, hvor jeg heller ikke har vidst, at der var tale om selvmord."

"Jeg havde en oplevelse, hvor jeg havde begravet en mand efter selvmord. Senere kom jeg så hjem efter en ferie, og der opdagede jeg så, at sønnen i mellemtiden også havde begået selvmord. Jeg ringede til moderen, men hun orkede simpelthen ikke, at snakke med nogen. Det synes jeg er svært, for hvor meget skal jeg 'gå til' hende."

"I mit tidligere sogn oplevede jeg, at jeg begravede en ung mand efter

selvmord. Så var der egentligt ikke mere i det indtil et par år efter, hvor moderen ringede, at nu havde broderen også begået selvmord. Hende snakkede jeg meget med derefter. Hun følte, at hun ikke kunne være en del af noget fællesskab, og at folk nærmest gik over på det andet fortov, når hun mødte dem på gaden."

7.2.3 Refleksioner

I interviewene med præsterne indgår deres refleksioner om, hvad de kunne have gjort, eller hvad det var, de overså.

"Jeg begravede også på et tidspunkt en ældre dame, omkring 60'erne. Det varede ikke længe, før hendes enkemand begik selvmord, og der kan jeg da godt spørge mig selv som præst, hvad det var jeg overså."

"Så havde jeg en midaldrende dame i starten af min tid som præst. Hun var langt nede, da vi begyndte samtalerne, men fik det bedre, og jeg syntes, at jeg havde gjort det godt. Og så begik hun selvmord."

"I mit første sogn oplevede jeg et ægtepar, hvor konen var alkoholiker. Og hun endte med at gå i åen. De fandt hende, og hun overlevede, men hun nægtede simpelthen at snakke om det. Det var som om, at intet var sket."

7.3 Mødet med selvmords- truede mennesker

Resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen viser, at 81,6 pct. af præsterne har talt med selvmordstruede mennesker, og 33,5 pct. har mødt mennesker, som har udtrykt et ønske om hjælp til at dø.

Af interviewene fremgår det, at præsterne har erfaringer med selvmordstruede mennesker, hvor situationen kan være knyttet til psykisk sygdom eller til helt andre problematikker.

"Jeg har arbejdet med selvmordstruede som præst i psykiatrien. Jeg har begravet folk."

"De fleste psykiatriske patienter har på et eller andet tidspunkt selvmordstanker, så jeg møder rigtig mange med de udfordringer."

"Den yngste med selvmordstanker, jeg har haft, var en konfirmand. Hun blev indlagt med skizofreni og selvmordstanker, mens hun gik til konfirmationsforberedelse. Hun ville så gerne med på konfirmandlejr, og jeg fik også lov, så længe jeg lovede at tage ansvaret for hende. Måske det var det, der blev hendes redning."

"Jeg kom ud til en ung dreng, der sad der med sin mor og far. Han havde taget skruetrækkeren frem og ville

bruge den. Jeg endte med at sige, at når vi nu ikke kunne komme videre, kunne vi lige så godt begynde at planlægge hans begravelse. Og det virkede. Men den kan man jo ikke bruge hver gang. Det viste sig også bagefter, at jeg ikke var den eneste, de havde ringet til. Flere af mine kollegaer var blevet kaldt derud."

"Min første erfaring var med en ung pige, hvor mine evner ikke rakte, og hun derfor mødte ikke op igen efterfølgende. Så jeg kunne godt have tænkt mig at have haft bedre redskaber fra uddannelsen."

"Destruktiv adfærd, herunder selvmordstanker, møder jeg ret ofte, da jeg er fængselspræst."

7.4 Selvmord i familien og egne selvmordstanker

Hver dag er der et menneske, som begår selvmord og tyve mennesker, som forsøger at begå selvmord. Hovedparten af den danske befolkning har derfor kendskab til én eller flere personer, som har begået selvmord. Spørgeskemaet indeholder spørgsmål om, hvorvidt præsten selv har haft selvmordstanker, eller der har været selvmord i familien. Mere end en fjerdedel af de deltagende præster svarer, at der i familien er forekommet selvmord, og hver femte af præsterne har selv haft selvmordstanker (tabel 6.2).

Tabel 6.2 Selvmord i familien og egne selvmordstanker (%)

Selvmord i familien	
Nej	71,7
Ja	28,3
Selv haft selvmordstanker	
Nej	78,1
Ja	21,9

7.5 Opsummering

Ikke alle præster har mødt et selvmordstruet menneske og/eller efterladte efter selvmord. De foreliggende resultater viser, at 81,6 pct. af præsterne har talt med selvmordstruede mennesker, og 33,5 pct. har mødt mennesker, som har udtrykt et ønske om hjælp til at dø. Hovedparten af præster har stor erfaring (83,6 pct.) med selvmordsadfærd og selvmordstruede mennesker. Der er 1,8 gange flere præster med stor erfaring, der har stor viden, i forhold til præster med lille erfaring.

28,3 pct. har svaret, at der har været selvmord i deres familie, mens 21,9 pct. har selv haft selvmordstanker.

Interviewene med præsterne viser, at de i gennemsnit årligt begraver eller

bisætter én person, som har begået selvmord. Desuden har sognepræsterne væsentlig større erfaring med samtaler med efterladte end med selvmordstruede, og blandt funktionspræsterne er størstedelen af samtalerne med selvmordstruede. En del præster formoder, at de har bisat eller begravet personer, hvor de ikke er blevet oplyst om, at det var selvmord. Hovedparten af de interviewede går ind for, at det skal siges til bisættelsen eller begravelsen, at der er tale om selvmord. Begrundelsen er, at det er godt at få talt om det, og at hovedparten af de mennesker, som kommer til bisættelsen ved, at der er tale om selvmord. Men præsterne giver samtidig udtryk for, at de altid vil respektere de efterladedes ønske.

A close-up photograph of a hand holding a crumpled piece of newspaper. The paper is heavily folded and creased, with some text visible but mostly obscured. A semi-transparent teal rectangular overlay is positioned in the center of the image, containing white text. The background is dark and out of focus.

KAPITEL 8

HOLDNINGER TIL
SELVMORDSADFÆRD

Kapitel 8

HOLDNINGER TIL SELVMORDSADFÆRD

8.1 Indledning

Hver dag er der i gennemsnit to mennesker, som begår selvmord, og ca. tyve personer, der forsøger selvmord. Alligevel er det sjældent, vi taler om holdninger til og fordomme om selvmord og mennesker, der er berørt af selvmordsproblematikken. Ikke desto mindre er disse holdninger vigtige, både for den måde vi kommunikerer og handler på, og i forhold til vores etik, moral og ansvar. I det følgende kapitel gennemgås de resultater, som vedrører præsternes holdninger til selvmordsadfærd, hvorefter resultaterne af analyser om sammenhænge mellem holdninger og faktorer behandles.

8.2 Hvorfor begår mennesker selvmord?

Desværre er der ikke noget enkelt svar på dette spørgsmål. Man kan sjældent finde én enkelt årsag til, hvorfor mennesker vælger døden frem for livet. Der er stort set altid tale om flere forskellige faktorer, som tilsammen fører til suicidal adfærd. For at give indblik i hvilket syn præsterne har på, hvad det

er, der gør, at mennesker begår selvmord, er de blevet bedt om at tage stilling til en række udsagn og derigennem udtrykke forskellige grader af enighed/uenighed (tabel 1.16, bilag 2).

8.2.1 Håbløshed, tab af mening, manglende selvværd

Næsten alle præster er af den mening, at de fleste selvmord skyldes håbløshed (91,5 pct.), tab af meningen med livet (94,3 pct.) og manglende selvværd (83,9 pct.). Et overvejende flertal af præster giver udtryk for, at selvmordsadfærd skyldes økonomiske problemer (67,4 pct.), de fleste selvmord skyldes ensomhed (77,0 pct.) og vrede mod sig selv (72,5 pct.). 76,5 pct. af præsterne er enige i, at selvmordsforsøg for det meste er et råb om hjælp. Halvdelen (54,3 pct.) af præsterne mener også, at de fleste selvmordsforsøg skyldes psykisk sygdom. Mange præster udtrykker, at selvmordsforsøg skyldes vrede mod andre (50,0 pct.), eller et ønske om hævn eller straf (46,7 pct.), mens der var 34,9 pct., der angav, at nogle mennesker forsøger at tage deres liv for at få opmærksomhed. Der er kun en mindre del af præsterne (henholdsvis 23,7 og

16,7 pct.), som angiver, at den høje selvmordsrate er forbundet med religionens ringe betydning i Danmark, og at mennesker, som begår selvmord mangler faste religiøse tilknytninger.

8.2.2 Synd, skyld og skam

Mere end hver fjerde præst (27,3 pct.) i undersøgelsen angiver, at selvmord er en synd mod Gud, mens halvdelen af præster (51,8 pct.) mener, at selvmord er en synd mod andre mennesker. Et flertal af præster (61,9 pct.) er af den mening, at selvmord er en tilgivelig synd. Mange præster angiver, at nogle selvmordstruede skammer sig (78,7 pct.) og beder om Guds tilgivelse for selvmordsadfærd (53,5 pct.), selvmordstanker og planer om selvmord (57,6 pct.). Der er et overvejende flertal af præster, som angiver, at nogle efterladte efter selvmord føler skyld (91,5 pct.), skam (87,3 pct.) og ikke tør bede præster om hjælp (60,6 pct.).

8.2.3 Ret til selvmord

En stor del af præsterne er helt eller delvis uenig i, at selvmord er en menneskeret (61,3 pct.), og at gamle (65,3 pct.) og unge (69,4 pct.) mennesker har ret til at tage deres eget liv. På spørgsmål vedrørende accept af selvmord under visse omstændigheder fx en uhelbredelig sygdom, svarer et mindretal (27,9 pct.), at de er enig heri. Knap halvdelen (47,9 pct.) af præsterne angav, at selvmord er en egoistisk handling.

8.2.4 Pligt til at leve, ret til at dø

Et overvejende flertal af præsterne er af den mening, at livet er Guds gave (89,6 pct.), livets værdighed afhænger ikke af livets kvalitet (70,1 pct.) og livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt (65,7 pct.). Derimod var præsterne helt eller delvis uenige i, at mennesker har ret til at vælge, hvornår og hvordan de vil dø (72,7 pct.), retten til at dø følger retten til at leve (58,3 pct.), og at dø med værdighed er at dø uden smerter og lidelse (20,9 pct.). Mere end halvdelen (56,1 pct.) af præsterne var helt eller delvis enige i, at retten til at bestemme over vores liv og død er begrænset af vore forpligtelser over for vore pårørende.

8.3 Faktorer, der har betydning for holdninger

8.3.1 Køn

Undersøgelsen viser, at kønnet har betydning for holdninger (Tabel (8.1 og Tabel 2.1- 2.4, bilag 2).

Der er signifikant flere mandlige præster, der er enige i, at den høje selvmordsrate er forbundet med religionens ringe betydning i Danmark, og at mennesker, som begår selvmord, mangler faste religiøse tilknytninger, set i forhold til kvindelige præster (OR=1,99 og OR=1,72). Også flere mænd set i forhold til kvinder, er af den mening, at selvmordsforsøg for det meste er et råb om hjælp (OR=1,97), mens 39 pct. færre mænd

end kvinder udtrykker, at de fleste selvmordsforsøg skyldes psykisk sygdom (OR=0,61). Signifikant færre mandlige end kvindelige præster mener, at de fleste selvmord skyldes ensomhed (OR=0,29) og manglende selvværd (OR=0,13). Signifikant flere mænd er enige i, at selvmordsforsøg skyldes et ønske om hævn eller straf (OR=1,79), og at nogle mennesker forsøger at tage deres liv for at få opmærksomhed (OR=2,39). Der er to til tre gange flere mænd end kvinder, der

erklærer sig helt eller delvis enige i, at selvmord er en synd mod Gud (OR=2,50), mod andre mennesker (OR=2,14), at selvmord er en tilgivelig synd (OR=2,77) og en egoistisk handling (OR=2,32). 31 pct. færre mænd er enige i, at selvmord kan retfærdiggøres under visse omstændigheder fx ved en uhelbredelig sygdom. 1,5 gange flere mandlige præster angiver, at livet har en etisk værdi, modsat døden, i forhold til kvindelige præster.

Tabel 8.1 Kønsforskelle i holdninger til en række udsagn omhandlende selvmordsadfærd

	Mand	CI	Kvinde	Signifikansniveau
Den høje selvmordsrate er forbundet med religionens ringe betydning i Danmark	1,99	[1,39-2,85]	1	**
Mennesker, som begår selvmord, mangler faste religiøse tilknytninger	1,72	[1,16-2,54]		**
Selvmordsforsøg er for det meste et råb om hjælp	1,97	[1,11-3,51]		*
De fleste selvmord skyldes ensomhed	0,29	[0,13-0,63]		**
Selvmordsforsøg skyldes manglende selvværd	0,13	[0,04-0,46]		**
Selvmordsforsøg skyldes et ønske om hævn eller straf	1,79	[1,20-2,65]		**
De fleste selvmordsforsøg skyldes psykisk sygdom	0,61	[0,41-0,90]		*
Nogle mennesker forsøger at tage deres liv for at få opmærksomhed	2,39	[1,68-3,39]		***
Selvmord er en synd mod Gud	2,50	[1,81-3,46]		***
Selvmord er en synd mod andre mennesker	2,14	[1,51-3,02]		***

Selv mord er en tilgivelig synd	2,77	[1,68-4,56]	***
Selv mord er en egoistisk handling	2,32	[1,59-3,37]	***
Selv mord kan retfærdiggøres under visse omstændigheder fx en uhelbredelig sygdom	0,69	[0,50-0,95]	*
Livet har en etisk værdi, det har døden ikke	1,46	[1,02-2,09]	*

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Multipel regression (justeret for køn, alder, erfaring, region). Kvinde er referencegruppe CI=konfidensinterval med konfidensniveauet 0.95

8.3.2 Alder

Der er ingen aldersforskelle i holdninger på nær i to udsagn (Tabel 8.2 og tabel 2.5-2.8, bilag 2). Som det ses af nedenstående tabel, er der henholdsvis 64 pct. og 62 pct. færre præster i aldersgruppen 38-47 og 48-57 år, der er enige i, at nogle mennesker forsø-

ger at tage deres liv for at få opmærksomhed, i forhold til præster under 38 år (henholdsvis OR=0,36 og OR=0,38). Derimod er der tre gange flere præster over 57 år, der mener, at selvmord er en tilgivelig synd, i forhold til referencegruppen (OR=3,18).

Tabel 8.2 Aldersforskelle i holdninger til en række udsagn omhandlende selvmordsadfærd

	-37 år	38-47 år	48-57 år	58+ år
Nogle mennesker forsøger at tage deres liv for at få opmærksomhed	1	0,36** [0,19-0,66]	0,38** [0,20-0,70]	
Selv mord er en tilgivelig synd				3,18* [1,23-8,19]

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Multipel regression (justeret for køn, alder, erfaring, region). -37 år er referencegruppe CI=konfidensinterval med konfidensniveauet 0.95

8.3.3 Erfaring

1,6 gange flere præster med stor erfaring er enige i, at selvmord er en synd mod andre mennesker, i forhold til præster med lille erfaring (OR=1,59). Også flere end to gange så mange præster med stor erfaring er af den

mening, at nogle efterladte efter selvmord beder om at få syndsforladelse, i forhold til dem med lille erfaring (OR=2,38) (Tabel 8.3 og Tabel 2.9-2.13, bilag 2).

Tabel 8.3 Erfaringsforskelle i holdninger til en række udsagn omhandlende selvmordsadfærd

	Stor erfa- ring	CI	Lille erfaring	Signifikansni- veau
Selv mord er en synd mod andre men- nesker	1,59*	[1,07- 2,37]	1	
Nogle efterladte efter selvmord beder om at få syndsforladelse	2,38*	[1,13- 4,99]		

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Multipel regression (justeret for køn, alder, erfaring, region). Lille erfaring er referencegruppe CI=konfidensinterval med konfidensniveauet 0.95

8.3.4 Region

Signifikant flere præster i Region Nordjylland er enige i, at den høje selvmordsrate er forbundet med religionens ringe betydning i Danmark, og at mennesker, som begår selvmord mangler faste religiøse tilknytninger, i forhold til præster fra Region Hovedstaden (henholdsvis OR=3,19 og OR=2,58). Modsat er der 70 pct. færre præster i Region Nordjylland, der udtrykker, at livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt, i forhold til referencegruppen (OR=0,30). Næsten to gange flere præster i Region Syddanmark angiver, at selvmord er en synd

mod Gud, i forhold til præster i Region Hovedstaden (OR=1,88). Der er signifikant flere præster i Region Midtjylland, der erklærer sig helt eller delvis enig i, at mennesker har pligt til at leve, uanset hvilken form for liv, der er tale om, i forhold til præster i Region Hovedstaden (OR=1,65). Derimod er der 38 pct. færre præster i Region Midtjylland, der giver udtryk for, at selvmord kan retfærdiggøres under visse omstændigheder fx en uhelbredelig sygdom, i forhold til referencegruppen (OR=0,62) (Tabel 8.4 og Tabel 2.14-2.17, bilag 2).

Tabel 8.4 Regionsforskelle i holdninger til en række udsagn omhandlende selvmordsadfærd

	Hovedsta- den	Syddanmark	Sjælland	Midtjyl- land	Nordjyl- land
Den høje selvmordsrate er for- bundet med religionens ringe betydning i Danmark	1				3,19** [1,65-6,19]
Mennesker, som begår selvmord mangler faste religiøse tilknyt- ninger					2,58** [1,27-5,26]

Selv mord er en synd mod Gud	1,88* [1,12-3,15]
Selv mord kan retfærdiggøres under visse omstændigheder fx en uhelbredelig sygdom	0,62* [0,40-0,96]
Livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt	0,30** [0,14-0,64]
Mennesker har pligt til at leve, uanset hvilken, form for liv der er tale om	1,65* [1,03-2,63]

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Multipel regression (justeret for køn, alder, erfaring, region). Hovedstaden er referencegruppe CI=konfidensinterval med konfidensniveauet 0.95

8.4 Accept af selvmord

De 47 præster, som er blevet interviewet, har givet udtryk for deres holdning til, hvorvidt "kirken" accepterer selvmord. De interviewede præster kender den holdning, at selvmord er en synd, og at selvmord bør fordømmes. Men hovedparten af de interviewede giver udtryk for en mere nuanceret holdning.

"Kirkens syn har jo tidligere været, at det var en uværdig måde at dø på, og at man ikke kom i himlen. Og det er nok desværre stadig en aktiv del af nogle præsters liv. Ethvert menneske er skabt af Gud, og derfor er ethvert menneskes holdning også skabt af Gud. Så jeg skal ikke kunne bedømme hverken det ene eller det andet. Vi skal være der for det menneske, som vi står over for. Vi skal naturligvis have holdninger til det, og også gerne flere

holdninger. For perspektivet skyld."

"Jeg møder stadig fordømmelsen af selvmordet i kirken, og der er jeg helt målløs."

"Der ligger jo lidt stadigvæk den der tanke om, at man ikke kan komme i kirken, når det handler om selvmord, og derfor er det også godt med verdensdagsmarkeringen, hvor vi måske kan ændre det. Men det kan jo også være svært, hvis man står med nogle efterladte, der meget gerne vil skjule det. Så kan man blive fanget lidt i det der tabu."

"Jeg ville godt kunne acceptere sætningen, at kirken ikke kan acceptere selvmord, hvis det er en del af en sammenhæng. Men ikke hvis det er overskriften på historien. For det er for bombastisk. Jeg kan godt forstå, hvad der ligger bag. At det ikke bør være

sådan. Og det må vi også fastholde hinanden på, at det bør det ikke. For i det øjeblik, man siger, at man accepterer det, så bliver selvmordet en mulighed. Og det må det på ingen måde blive. Og uanset om man mener, at det er en synd, så vil jeg fastholde, at det jo ikke er bevidst valg, at man synder på den måde. Og det ændrer jo fokus for synden”.

”Det kan godt gøre mig en lille smule rasende, hvis nogen påstår, at kirken ikke kan acceptere selvmord. Men jeg tror ikke, at fænomenet er helt uddødt. Det burde naturligvis aldrig være tilladt at pålægge andre den smerte, som det gør. Men derfor skal kirken også gå ind og forsøge at tale folk fra det. Men jeg må jo også sige, at hvis det er den eneste vej, som vedkommende ser ud af det helvede her på jorden, jamen altså. Vi må aldrig komme tilbage til den fordømmelse og præster, der tager kraven af osv.”

”Den kirke, der ikke kan acceptere selvmord, den kirke må ”lukke arret”. For så skal man jo samtidig leve med en fordømmelse oven i sin fortvivlelse. Og kirken kan jo sådan set ikke have en holdning til selvmord. Mennesker kan have holdninger, men ikke kirken.”

”Kirken som sådan har jo ikke en mening. Enkelte præster kan have den holdning. Jeg ved ikke hvor der står, at selvmord fordømmes, men det står der måske nok et eller andet sted. Men jeg mener bestemt ikke, at Jesus har sagt

noget om det. Tværtimod er det netop det magtesløse menneske, der skal omgives af Guds kærlighed.”

”Jeg synes, at det er forfærdeligt og fortvivlende, at folk begår selvmord, men jeg ville aldrig fordømme det. Jeg synes i øvrigt slet ikke, at man kan begynde at besvare spørgsmål om frelse og fordømmelse på andres vegne. Det bliver noget forfærdeligt, naivt og farligt vrøvl.”

Nogle af de interviewede præster kommer i deres overvejelser ind på frelse, tilgivelse himmel og helvede.

”Jeg bruger faktisk ikke begrebet frelse, men Gud har plads til alle, også dem, der ligger helt nede i rendestenen, så derfor vil Gud også have med dem at gøre, der har taget deres eget liv.”

”Jeg vil aldrig acceptere selvmord, men derfor vil jeg alligevel altid være der for personen. Og vi har jo også Guds tilgivelse, men det er ikke det samme som accept. Men Vorherre er ikke smålig.”

”Selvmordet er uacceptabelt, men selvmorderen skal accepteres. Han skal endda tilgives. Og der er bestemt også frelse efter et selvmord.”

”Frelsen er uafhængig af vores gerninger, så der må bestemt også være frelse efter selvmord. Ellers hænger det jo slet ikke sammen. Og her i psykiatrien er der jo ikke andet end frelse, for der

er forbandelse nok fra det, de er plaget og pint af.”

”Der er bestemt frelse, også selvom man har forbrudt sig mod selve livet. For det kan man jo gøre på så mange måder. Jeg vil aldrig stå og prædike dundertale, helvede og evig fortabelse.”

”Jeg vil sige, at det er både rigtigt og forkert, at kirken ikke skulle kunne acceptere selvmord. Selvmord er, som udgangspunkt, og især hvis det er begået af en, der er ”ved sine fulde fem”, en afskyelig og ansvarsløs handling. Samtidig kunne jeg aldrig finde på at fordømme en, der har gjort det, og jeg vil aldrig nogensinde have den teologi, at vedkommende ryger i helvede.”

8.5 Opsummering

Hovedparten af præsterne er af den mening, at de fleste selvmord skyldes håbløshed, tab af meningen med livet, manglende selvværd, økonomiske problemer, ensomhed eller vrede mod sig selv. De fleste præster angiver, at nogle efterladte efter selvmord føler skyld, skam og ikke tør bede præster om hjælp. Et overvejende flertal af præsterne er enig i, at selvmordsforsøg for det meste er et råb om hjælp, og at selvmord er en tilgivelig synd. Mange af præsterne accepterer dog ikke selvmord som en menneskeret og er uenig i, at gamle og unge mennesker har ret til at tage deres eget liv. De er af den mening, at livet er Guds

gave, og livets værdighed afhænger ikke af livets kvalitet. Derimod er en del af præsterne helt eller delvis uenig i, at mennesker har ret til at vælge, hvornår og hvordan de vil dø.

Endvidere viser undersøgelsen, at køn, alder, erfaring og region er signifikant associerede med holdninger til selvmordsadfærd.

- Flere mænd, i forhold til kvinder, er enige i, at den høje selvmordsrate er forbundet med religionens ringe betydning i Danmark, og mennesker, som begår selvmord, mangler faste religiøse tilknytninger. Derimod er færre mandlige præster i forhold til kvindelige præster af den mening, at de fleste selvmord skyldes ensomhed og manglende selvværd. To til tre gange flere mænd end kvinder, mener, at selvmord er en tilgivelig synd, og at det er en synd mod Gud og andre mennesker. Også færre mænd, i forhold til kvinder, udtrykker, at selvmord kan retfærdiggøres under visse omstændigheder, fx ved en uhelbredelig sygdom. 1,5 gange flere mandlige præster angiver, at livet har en etisk værdi modsat døden, i forhold til kvindelige præster.

- Færre præster i aldersgruppen 38-47 og 48-57 år, i forhold til præster under 38 år, er af den mening, at nogle mennesker forsøger at tage deres liv for at få opmærksomhed. Derimod er der tre gange flere præster over 57 år, der mener, at selvmord er en tilgivelig synd, i forhold til aldersgruppen under 38 år.

- Cirka to gange flere præster med stor

erfaring er enige i, at selvmord er en synd mod andre mennesker, i forhold til præster med lille erfaring. Også flere end to gange så mange præster med stor erfaring er af den mening, at nogle efterladte efter selvmord beder om at få syndsforladelse, i forhold til dem med lille erfaring.

- Ser man på holdningsforskelle i forhold til region, er der tre gange flere præster i Region Nordjylland, i forhold til præster fra Region Hovedstaden, som er af den opfattelse, at den høje selvmordsrate er forbundet med religionens ringe betydning i Danmark, og at mennesker, som begår selvmord, mangler faste religiøse tilknytninger. Der er også flere præster i Region Midtjylland, i forhold til præster i Region Hovedstaden, der mener, at mennesker har pligt til at leve, uanset hvilket form for liv, der er tale om. Derimod er der færre præster i Region Nordjylland, i forhold til Region Hovedstaden, der udtrykker, at livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt,

og at selvmord kan retfærdiggøres under visse omstændigheder fx ved en uhelbredelig sygdom. Næsten to gange flere præster i Region Syddanmark i forhold til præster i Region Hovedstaden, angiver, at selvmord er en synd mod Gud.

Hovedparten af de 47 interviewede giver udtryk for, at kirken hverken skal eller kan fordømme selvmord. Men der er divergerende holdninger til hele problematikken omkring selvmord. Nogle præster henviser i deres argumentation til, at kirken ikke skal udtale sig for skråsikkert. Andre peger på evangeliernes ordlyd og på fortolkning af disse.

Med hensyn til frelse peger de interviewede på, at de ikke vil tale om helvede. Men giver samtidig udtryk for, at sognene er forskellige, at præsterne er forskellige, og at ordvalget vedrørende himmel og helvede er vidt forskelligt.

A black and white photograph of several dandelion seed heads. The seed heads are in various stages of maturity, with some showing the characteristic white, feathery pappus. The background is dark, creating a high-contrast effect. A solid teal horizontal band is overlaid across the middle of the image, serving as a background for the text.

KAPITEL 9

SAMTALER MED SELMORDS-
TRUEDE MENNESKER

Kapitel 9

SAMTALER MED SELVMORDSTRUUDE MENNESKER

9.1 Indledning

Præster er ikke primært uddannede til at tage sig af et selvmordstruet menneske, men de kan hjælpe den selvmordstruede til en ny forståelse af vedkommendes liv, tanker og følelser. Gennem samtaler om eksistentielle og/eller religiøse spørgsmål kan præster hjælpe den selvmordstruede til at opnå en bedre og mere nuanceret indsigt i sit liv og nye kompetencer til at leve dette. Ligeledes kan sorgens smerte mindskes hos efterladte og pårørende. Begrebet sjælesorg (omsorg for sjælen) anvendes af præster, men begrebet anvendes også af psyko-

loger, og der er i de senere år opstået en større forståelse mellem de to faggrupper.

9.2 Samtalernes indhold

De præster, som i spørgeskemaet svarer, at de har talt med selvmordstruede mennesker, er blevet bedt om at give eksempler på, hvad de siger i sådanne samtaler. Endvidere er de 47 interviewede præster blevet spurgt om indholdet af samtaler med konfidenterne. Desuden er alle præsterne blevet bedt om at svare på nedenstående spørgsmål (Tabel 9.1).

Tabel 9.1 Kan samtaler med præsten hjælpe et selvmordstruet menneske til livet?

	Helt enig/ delvis enig
Præster kan understøtte et menneskes håb og hjælpe den selvmordstruede med at finde/genfinde mening med livet	91,9%
Sjælesorgssamtaler påvirker selvmordstruede menneskers tankegang	89,4%
Online-sjælesorgssamtaler kan hjælpe selvmordstruede mennesker	67,7%

Som det fremgår giver præsterne alle udtryk for, at de i deres samtaler kan understøtte håb, og at sjælesorgssamtaler påvirker selvmordstruede menneskers tankegang.

I det følgende indgår eksempler på både spørgeskemaundersøgelsens skriftlige svar og de svar, der er givet i interviewene af præster, som har talt med selvmordstruede mennesker.

9.3 Håb

Begrebet håb er et af de begreber, som hyppigt indgår i præsternes kommentarer. De giver udtryk for, at én af præsternes væsentligste rolle er at forsøge at udvikle og styrke håbet, når de taler med mennesker i en krisesituation. De giver udtryk for, at det er vigtigt at lytte og forsøge at bidrage til at styrke håbet om at ændre en meget vanskelig livssituation eller krise til noget bedre eller udholdeligt.

"Jeg tror, det vigtigste er at lade den selvmordstruede få lov til at fortælle om sine følelser, og min vigtigste opgave er at lytte. Derudover vil jeg altid forsøge at formidle et håb. Selvmord er ofte en varig løsning på et midlertidigt problem. Der er næsten altid en anden udvej, og den vil jeg gerne hjælpe den selvmordstruede med at finde. En samtale kan ikke få selvmordstanker til at forsvinde, men den kan måske udskyde selvmordsplanerne bare en dag, og det er også en sejr."

"Ud over at jeg lytter til konfidenten, forsøger jeg at spore mig ind på vedkommendes ressourcer, socialt som sindsmæssigt, samt hvad han/hun før har fundet glæde ved. Især prøver jeg at spore samtalen ind på håb, også håb på trods, samt at vi mennesker ikke er ladet alene, men er sat ind i en større kærlig sammenhæng, og at lyset skinner i mørket, også selvom vi ikke lige nu kan se det."

"At selvom det kan opleves, som om livet lukker sig sammen om én som menneske, så kan håbløsheden og mørket blive gennembrudt af fornyet mod og lys. Som menneske kan man måske få noget godt ud af at spejle sig i en fortælling som Josefs fortælling fra Det gamle Testamente, hvor håbløsheden forandres til ny livsmulighed."

"Jeg taler om håb. Uanset, hvor håbløst livet måtte forekomme for den enkelte, er der altid et håb om, at noget kan forandres til det bedre."

"Jeg prøver først og fremmest at lytte til deres historie og tanker. Jeg forsøger at give et håb! Ja, lige nu ser det sort ud. Men vi skal aldrig træffe en så afgørende beslutning, når vi har mørke tanker. Jeg forsøger at sige, at som livet er nu, vil det ikke blive ved med at være"

"At netop når vi ikke selv kan se, at skidt kan vendes til godt, at der er håb, så er det, at vi må overlade os til, at vi er døbt til et levende håb. Et håb der altid er der for os, også når vi ikke selv kan håbe. Et håb, der er uafhængigt af os og af vores evne til at håbe. Der er forskel på at tale i telefon med og så være hos den selvmordstruede (...) Jeg forsøger altid at være hos."

"At livet altid er livet værd. Evangeliet fortæller om håb selv i den mest håbløse situation. Der er altid en dør ud af mørket."

"Jeg talte med en misbruger, der lige havde forsøgt, og det var tungt, for der er meget liv, der skal tales ind i sådan et liv. Man skal holde fast i, hvis de inderst inde måske gerne vil leve videre (...) Mit bidrag var at være vidne til hendes historie og høre på alt det hæslelige. I en hvis forstand forstå dét at have lyst til at afslutte det, men alligevel tale om det håb, der er tilbage i hendes liv, på den pligt der er til at leve det liv, man nu har (...) Jeg vil til enhver tid forsøge at tale folk fra det."

"Vi taler om oplevelsen af at være uden håb og fremtid og om muligheden for igen at få fodfæste - tro og håbe. Vi taler om, at livet er skrøbeligt og kostbart, og at give plads til at blive mødt med noget eller nogen, der kan åbne for nye indsigter, nye veje, give nye kræfter."

"De selvmordstruede mennesker, som jeg har talt med, har været i situationer, hvor det er meget vanskeligt at se noget håb - mennesker, som har været invaliderede af alkohol, fået tvangsfjernet sine børn, er blevet forladt af selv sin nærmeste familie (...) Det er forfærdeligt at sidde med mennesker, hvor det bare ikke er til at få øje på noget håb."

9.4 Mening med livet

9.4.1 Ressourcer

Sammen med den selvmordstruede person prøver præsten at finde posi-

ve, livgivende og livsstøttende ressourcer i omgivelserne, der kan flytte selvmordstruedes opmærksomhed fra døden mod livet og dermed mindske forekomsten af selvmordstanker - og adfærd. Det er vigtigt for præsten, at konfidenten ikke er alene, og at han/hun udvikler nyt livsmod samt håb om, at situationen, tilstanden, eller livet kan blive bedre.

"Jeg forsøger at hjælpe dem til at finde grunde til, at selvmord ikke er den eneste løsning. At få dem til at tale om, hvordan deres liv var, dengang de ikke var ulykkelige (...) og måske finde frem til de ting/ mennesker, som har betydning for dem (...) og få dem til at søge hjælp /betro sig til en ven eller professionel 'hjælper' (...) og så vil jeg gerne lave en ny aftale med dem - snart."

"Ofte vil der være nogle gode mennesker, der omgiver dette menneske, eller nogle gode ting i livet. Det sidstnævnte, tænker jeg, er de tilknytningspunkter, der kan knytte dette menneske til livet fortsat. Det er min opfattelse, at et menneske, der opsøger en præst eller ønsker dennes besøg for at tale om selvmord, er 'minded' for at leve og ikke for at dø."

"I næste del af samtalen forsøger jeg at gribe fat i de gode mennesker eller situationer, som personen har fortalt om, og gøre mit til at vise, at der er noget at leve for. Når jeg siger dette, så tror jeg selv på, at det er rigtigt, og det håber jeg, kan virke overbevisende

(...) Det er min erfaring, at man skal, om jeg så må sige, ramme et tilknytningspunkt til at holde fast på livet. Hvis man formår det, kan det være, at den suicidale person overlever."

"Jeg forsøger at få dem til at tale om det, de måtte have mistet og styrke deres oplevelse af, hvad de har fået. Jeg vil også forsøge at finde frem til mennesker for hvem, det betyder noget, om de lever eller dør."

"Vi har bare 'værsgo' at være der, hvor folk er alene, i sorg eller i sygdom. Vi skal vise så mange som muligt, at vi måske ikke accepterer selvmord men accepterer livet, uanset hvordan det udformes. At her kan alle favnes, rummes og hjælpes."

9.5 Sjælesorg

Sjælesorgen drejer sig om hele menneskelivet, ikke kun om trospørgsmål. Såvel i interviewene som i de skriftlige kommentarer giver præsterne udtryk for vigtigheden af, at mennesket ses som en helhed, dvs. at mennesket ikke bare består af en krop, men også har følelsesmæssige og åndelige behov. Det hele menneske har brug for at blive set, hørt og draget omsorg for. Præsterne pointerer, at det er vigtigt i sjælesorgsamtalen at skabe rammer, hvor omsorg for helheden frit kan udfolde sig.

9.5.1 At være nærværende

Præsterne giver udtryk for, at noget helt afgørende for at kunne udvise omsorg for 'sjælen' er, at der bliver skabt et rum, hvor der er plads og mulighed for samtale og nærvær. Det er vigtigt, at der bliver skabt en god stemning, et tillidsforhold og en tryk relation til konfidenten. Det handler om i første omgang at være nærværende i samtalen, vise overskud og rummelighed over for konfidentens situation og følelser.

"Jeg vil i min samtale forsøge at være så nærværende, lyttende og imødekommende som muligt. Søge at være mild, kærlig, men også hvile i mig selv (tryghedsskabende). Vise, at jeg både har vilje og evne til at støtte og give mening midt i det meningsløse."

"Jeg har ingen stram plan for, hvor vi skal hen. Det vigtigste er, at jeg vil mennesket."

9.5.2 At lytte

Når trygheden og relationen er etableret, forsøger præsterne at afdække konfidentens situation. I sjælesorg lytter og responderer præsterne på en bestemt måde. De lytter mere end de taler og spørger. Præsterne fortæller, at aktiv lytning er en forudsætning for en god og hjælpende sjælesorgssamtale. Præsterne stiller åbne og udforskende spørgsmål, som et led i aktiv lytning, hvilket giver konfidenten mulighed for at åbne sig og fortælle om krisesituationen ud fra egne oplevel-

ser. De lytter aktivt til, hvad konfidenten fortæller om sit liv, sin situation og sine selvmordstanker eller selvmordsforsøg. De forsøger via indlevelse at finde ud af, hvad konfidenten føler, oplever, tænker og mener.

"For det meste lytter jeg, og så tager jeg udgangspunkt i den enkeltes tanker. Det er svært at gengive, hvad jeg siger i hver situation, jeg har ikke nogen fast formel, men forsøger at vise kærlighed, forståelse, at indgyde den selvmordstruede en tro på, at det nytter noget at fortsætte livet, at han/hun har en uendelig værdi, som der må kunne bygges videre på, selvom det er svært at se lys for enden af tunnelen lige nu."

"Jeg er først og fremmest lyttende - forsøger at møde dem dér, hvor de er. Selvfølgelig uden at medgive dem, at selvmord er løsningen på deres problemer. Derefter prøver jeg at hjælpe dem med at finde nogle holdepunkter, der forhåbningsvis kan få dem væk fra selvmordstankerne."

"Jeg lytter mest. Som regel er det nok bare at lytte til et menneskes fortvivlelse med medfølelse."

"Først og fremmest lytter jeg og derudfra skaber jeg en kontakt. Det vigtigste for mig er, at det menneske, jeg taler med, føler sig tryk og mødt."

"Det er vigtigere at lytte end selv at sige. Det vigtigste for at holde sig i live

er at blive set og hørt."

"Lytte til den selvmordstruede persons frustrationer og smerte så vedkommende føler sig set, hørt og forstået."

"Jeg lytter, prøver at rumme en tankegang, som jeg ikke kender, prøver at høre, om vedkommende har haft de tanker før (...) prøver at skabe tillid og sige, at de er altid velkomne til at henvende sig, skrive, maile, ringe og sms'è når som helst."

"Jeg lytter mest til dem. Spørger ind til hvorfor, hvornår og hvordan de tanker opstår. Der kan jo for dem være mange gode grunde til sådanne tanker. Ofte er mit indtryk, at de føler sig helt magtesløse, depressive og uden håb, at de har mistet troen på, at de overhovedet kan få det bedre igen, og at de skammer sig dybt over, at være dem, som de er. Hvis jeg endelig siger noget, udover at lytte til dem i et forsøg på at afklare, hvor alvorlige (læs: nu handler de på det) deres tanker er, så vil det nok være noget med, at de skal tage et øjeblik af gangen og ikke gøre det forhastet, måske forsøge at pege på, at de er vigtige og har uendelig betydning lige meget hvad, de selv måtte mene om det, og så også sige, at det er vigtigt, at de ikke er alene. Men jeg må indrømme, at jeg mestendels blot lytter og viser min empati for den håbløse situation, som de føler, de er i."

9.5.3 At afdække situationen

"For det første prøver jeg at danne mig et indtryk af konfidentens situation, danne mig et overblik over de problematikker, der er på færde. Det er vigtigt for mig at tale med folk, ikke som ekspert, men som et medmenneske, som tilfældigvis også er præst. Når jeg har haft disse samtaler, så står det centralt, at jeg må tage den, jeg taler med, helt og aldeles alvorligt. Ellers bliver billedet ikke klart nok og derved ubrugeligt. Efter jeg har dannet mig et billede af situationen, prøver jeg at tale det, som overvælder dem, igennem, sådan at jeg prøver at gå med dem ind i deres situation med det, som jeg har med mig som menneske og som kristen. Ved at turde gå ind i situationen med dem, så søger jeg at vise, at situationen, der synes håbløs for dem, ikke er det under perspektivet af nåde og tilgivelse. At livet, deres situation, ikke behøver at være meningsløs, men kan finde mening, finde nye veje tilbage til liv og til mod."

9.5.4 At spørge

"Jeg spørger, om de vil fortælle om deres smerte/dele den med mig. Måske kan det lette i den akutte situation, hvis vi deles lidt om byrden."

"Jeg lytter og spørger først og fremmest ind til, hvad det er, der gør, at vedkommende ikke ønsker at leve, for at det, der er ondt/uudholdeligt etc. får navn og sprog. Således at den 'globale' følelse i det menneske kan blive

lokaliseret og blive 'lokal'. Jeg spørger også efter erfaringer, der gør, at livet er værd at leve etc."

"Jeg har spurgt meget ind, lyttet og stillet mig til rådighed. Jeg har forsøgt at få den selvmordstruede til at forstå, at jeg som menneske og præst er tilgængelig i denne situation. Og har desuden forsøgt at formidle, at Gud er med i det mørke, der ligger hen over den selvmords-truedes liv. Desuden har jeg gjort meget for at få det menneske til at se sin egen ubeskrivelige værdi. Men mest lyttet og spurgt, tror jeg."

"Jeg kan jo fx spørge ind til, hvor slemme tankerne er på en skala fra 1-10. Det handler også i samtalen om at finde ind til, om der så er noget at leve for. Det, at jeg har tavshedspligt og ikke stiller nogle krav gør, at jeg er et form for frirum for patienterne. Jeg kan fx spørge ind til: 'Hvor tæt er du på? Hvordan vil du gøre det? Har du købt et reb eller anskaffet dig barberbladene? Hvem skal finde dig?' Og vi har alle sammen nogen, som ikke skal finde en, så det er ren manipulation. Jeg kan ikke sige noget videre, så det handler også om at få patienten selv til at acceptere, at det kommer videre til fx patientens kontaktperson. Og det lykkes næsten altid."

9.5.5 At anerkende

Præsterne påpeger også, at det er vigtigt, at konfidenten bliver anerkendt og imødekommet i samtalen. At kon-

fidenten bliver taget alvorligt og mødt med oprigtighed. Præster giver udtryk for, at de er til stede i konfidentens situation.

"Jeg forsøger at turde være i deres mørke. Og giver udtryk for en forståelse for deres store smerte/lidelse/ følelse af håbløshed og meningsløshed. Hvis de har børn eller andre nære pårørende, kan jeg f.eks. holde dem fast i, hvor meget de betyder for dem, at de er 'det lys', de må prøve at holde fast i."

"Jeg lytter og giver dem ret i, at det, som de synes er forfærdeligt og meningsløst, ER forfærdeligt og meningsløst. Jeg prøver at gå ind i den magtesløshed, de oplever."

"Lytter. Anerkender deres tanker og følelser - uden at give dem ret i at selvmord er en god idé. Tværtimod giver jeg dem modspil i den sag. Søger at finde ind til årsagen til deres selvmordstanker, deres problemer. Er der psykisk sygdom, spiseforstyrrelser eller andet kropsligt? Søger at hjælpe dem på vej til at se livet fra andre vinkler og give modspil til deres tanker om, at familien eller verden var bedre tjent med, at de ikke var her. Beder for og med dem og de ting, som de er tynget af - om de vil. Hjælper dem videre til læge, psykiatrisk skadestue eller andre fagpersoner, om det overhovedet er muligt. Sikrer mig, at der er personer om dem. Eller lader dem blive hos mig selv fx en nat over. Lægger øre til,

samt forsøger at skabe lys i mørket og mod på livet ved hjælp af Vorherres glædelige budskab."

"Jeg er lyttende og empatisk, bekræfter det personen opfatter som hårdt eller uretfærdigt for ham/hende, og deler oplevelsen af det smertelige og meningsløse med personen, så han/hun ikke er alene i det. Tillader mig selv at reagere følelsesmæssigt på hans/hendes planer om at tage sit eget liv ved at sige, at det ville jeg blive ked af, og at der er andre handlemuligheder."

"Det vigtigste, jeg kan tilbyde, er vel en samtale i et tros-/tvivlsperspektiv, hvor vi ikke nødvendigvis behøver tale konkret om tingene. Jeg tror, det vigtigste er, at lade folk selv tale sig igennem tingene, og bare prøve at gå med igennem det, de nu kommer med, uden nødvendigvis at forsøge at behandle noget."

"Mit mål vil nok ikke altid være at tale dem fra det, for der er knageme også noget liv, der er ulevværdigt, særligt blandt ældre. Det er dog ikke noget, vi skal dømme omkring, men det er bestemt ikke sådan, at jeg går ind med bål og brand og Bibelen i hånden og fordømmer det."

"Jeg besøgte en multihandicappet. Han var blind og spastisk. Han begyndte på et tidspunkt at snakke om selvmord. Jeg sagde til ham, at hvis han ville gøre det, så måtte han være sød

at ringe til mig først, og så ville jeg komme og sparke døren ind og ringe efter en ambulance. Han sagde efterfølgende, at det havde betydet meget for ham. Vi havde tidligere snakket om det religiøse i det, hvor jeg havde sagt, at jeg ikke tror, at man kommer i helvede. Det var vel en form for legalisering, men det betyder ikke, at jeg accepterer selvmord.”

”Jeg siger ikke, at det er okay at begå selvmord, men jeg siger heller ikke, at man ikke må begå selvmord, fordi så kommer man i helvede. Det ville bare virke forkert. I stedet går jeg ind og søger en mening med livet for den selvmordstruede.”

9.5.6 At indgå aftaler

En del af præsterne fortæller, at de forsøger at indgå aftaler om at mødes eller tale sammen igen.

”Jeg siger ikke så meget, men jeg lytter aktivt, og gentager det, som konfidenten siger om sin situation. Og så prøver jeg, at finde åbninger imod mulige selvbittesmå lyspunkter og finde evt. handlinger ud af den fastlåste situation (...) Endelig søger jeg at få en aftale om at tale sammen igen snart (...) I telefon eller i kirken.”

”Vigtigt at kunne rumme den selvmordstruedes tanker og følelser af ensomhed/sorg, angst/håbløshed i stedet for at trøste. Se bare på Jobs bog i GT: da vennerne tier og lytter, duer det; da de begynder at trøste

/moralisere, går det hele i stykker. Jeg tror ikke, man kan tale et menneske fra at begå selvmord, men man kan måske, ved nærvær og fællesskab om det tunge, hjælpe den truede til at finde lidt livslyst i sig selv og egne muligheder.”

”Den selvmordstruede får lov at sætte ord på sine tanker, får lov i et trygt rum at tale om det, der er så forbudt at tale om i andre sammenhænge”.

”Hvis du er i krise, går du ikke til en trosgruppe om et eller andet. Der har vi fejlet som kirke (...) Når folk har det svært, har de det også svært med kirken (...) Man kan ikke bruge alt den der ’korrekthed’. Man er nødt til at gribe den situation, man er i, og så tale ud fra det (...) Mit mål er ikke, at mennesket ikke skal begå selvmord fordi, at det så vil synde mod Gud. Mit mål er, at mennesket skal finde hvile i sig selv og give det håb og selvværd.”

9.5.7 Medfølelse

Et andet tema er at vise medfølelse og forstå, at livet kan volde megen smerte, at selvmordstruede mennesker har været i meget vanskelige livssituationer og har svært at se noget håb for fremtiden. De har mistet håbet og troen på, at deres livssituation kan forbedres og ændre sig med tiden.

9.6 At tale om døden

Flere præster giver udtryk for, at livet

har en værdi, men det har døden ikke. Døden er ingenting, har ikke noget indhold, og giver derfor ingen mening. Dermed er døden ikke en befrielse/frihed, for man ved ikke, hvad døden er, og hvad man vælger.

"Døden er det store ingenting. Døden er det store fravær. I ingenting kan ingenting derfor siges at være. Derfor kan man heller ikke VÆRE død. Man kan altså ikke samtidig være død og være til. Derfor beror selvmordet også på en logisk brist. Man kan nemlig efter selvmordet ikke opleve det fravær af smerte og lidelse, som man længes efter. For man er der ikke til at opleve det. Døden er derfor ikke den befrielse, man tror..."

"Enhver form for liv er bedre end intethed: død, mørke, tomhed."

"Alt afhængig af konteksten så forsøger jeg, at vi taler om, HVORFOR det er svært lige nu. Er det hele et stort mudder i hovedet prøver jeg på, om vi kan adskille tingene. Vi taler om, at livet kan være svært. Uretfærdigt. Uoverskueligt. Men at døden også er en tærskel som, når først de har trådt ind over den, ikke kan komme tilbage..."

" (...) Jeg havde samtale med en kvinde for ikke så længe siden. Hun kunne ikke mere, hun havde mistet sin elskede, og nu kunne hun ikke se formålet med at trække vejret mere. Jeg sagde, at det var en følelse, og bad hende om at huske på, at følelser forandrer sig. Vi

kan ikke fastholde følelser, de vil gå over, uanset om vi ønsker det eller ej. Jeg sagde, at hun altid i hele resten af sit liv ville savne sin elskede, og det de to havde sammen, men hun vil komme til at elske livet igen. 'Kærligheden i mellem jer kan døden ikke lave om på'. Vi talte om, hvad hun mærkede i kroppen længslen, smerten og det nej, der hele tiden gjorde, at hun strittede i mod. Hun ville ikke finde sig i, at han var død. Hun ville også dø for at slippe for smerten. 'Du må kæmpe', sagde jeg, 'en time ad gangen'. 'Døden kan være din nødudgang - det er jo altid din mulighed. Men prøv om du kan se hen på den nødudgang som en trøst - den er der, men du behøver den ikke lige nu. Du kan godt være her, selvom det gøre ondt'. Vi talte om, hvordan hun førhen har tacklet smerte, kærestesorger, fødsler, svigt osv. Hun fandt frem til, at hun hver gang var brudt sammen, men også havde rejst sig igen."

Nogle præster accepterer ikke selvmord, men de viser forståelse for, at selvmordstruedes livssituation kan se så håbløst og meningsløst ud, at døden kan være det eneste i livet, der giver mening.

"Giver udtryk for forståelse - men også at et selvmord ikke løser noget som helst, slet ikke for de pårørende. Og at der altid er hjælp, også selvom livet i perioder kan være meget svært og døden er at foretrække."

"At jeg mener, at livet er værd at leve, men at jeg også ved, at alting kan se håbløst ud - så håbløst at selv døden giver mere mening."

"Jeg forsøger at bekræfte, at de må have det meget skidt, siden døden kan blive at foretrække frem for det liv, de lever."

Nogle præster giver udtryk for, at de oplever, at selvmordstruede ikke er klar over, om de egentligt ønsker at dø eller bare at blive fri for noget ubærligt. De taler med de selvmordstruede om, at lysten til selvmord ikke nødvendigvis er et egentligt dødsønske. De forklarer, at det ikke er et reelt ønske om at dø, men et ønske om at komme væk fra en utålelig situation, de ikke kan overskue.

"Men jeg prøver at gøre den selvmordstruede klart, at det ikke er livet, han/hun vil af med. Det er det, der gør ondt i livet, som man vil have udryddet. Og det kunne vi hjælpes ad med - i live."

" (...) det er jo ikke, fordi du hader livet, at du ikke vil det længere - det er jo fordi du elsker det så meget, at du ikke kan bære, at det går i stykker. Det prøver jeg at holde fast i - i hvert fald som en indgang til det selvmordstruede menneske, der sidder foran mig."

"At længslen efter selvmord altid er en længsel efter forvandling af noget, som er meget smertefuldt - og at det

gælder om at finde de sprækker, hvori en lille forandring kan ske, så magtesløsheden ikke er total. Dette leder vi så efter - nogle gange over lang tid."

" (...) og jeg siger, at min egen holdning er, at liv til hver en tid er bedre end død, også selvom det er grimt og smertefuldt."

Andre giver udtryk for, at det forpligter, hvis man som præst udtaler sig om, at selvmord er en synd.

"Hvad er det egentligt, som man skal forhindre. Ved nogle af de liv jeg ser, der kan jeg virkelig godt forstå deres ønske om, at det skal stoppe (...) Hvis en siger, at bare det dog snart ville få en ende, så ville jeg synes, at det var et meget stort ansvar at sige, at det må du ikke, fordi det er en synd. Hvis man tør tage de ord i sin mund, så kræver det også, at man så er der døgn rundt med det menneske som medvandrere."

9.6.1 At påvirke

En del præster giver udtryk for, at de forklarer i samtalen, hvor unikt ethvert menneske er. De prøver at få konfidenten til at forstå, at han/hun som et menneske har en mening, fordi de er til og kan ikke erstattes af nogen andre.

De fortæller den selvmordstruede, at ethvert menneske er dyrebart for Gud og andre mennesker, at mennesket har en stor værdi, er en værdi i sig

selv. De peger på, at menneskelivet er ukrænkeligt, og uafhængigt af, hvordan det enkelte menneske oplever sit liv, eller hvordan de fungerer socialt.

"Du har en stor værdi som menneske - også selvom du ikke selv synes og tror det - du kan ikke undværes - hverken af mennesker eller Gud."

"Jeg har ladet dem fortælle om, hvad der ligger bag deres tanker og derudfra talt med dem om deres tanker og spurgt ind til, om ikke de kunne se værdier i noget af det, som omgiver dem i deres liv og dagligdag, fx andre mennesker, børn, familie, storheden i naturen - være med til at få dem til at se mere end det mentale 'sorte hul', som de er nede i, som synes så dybt og stort, så de ikke kan se skrænterne, som er omkring hullet - det som udgør dybe værdier i at være menneske."

"Jeg taler bl.a. om den selvmordstruedes værdi som menneske, far, mor osv. Hvor uundværligt et menneske er i forhold til de omgivelser. Hvor unikt det enkelte menneske er."

"Noget med at se både deres værdi som menneske og med de mennesker, de kender. I nogle situationer, hvor de ser sig selv til besvær for familien, gør jeg også opmærksom på, hvad det gør ved familien, hvis han/hun begår selvmord."

"Du har en stor værdi som menneske - også selvom du ikke selv synes og tror

det - du kan ikke undværes - hverken af mennesker eller Gud. Beder f.eks. om kræfter til at leve - eller former en bøn, der passer til det, den enkelte har af årsager til at ville tage sit eget liv."

"Taler om selvmord som en ulykke, ikke et reelt valg. Holder dem fast på deres værd som menneske. Holder dem fast på, at ingen kan tage deres plads i verden. Taler om, at det, de lever igennem lige nu, ikke vil blive ved med at være så slemt."

"Jeg sagde til en ung mand, at ingen af os er uundværlige, men at vi alle er uerstattelige."

"Jeg sagde, at han var elsket af sine børn, hans liv havde et værd."

9.6.2 Relationer

De fleste præster skriver, at livet har en værdighed, uanset hvordan det leves, og hvordan den enkelte opfatter det. Præsterne giver udtryk for, at livet er en gave, skænket af Gud, og derfor har vi har pligt til at beskytte det. Samtidig er livet også en opgave, som vi mennesker må tage på os. Vi lever i relationer med andre mennesker og er afhængig af dem. Vi lever ikke kun for os selv, men er forbundet med andre, og derfor har vi pligt til at leve for andres skyld. Præsterne giver udtryk for, at selvmord kan være en endnu større byrde for pårørende. De skriver, at vi må tage ansvar for vores liv, vi kan ikke kaste lidelsen fra os, og de andre skal ikke bære vores del af lidelsen.

Nogle præster skriver, at familien har/bør være den største værdi i ens liv. De forsøger at flytte opmærksomheden fra den selvmordstruede til andre mennesker omkring dem for at minde dem om, at livets mening kommer fra de mennesker, der elsker dem, og som betyder noget for dem.

"At et selvmord er den største byrde, nogen kan lægge på et andet/andre mennesker. At du altid har en etisk forpligtelse til at nære omsorg for dit medmenneske, og derfor ikke må pålægge andre den skyld, et selvmord efterlader de efterladte med. At dit selvmordsønske måske mere præcist er udtryk for et ønske om, at komme af med smerten/lidelsen end med livet. At det faktisk er ønsket om et liv, der på paradoksalt vis får dig til at ønske dig af med livet (eller altså det håbløse, lidende liv)."

"Har den selvmordstruede børn, minder jeg om, at det er meget hårdt og direkte skadeligt for børn, at deres forældre tager sig af dage - uanset hvor uegnede de måtte føle sig som forældre."

"Hvis det er et menneske, med et eller andet 'forhold' til Gud, kan jeg finde på at sige, at et af Guds bud faktisk er, at 'du må ikke slå ihjel', og at dette også betyder, at vi ikke må slå os selv ihjel, uanset hvor ringe vi måtte synes, at vi selv er."

"At ingen har lov til at tage sit eget liv,

fordi der er nogen, som skal leve videre uden én. Mørket letter på et tidspunkt, og det gælder om at turde holde ud og være nær nogen, som kan tro for en."

"Det er i virkeligheden forbudt at begå selvmord. Så afskærer du sig selv og andre fra alle livets muligheder. Livet er svært for dig, og jeg forstår godt, at du overvejer selvmord, men er det nu den bedste løsning? Du kommer ikke til at se dine børn og børnebørn vokse op. Du efterlader dem i den smerte, at der ikke er noget liv mere med dig. Hvis det hele er uoverskueligt nu, så lad os besinde os, og mødes i morgen for at se, hvordan verden så ser ud."

"Dit liv er ikke kun dit. Hvis du tager dit eget liv, påvirker det en hel række andre mennesker meget alvorligt. Også mennesker du elsker eller holder af."

"Du er mere elsket, end du ved af! Ethvert menneske skal bære sin del af lidelsen i verden. Hvis vi kaster lidelsen fra os, så risikerer vi, at de andre ikke kan bære vores del."

"Hvorfor vil du ikke leve mere? Hvad tror du selv, det betyder for dine børn, at du ikke er der mere for dem? Har du tænkt på, at det betyder noget for andre, at du er her? At du lever for andre? At dit liv har en betydning?"

"Ingen kan forhindre dig i at begå selvmord, hvis du vil. Det kan jeg heller ikke. Men jeg vil meget gerne tale med dig om, hvorfor du vil begå selvmord."

Jeg er klar over, at du har det meget svært, men du skal også vide, at det gør meget ondt på alle, der kender dig og holder af dig, hvis du begår selvmord."

" (...) jeg sagde, jeg forstod hendes nuværende smerte, men af egen erfaring kunne jeg sige, at den blev til at leve med, som tiden gik. Samtidig påpegede jeg, hvor meget hun trods smerten elskede sine børn og børnebørn, som jo ville blive dobbelt ramt, hvis hun gjorde alvor af sine tanker."

"Jeg prøver, om jeg kan flytte deres opmærksomhed fra dem selv - og deres egen livslede - og til andre mennesker omkring dem, som måske betyder noget for dem, eller som de betyder noget for."

"Jeg gør meget ud af at fortælle familien derhjemme, at deres kære i arresten har det okay."

"Mennesket er ikke en ø - der er mennesker, der vil savne dig, føle sig svigtet af dig. Tænk på dem. Gud har skabt hvert enkelt menneske i sit billede, som noget helt særligt. Jeg tror ikke, at han vil give dig større lidelser, end du kan bære, men du skal have hjælp til at håndtere dem."

"Selvmord er en permanent løsning på et midlertidigt problem. Forsøger at få dem til at huske det gode, der har været og skal komme. Minder dem om, at

vi har pligt til at leve - også for de andres skyld."

"Vi taler om livsvilkår og om, hvad det vil sige at være et lykkeligt menneske. Vi taler om den skyld, man kan påføre sin familie og nærmeste, hvis man tager sig eget liv. Vi taler om, hvorvidt der er en mening med livet og om den mening, man selv kan give sit liv."

"Ofte taler vi om børnene (...) dem jeg har talt med, synes ikke de slog til som forældre, og så har jeg nogen gange fortalt, at jeg flere gang har begravet selvmordere, og deres børn har altid givet udtryk for, at de hellere ville have en utilstrækkelig forælder end en død."

"At jeg godt kan forstå deres tanker i den situation, de er i (...) Men også, at et selvmord kan opfattes som svigt af de nærmeste. Og så gør jeg altid meget ud af at sige, at jeg aldrig kunne finde på at fordømme et menneske, der begår selvmord - eller har tanker derom."

"Sommetider har jeg sagt, at Gud forbyder selvmord! Klart og kontant. Det er godt, fordi forbud også på nogen kan være et tegn på, at man betyder noget, og at vores handlinger ikke er ligegyldige. Andre gange handler det meget om at finde en dør ud af det magtesløse, mørke rum, en selvmordstruet er havnet i."

"Jeg lytter og giver ingen gode råd. Vi taler om den sorg, deres død vil volde

dem, de elsker, og den skygge, de vil kaste indover deres børns liv - hvis der er børn. Selvom de måske selv lige nu mener, at de befrier deres kære fra dem. Vi taler om, at Gud er der for dem, selvom de ikke kan få øje på ham, og hvordan han er der. Vi aftaler, at mødes igen, så de ikke føler sig overladt til sig selv, når vi skilles.”

”Fastholder, at han/hun har relationer og er forpligtet på dem. Finde ud af, om der kunne være noget at holde fast i, noget af værdi - nu eller måske i fremtiden. Forklarer at det, der måske synes som en løsning for ham/hende, vil betyde en livslang smerte for hans/hendes nærmeste. Kører med på psyk. skadestue.”

” (...) Jeg lytter mest til livsfortællingen, hvorved den anden får fat i sit livsforløb. Jeg taler desuden om, hvilke konsekvenser et selvmordsforsøg eller et selvmord har/kan have for nærmeste pårørende. Jeg taler om skyld og skam og om eventuelle konsekvenser ved et mislykket selvmordsforsøg. Jeg spørger om, hvordan vedkommende har tænkt sig at gøre det og om konsekvenserne for dem, der finder ham/hende.”

”Jeg kan godt mærke, hvis jeg sidder overfor en, hvor ’det brænder på’, men som regel siger de det bare til mig, når det handler om selvmord. Så taler jeg med dem om, hvad konsekvenserne kan være af at have de tanker, og hvad det betyder for deres familie, hvis de så gør det. Jeg spørger også ind til, hvilke

metoder, de så har overvejet, og hvad konsekvensen af hver enkelt kan være, hvis man ikke dør af det (...) Det er faktisk ikke min opgave at tale folk fra det, men at afdække de konsekvenser, der er (...) Man skal ikke sige, at de ikke må gøre det, men prøve at leve sig ind i tankerne bag, som tit et forspildt liv, vold i hjemmet, krakkelerede uddannelser. Så kan man snakke om virkeligheden, som den er, men også at den kan ændres til noget andet.”

”Det er på den ene side meget vigtigt at være forstående overfor selvmordstruede, men jeg har også af og til snakket meget hårdt til dem. Det er fx, hvis det er forældre med små børn, så bliver jeg sur på børnenes vegne. Der skal man ikke sige, at det var bedre, hvis jeg ikke var her, for det er løgn.”

9.7 Tro, bøn

I nogle tilfælde, afhængig af sjælesorgsamtalens karakter, bringer nogle præster Gud ind som tredje part i samtalen, men det afhænger af situationen og konfidentens ønske. De bruger ikke en sjælesorgsamtale til at få et kriseramt menneske til at tro på Gud, men er problemet relateret til Gud og tro, inddrager de Gud i samtalen gennem bøn, velsignelse og evt. salmebog.

”Jeg kan godt finde på at opfordre til, at vi beder en bøn sammen, men jeg ’propper’ ikke bønner ’i halsen’ på

dem.”

”For mig er forholdet til Gud også vigtigt, men ikke noget, der skal presses ind i enhver samtale. Lægges der op til det, vil jeg tage det på bane. Hvis der er lydhørhed overfor troen, vil jeg også åbne op for muligheden af at bede en bøn/Fadervor og evt. lyse velsignelsen. Dette kan i senere samtaler udvides.”

”Jeg lader dem først og fremmest komme til orde med deres tanker også ned i konkrete detaljer. Udtrykker min respekt for deres livssituation, undersøger om der er en tro/et gudsbillede, som jeg kan gå i dialog med omkring situationen og tankerne, lægge tanker frem i en bøn sammen med vedkommende, lyse velsignelsen. Og ellers stiller jeg mig generelt til rådighed som samtalepartner og laver faste aftaler med korte mellemrum.”

”Jeg nævner ikke nødvendigvis Gud direkte, men har ham med som underlag, som forståelsesbaggrund for mennesket som værdifuldt.”

”I nogle tilfælde kan jeg bede en bøn og lyse velsignelsen, men kun hvis jeg er sikker på, at vedkommende ønsker det, da det ellers kan opleves som ’et overgreb’. Især dette at lyse velsignelsen, oplever jeg ofte giver en form for fred midt i ufred og kaos. Jeg kan også - hvis vedkommende har et forhold til den kristne tro - forkynde, at Gud er hos os i lidelsen/afmagten- fx eksemplificeret med Jesu afmagtsråb på kor-

set/opstandelsen påskemorgen. For mig er inkarnationen det helt centrale i kristendommen: at Gud blev menneske for at være os mennesker nær i alle livssituationer.”

”Og jeg spurgte, om jeg måtte slutte med en bøn, og der takkede jeg for, at vi som mennesker kunne dele liv og tanker og bad om, at lyset måtte trænge igennem til os og takkede for, at Gud altid lægger øre til det hele og bad om ro i tankerne, og at han måtte være med os på vores vandring i livet - og være der i perioden med mørket - og give os tiltro til, at mørket ville fortrænges, og jeg bad om hjælp til, at vi kunne øve os på at holde fast i de glæder, vi kunne føle.”

”Taler om personens tro (kristendom), får personen ind i en dialog omkring Jesus og Gud og Bibelen. Jeg fordømmer aldrig, og jeg siger ikke, at det er forkert at begå selvmord. Jeg forsøger at kredse om noget positivt.”

9.8 Online sjælesorg

”Når jeg møder det på chatten bruger jeg meget tid på at spørge ind til den enkeltes problemer, men der er aldrig to tilfælde, der er ens. Jeg kan ikke bare sige, at det der med selvmord er en dårlig løsning. Jeg bliver nødt til at spørge ind til, hvad de fx tænker, når de siger det. Hvad de vil opnå. Hvad de tror, der vil ske, hvis de gør det etc. etc. (...) Det er jo faktisk en slags coaching-

tilgang, jeg bruger, der kan hjælpe til at give overblik. (...) Det kommer jo meget an på konfidenten hvilke argumenter, der skal til."

"Jeg ved jo ikke, om det hjælper. Men nogle gange tager det to minutter, andre gange en time, og jeg ved jo ikke, om jeg har snakket med dem før, da chatten er anonym (...) Med min coaching-tilgang, hvor jeg bruger hovedparten af samtalen til at afdække, hvad det egentligt er, der er problemet ved at spørge ind og bede konfidenten uddybe, der er det faktisk irrelevant, hvad problemet er. Det er altid den anden, der er i centrum, og oftest finder de selv frem til løsningen, når det hele er blevet afdækket. De har fået et overblik."

"Hvis du er i krise, går du ikke til en trosgruppe om et eller andet. Der har vi fejlet som kirke (...) Når folk har det svært, har de det også svært med kirken. (...) Man kan ikke bruge alt den der 'korrekthed'. Man er nødt til at gribe den situation, man er i og så tale ud fra det (...) Mit mål er ikke, at mennesket ikke skal begå selvmord fordi, at det så vil synde mod Gud. Mit mål er, at mennesket skal finde hvile i sig selv og give det håb og selvværd."

9.9 Inddragelse af andre faggrupper

Præsterne mener, at sjælesorg kan gøre forskel for rigtig mange menne-

sker i krise, men påpeger, at sjælesorg ligesom enhver anden samtale har sine grænser. Præsterne vurderer under samtalen, hvilke problemer konfidenten ønsker at få hjælp til og danner sig et indtryk af, om de kan hjælpe med den type af problemer, eller om der skal en anden form for hjælp til. Føler de, at de ikke har redskaberne, der skal til, fortæller de om andre muligheder for hjælp og henviser til andre steder. Ved slutning af samtalen, tilbyder præsterne støtte og aftaler ny tid for næste samtale og/eller mødes med konfidenten på et senere tidspunkt for at følge op på forløbet.

"Jeg prøver at finde ind til, hvad grunden til deres tanker er - og bruger lige så meget tid, som der er brug for til denne snak. Siger også, at de kan ringe, når som helst de måtte have brug for det (også om natten, hvis det er). Prøver dernæst at mærke efter, om det virker, som om vores snak har hjulpet og følger op på det med flere samtaler. Hvis jeg føler, at jeg ikke kan hjælpe, finder vi sammen andre, der forhåbentlig kan. Følger så op på det senere igen (...)"

"Jeg har ikke noget bestemt, jeg siger. Tilbyder blot samtale og aftaler at komme tilbage efter kort tid. Henviser også videre til læge eller andre fagpersoner, selvhjælpsgrupper (...)"

"Handler det om selvmord, vil jeg opfordre konfidenten til også at snakke med en behandler. Jeg vil også tilbyde

at gå med konfidenten.”

”Jeg henviste (manden, som kommer i min menighed, og som ringede en sen aften, hvor han havde det virkelig dårligt) til lokalpsykiatrien, da jeg vidste, at manden var i psykiatrisk behandling. Jeg talte med ham igen næste dag og fik ham til at love mig at ringe efter hjælp, hvis han fik det så dårligt igen. Han kommer ind imellem i min træffetid.”

”Ofte bliver en behandling jo meget fragmenteret, hvor alt puttes i kasser og båse. Der kan en præst være god til at sætte tingene ind i en større sammenhæng.”

”I hæren hader man jo psykologer, og der er det nok lettere at komme til mig (...) Vi skal ikke fremstå som nogen, der kan gribe ind over for deres forehavende, for så kommer de ikke.”

”Det vil afhænge meget af situationen. Men jeg vil altid sikre mig, at de er i professionel behandling, og hvis de ikke er det, så vil meget af min samtale gå på at opmuntre til at indgå i et forløb med læge/psykolog.”

”Jeg vil altid prøve at afklare, hvordan jeg bedst kan vise dem videre til højt specialiserede mennesker, som er vant til at arbejde med selvmordstruede. Jeg er hverken uddannet eller efteruddannet til at foretage psykologisk eller psykoterapeutisk behandling.”

Nogle præster forklarer deres overvejelser om de forskellige faggrupper.

Jeg kan erindre nogle telefonopkald. Og så siger man fx: Synes du, livet er værre end døden, for ligesom at få vedkommende i gang med at tale. Sådan nogle meget åbne spørgsmål (...) Det at få lov at sætte ord på fortvivlelsen, det er ofte begyndelsen til at komme videre. Selvmordstruede er fortvivlede, men det er ikke en sygdom. Det kan føre til en sygdom. Og der er præstens opgave hele tiden at fornemme, hvornår man sidder over for noget, der er eksistentielt. Men når det så begynder at blive sygeliggjort, så skal præsten også sige stop. Præsten skal ikke lege læge, psykiater eller psykolog, men være sjælesørger.”

”(...) Nogle gange kan det være, at en præsts samtaler og hjælp ikke slår til. Tale om anden behandling, psykolog og psykiater, har jeg svært ved at bringe på bane. Det kunne være godt at have kendt til fif, der virker som en hjælp over for den person, man sidder med, i stedet for en afvisning. Nogle gange tror jeg dog, at præsten er ét løsningsforsøg blandt flere.”

”Mange har været ved læger, psykologer, psykiatere osv. og har ikke følt sig forstået. Det skulle de gerne føle her (...) Teologien kan nogle ting, som psykologien ikke kan. Det er svært at sætte en finger på, hvad det konkret er, men vi har et 'led' mere på en eller anden måde (...) De kommer her fordi

de ved, at jeg er præst, og de finder en tryghed i det på en eller anden måde (...) Det er jo også en dejlig tryghed for dem at vide, at de altid kan ringe, også kl. 23 om aftenen, når de står nede på havnekajen."

"Der er ikke noget ur, der tikker, så vi er der ind til konfidenten siger stop eller fx ja til, at nu kører vi sammen ned til psykiatrisk skadestue, til lægen, hjem til forældrene etc."

"Jeg kan godt finde på at sige til nogen, at jeg vil anbefale dig, at du fx ringer til en læge eller lignende, eller at de må love mig, at de ringer til mig, hvis de får det så dårligt, at de er i tvivl om, hvorvidt de kan klare det (...) Der, hvor jeg synes, at jeg er mest på 'herrens mark' er ikke omkring selvmordstanker, men omkring psykoser, hvor jeg kan have det svært, når de går (...) Jeg tror i øvrigt ikke, at konfidenterne ser mig som en præst, men mere som en samtalepartner."

"Selvmordstruede har ofte været 'hele raden rundt' og præsten har jo i princippet uanede mængder af tid, så det kunne måske være en god ide at indtænke præsten mere."

9.10 Opsummering

Præster, der har talt med selvmordstruede og efterladte, skriver, at de formidler håb, trøst og støtte i samtalen, og forsøger hermed at hjælpe personen til et mere udholdeligt liv.

Sammen med den selvmordstruede person prøver præsten at finde mening med livet ved at søge efter positive og livgivende aspekter ved personens situation. De fortæller, at i samtalen er det vigtigt at være nærværende, lyttende og anerkende personens tanker og følelser. En god samtale kan hjælpe præsten med at afdække personens situation samt hjælpe personen med at overskue sin livssituation. Præsterne udtrykker tydeligt i samtalen, at de ikke accepterer selvmord, men de viser medfølelse og forståelse for den selvmordstruedes vanskelige situation. Derudover peger præster i samtalen især på, hvor særligt et menneskeliv, et menneske og menneskelige relationer er. De refererer til livet som en Guds gave, og at vi har ansvar for vores og andres liv. Somme tider inddrager de Gud i samtalen gennem bøn, velsignelse og evt salmebog. Sidst i samtalen laver præsterne ny aftale for næste samtale eller, hvis de føler, at de ikke kan hjælpe, henviser de personen til behandling et andet sted.

KAPITEL 10

TEMAET I HVERDAGEN OG
VED GUDSTJENESTER

Kapitel 10

TEMAET I HVERDAGEN OG VED GUDSTJENESTER

10.1 Indledning

Der findes ikke nogen død, vi kan forberede os på. Hver død er en tragedie og efterlader en kæmpe sorg, savn og adskillelse. Tab af en elsket person er altid smertefuld, men når dødsårsagen er selvmord, føler de sørgende usædvanlig intens smerte, der når helt ind til deres væsens kerne. Tabet ledsages af dyb og mærkbar sorg, der ikke synes at gå over. Hjertet plages af utallige spørgsmål, der er umuligt at finde svar på.

Selvord er stadig et tabuiseret emne og mange efterladte efter selvmord mødes med en særlig tavshed og fortællelse fra omgivelserne. En gudstjeneste med særligt fokus på selvmord, kan være med til at bryde den særlige tavshed og tabu, der omgiver selvmord. Præster holder særlige gudstjenester for de efterladte for at støtte dem i deres tab, sorg og smerte. De ønsker at skabe et fælles mødested for alle, hvor man kan tale frit og blive mødt med alt andet end tavshed. Under gudstjenesten, kan efterladte og mennesker, som ønsker at vise deres sympati med de efterladte og for de efterladte, udtrykke deres sorg og smerte, og dermed få et frirum til at

mindes og sørge over deres kære.

Formålet med dette kapitel er at give et overblik over, hvad præster siger i prædiken, konfirmationsundervisning eller i begravelses- og bisættelsestale, og hvordan de formidler selvmord i kirken.

10.2 Konfirmationsforberedelse

Blandt de interviewede præster er der en del, som giver udtryk for, at de tager emnet selvmord op i forbindelse med konfirmationsundervisningen. Nogle behandler emnet som et tema i forbindelse med andre temaer (f.eks. døden, etik eller det onde), andre tager det op, såfremt omstændighederne skaber en naturlig tilgang til det.

”Jeg behandler temaet med konfirmanderne, men jeg synes ikke, at jeg er god nok. Men jeg synes, det er vigtigt for mig at gøre det, fordi jeg har haft tidligere konfirmander, der har begået selvmord, og så har jeg efterfølgende haft deres mindre søskende. Men jeg synes det er svært, og jeg bliver rigtig usikker.”

"Vi har et længere forløb om døden med konfirmanderne, og der behandler vi også selvmord. Det åbner også op for samtaler efterfølgende."

"Jeg taler altid med konfirmanderne om, at de skal huske på, at de er aldrig alene. Heller ikke, hvis de når så langt ud, at de ikke kan se mere håb og lys forude. Hvis de når ud, hvor de føler, at det eneste alternativ er at fx skære i sig selv, så er der altid præsten. Der er nogen personer, de kan gå til."

"Vi plejer at have det som tema med konfirmanderne, hvor vi snakker om mobberi og 'Hvad er det onde?' "

"Jeg behandler selvmord med konfirmanderne under overtemaet døden."

"Jeg fortæller mine konfirmander, at hvis de kommer i knibe, så kan de gøre mange ting. De kan snakke med deres forældre eller andre i familien. De kan snakke med en lærer eller en læge. Eller også kan de snakke med en præst, og jeg er den, der har den største tavshedspligt af alle. Og de behøves ikke komme til mig. De kan vælge en hvilken som helst præst. Og de kan også bare ringe eller sende en mail."

"Netop fordi jeg tager det op med konfirmanderne og siger, at de altid kan komme til præsten, så oplever jeg, at tidligere konfirmander henvender sig flere år efter, hvor de så er blevet ramt af selvmordstanker."

"Jeg tror, at det er meget vigtigt, at vi tager emnet op med konfirmanderne, og at vi gør det mindst to gange. Fordi der kan være nogen, der er enten fysisk eller psykisk fraværende første gang. Og der er det vigtigt, at vi virkelig forsøger at skabe en fortrolighed omkring det og vækker en tillid hos dem. For det er jo stadig sådan, at langt størstedelen af befolkningen kommer til konfirmationsforberedelse, og der har vi mulighed for at plante et frø."

"Jeg behandler temaet med konfirmanderne i forbindelse med Allehelgen og døden. Min vinkel er som regel, at livet altid er værd at leve på en eller anden måde. Men det er sparsomt, hvad jeg kan sige om det."

"Jeg behandler det også af og til med konfirmanderne, hvis det kommer op. Men det er ikke noget, som jeg systematisk gør. Jeg tror også, at man kan gøre dem mere voksne, end de er."

En del præster mener, at konfirmanderne er for umodne til at tale om temaet selvmord som et særligt emne. I stedet kan temaet berøres på andre tidspunkter.

"Vi er blevet enige om, her i sognet, at konfirmanderne er for unge og umodne til, at vi vil komme ind på et emne som selvmord som særskilt emne. I mit tidligere sogn var det derimod et emne, jeg tog op. Men der virkede kon-

firmanderne også meget mere modne.”

”Jeg behandler kun temaet med konfirmanderne, hvis det kommer op, for jeg synes simpelthen, at de er for unge til det.”

”Min konfirmationsundervisning er meget improviseret, men jeg behandler temaet, hvis det dukker op. Men det kan fx være, hvis vi snakker etiske forhold.”

”I min generelle undervisning omkring det, siger jeg, at det er noget alle vil få på et eller andet tidspunkt. Der er en eller anden situation, der gør, at man er fortvivlet eller føler sig ensom, og så kan man komme til at tænke de tanker. Og det skal man ikke blive forskrækket over, men man skal aldrig gøre det. Fordi der er så mange, der vil blive kede af det og ikke kan forstå, hvorfor I gjorde det. Omkring konfirmanderne er der netop mulighed for at give det der ’udefra’ - perspektiv omkring, hvordan efterladte oplever den sorg.”

”Præsterne skal have noget uddannelse. For alt det der ’hjemmestrikkede’, det duer ikke her.”

10.3 Gudstjenester

Af besvarelserne fra spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at 57,5 pct. af præsterne har nævnt selvmord i

kirkebøn og i prædiken i forbindelse med bisættelse, begravelse, støttegudstjeneste, mindegudstjeneste, temagudstjeneste eller hverdagsgudstjeneste.

Nogle præster holder særlige gudstjenester for de efterladte for at støtte dem i deres tab, sorg og smerte. De ønsker at skabe et fælles mødested for alle, hvor man kan tale frit og blive mødt med alt andet end tavshed. Under gudstjenesten kan efterladte og andre, som ønsker at vise deres sympati med og for de efterladte, udtrykke deres sorg og smerte og dermed få et frirum til at mindes og sørge.

”Det er sket et par gange på 20 år som del af min prædiken under gudstjenesten. Nogle enkelte gange har jeg også i kirkebønnen formuleret en forbøn for dem, der synes livet ikke er værd at leve, uden direkte at bruge ordet selvmord. Jeg beder ofte for de ensomme og de angste.”

”Det kan være i kirkebønnen, hvor jeg nævner, at vi beder for dem, der ikke magter at leve eller i prædiken som en aftegning af menneskets eksistentielle yderpoler.”

”Enten nævner jeg det i kirkebønnen i forbindelse med at bede for folk, der går med tanker om at tage deres eget liv. Eller jeg har nogle få gange berettet – helt anonymiseret - om folk, der gik med meget tunge tanker om deres liv, og givet eksempler på, at de ople-

vede at finde et nyt håb via bøn og/eller salmer (...)"

"I kirkebønnen beder jeg somme tider for dem, der går med sådanne tanker."

"I kirkebønnen efter prædikenen nævner jeg altid selvmordstruede, hvor jeg bruger følgende formulering: 'Vær hos dem, der finder livet svært at leve, og som derfor overvejer at tage livet af sig'."

"I kirkebønnen medtager jeg indimellem en bøn for mennesker, der ikke magter at leve, eller som har mistet troen på livet som meningsfyldt."

"I min kirkebøn beder jeg for dem, der tænker på at tage deres eget liv, fordi døden forekommer dem at være lettere end livet."

"Jeg beder i kirkebønnen for de mennesker, der overvejer selvmord, for dem der har begået det, og for de efterladte."

"Meget forenklet siger jeg, at det er en menneskelig ting at føle sig forladt og ensom, og fortæller at vi alle bærer noget af hinanden i vores hænder og har pligt til at gribe hinanden og vende os om mod Gud. De selvmordstruede mennesker, jeg møder, oplever jo deres mørke som et Gudsforladt sted. Og hvis de kan få en følelse af, at Gud er ved dem også i mørket, bliver det lettere at bære for dem. Og hvis de bliver opmærksom på, at vi som mennesker

er sendt af Gud til at hjælpe hinanden, bliver Gud mere konkret i deres liv. Salmen 'At sige verden ret farvel' siger det meget fint i vers 6: 'Kom i den sidste nattevagt i en af min kæres dragt og sæt dig ved min side, og tal med mig, som ven med ven'. Så lad os bruge hinanden og hjælpe hinanden som mennesker, for Gud er ikke længere væk end det nærmeste menneske, der hjælper!"

10.3.1 Temaerne ensomhed, omsorg, meningsløshed og håb

I spørgeskemaerne har præsterne forklaret, at i kirken nævnes selvmord også i forbindelse med en række forskellige temaer som ensomhed, omsorg, meningsløshed og håb.

"De gange, det er sket, har det været i prædikensammenhæng - hvor temaet har været håbløshed, forladthed, ensomhed (...)"

"De prædikener er gået på manglende selvværd, ensomhed, og det stigende pres på at lykkes som menneske."

"Det kan være i forbindelse med et tema om magtesløshed, meningsløshed og fremmedgørelse."

"Det kan være relevant i forbindelse med temaer som ensomhed, omsorg, fællesskab, næstekærlighed, forsoning. Jeg nævner det, hvis det er relevant."

"Jeg har i prædikener talt om at miste

håbet, om ikke at have lyst til at stå op om morgenen, at føle at man ligger andre til byrde - i en sådan grad, at man ikke kan være til længere. Og om, at hvor alene og forskræmt man end er, så er man ikke alene. Man er aldrig overladt til sig selv. Gud har lovet at være med os alle dage indtil verdens ende.”

”Vi har haft en række hverdagsgudstjenester, hvor vi inviterede gæster til at fortælle om et vendepunkt i deres liv. En af gæsterne var en mor, hvis datter havde begået selvmord. Hun fortalte om, hvordan hun oplevede det, og hvordan hun var kommet videre med sit eget liv.”

Nogle af de interviewede præster giver udtryk for, at de tager emnet op i forbindelse med gudstjenester, men det afhænger af omstændighederne og situationen.

”Jeg kunne godt finde på at behandle tematikken ’selvmord’ i en prædiken, men uden at sige det direkte. Altså noget med mørke eller selvdestruktive tanker. Men det kan også skyldes min egen berøringsangst i forhold til emnet.”

”Det liv man er i lige nu, kommer jo også ud på papiret. Så hvis teksten eller omstændighederne er til det, så kunne jeg godt finde på at behandle temaet i en prædiken.”

”De fleste laver liturgiske gudstjenester

Langfredag, og det, synes jeg, er super ærgerligt, for lige der har man jo mulighed for at snakke smerte, tortur, lidelse og selvmordstanker.

10.3.2 Efterladte og selvmords-truede

I spørgeskemaundersøgelsen giver præsterne udtryk for, at de i forbindelse med kirkelige handlinger og gudstjenester for efterladte eller selvmordstruede taler om den fortvivlelse, magtesløshed, håbløshed og smerte, som er forbundet med selvmord. De forsøger at sætte ord på det tragiske tab og fortæller om den kompleksitet, der er ved et selvmord. De taler om den afdøde person og vedkommendes valg om at dø, og hvor svært personen måtte have haft det for at vælge selvmord som den eneste og sidste udvej af sin fortvivlelse.

”At et menneske kan komme så langt ud, at selvmord virker som en løsning, - at man kan blive så desillusioneret - at pårørende kan stå helt magtesløse - vi mennesker kan have mange lag/rum, som det er svært for andre at nå ind til, uanset hvor godt man kender hinanden - troen på, at Gud kan nå os - altid, og at vi aldrig er uden for Hans kærlighed, ej heller i døden.”

”At ind i mellem kan livet være for overvældende for et menneske - at det ikke passer, når vi siger: ’at så længe der er liv, er der håb’. Det er omvendt: ’Så længe der er håb, er der liv’. Et

menneske kan miste alt håb, og så er der ikke mere at leve for.”

”At livet kan være så svært, at man ikke kan se anden udvej. At det er ulykkeligt, at det kan gå sådan. At det er hårdt for de efterlevende. At Gud elsker ethvert menneske, også dem, som vælger at afslutte livet på den måde.”

”Det er meget afhængig af situationen, om det er ved en begravelse eller i en søndagsprædiken. Ved en begravelse handler det om, at de pårørende accepterer, at den, der har begået selvmord, har forladt dem af egen fri vilje. Derfor kan jeg tale om, at det kan være den eneste udvej for dette menneske, fordi livet har været ubærligt for personen. Det betyder ikke, at de ikke har elsket for eksempel deres børn.”

” (...) Men ved begravelsen siger jeg fx. til de efterladte: ’Til jeres store sorg viste det sig, at NN havde besluttet sig for at tage sit eget liv... I er alle kede af, at det skulle komme så vidt - for selvom han havde mange bekymringer - måske flere end han fortalte om? - så havde han jo også meget at leve for... Vi forstår ikke, at det skulle komme dertil, men det står ikke til at ændre nu. Derfor er det også hårdt for jer, der gerne ville have hjulpet ham, at skulle acceptere, at han nu ikke er her mere’. Jeg læser fx Salme 139. I forhold til Gud kan et menneske aldrig blive opgivet, og ingen af os kan sige om os selv eller en anden, at det menneskes liv

’ikke er noget værd’. (...) Der er mere at sige om et menneske, end dét, at man fik succes eller fiasko. For vi er altid mere end vores handlinger, eller vores sygdom. Vi er mere end det, vi selv kan præstere, og mere end det, der sker for os. Det vigtigste, som står tilbage er, at du stadig er Guds barn.”

”Har nævnt det i en prædiken, men også i en begravelsestale, jeg fornylig holdt. En 65 årig mand havde begået selvmord. Jeg sagde: ’Vi forstår det ikke. I og for sig rummer enhver død et moment af irrationalitet. Vi kan søge at forklare, forstå, forsvare og fordømme, om NNs død kan vi sige, det var noget, der skete, frygtelig trist, en katastrofe - og ved at udtrykke det sådan, siger vi samtidig, at der er noget i en andens liv og handlinger, som vi hverken kan eller skal beherske, forstå eller bemestre. NN ville væk, og det må vi acceptere, selvom vi synes, han skulle have valgt anderledes.’”

10.3.3 Skyld og skam

Af svarene fra spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at nogle af præsterne i forbindelse med kirkelige handlinger og gudstjenester taler om skyldfølelse og det tunge spørgsmål ’hvorfor’, og om selvmordet kunne være undgået. Præsterne giver overfor de efterladte (eller den selvmordstruede) udtryk for, at skyld og skam er ganske almindelige naturlige følelser forbundet med selvmordsadfærd, og at selvmord og selvmordsforsøg ikke afviger fra andre former for skyld og

skam. De peger på og skelner mellem den 'reelle' og 'falske' skyld i deres tale. Præsterne forsøger at hjælpe efterladte ud af skyldfølelsen ved at fortælle dem, at de ikke kunne gøre noget eller forhindre afdøde i at begå selvmord, hvis personen ikke længere havde et ønske om at leve.

"Det er ikke så meget selvmordet, jeg har fokus på, men selvmordsforebyggende tanker, refleksioner, følelser osv. Jeg lægger vægt på at afveje skyld og skam hos den selvmordstruede eller de efterlevende, så der ikke skal være tvivl om, at der er skyld og skam forbundet med selvmord/selvordsforsøg på den ene side, men at selvmord/selvordsforsøg ikke adskiller sig fra andre former for skyld/skam."

"Jeg ved jo, at der er skyld, skam og det store 'hvorfor' på færde hos de efterladte, så det prøver jeg at tale til. Så siger jeg noget om, at det er særligt svært at være selvmordsefterladte, fordi man sidder med en dobbeltbelagt sorg (som jeg så siger lidt om). Og måske noget om, at der er ting i livet, vi må leve med aldrig at få svar på."

"De der elsker en, der har slået sig selv ihjel, vil altid føle skyld, men det er vigtigt at finde ud af, hvor stor skylden er – den reelle skyld (...)"

"Det er ikke forkert at bære på skyld og skam - tanker om, at livet ikke er livet værd, er ikke forbudte (...)"

"Jeg lytter og giver udtryk for medfølelse og forståelse for, at det må være meget tungt at bære som pårørende - jeg spørger ind til tanker om skyld - er der tanker om skyld, undersøger vi sammen, om der er tale om reel skyld, eller om en 'falsk' skyld, de påtager sig, i forhold til noget, som det ikke stod i deres magt at ændre på."

"At de ikke skal føle skyld, fordi der ofte er sygdom og mørke forbundet med den person, som vælger en sådan udvej. At Gud er for alle mennesker på den anden side uanset, hvordan man kom herfra"

"At det ikke er deres skyld, at et andet menneske har truffet dette valg. At i Gud er der ikke fordømmelse af selvmordere (...) At det er en tung byrde at bære på alene (...)"

"At det var afdødes eget valg, at de kan føle skyld, men at vi alle selv er ansvarlige for at leve med livets gave og også dets byrder, selv når den er tung at bære - jeg siger vælger, for det er et valg, nogen tager selv, at sige verden farvel, så er det ene og alene deres eget valg. Det betyder ikke, at Gud fravælger dem, for han er et sted i stilheden og mørket, i glæden og smerten, det gælder i dødsøjeblikket, og det gælder derefter også for de efterladte."

10.3.4 Synd

I spørgeskemaet uddyber nogle præster deres overvejelser om begrebet

synd. De skriver bl.a., at Gud hverken dømmer eller fordømmer mennesker, der begår selvmord, men de accepterer ikke selvmord. Selvmord er synd, skriver nogle præster. For nogle handler det ikke om synd som oprør mod Gud og Guds gave, men om synd mod afdødes pårørende, der bliver efterladt med sorg, vrede, skyld og omgivelsernes fordømmelse af selvmordet.

"At for nogle mennesker er det en udvej, - at nogle kommer så langt ud, at de ser det som deres eneste udvej! Selvmord sker! Det er ikke kun den unge, det er alle, selv gamle mennesker begår selvmord. MEN. Jeg siger også, at det er forbudt! Ikke fordi Gud ikke vil have det, men fordi - det er noget - alle de mennesker, som elsker personen - skal leve med - resten af deres liv! Når en morder stikker en kniv i et offer, rammer kniven alle, der elsker den person. Når et menneske begår selvmord, rammer det alle, der elsker det menneske! Derfor er det forbudt! Det siger jeg også til konfirmander! For der altid er et menneske, der vil hjælpe dem - om ikke en ven eller veninde, så en præst! Husk, at lige meget, hvor du er i landet - kan du altid få fat på en præst! Brug dem! Kontakt dem!"

"Hvis et skib går ned, og der ikke er redningsbåde til alle, så kunne ingen jo finde på at fordømme det menneske, der går til bunds, fordi det ikke orker at svømme længere. Tilsvarende har vi ingen ret til at fordømme et menneske,

der ikke orker livet mere."

" (...) Nogle pårørende kan spørge ind til, om selvmord i forhold til den kristne tro er synd. Jeg giver udtryk for, at det er dybt, dybt synd for dem som pårørende, at de skal igennem det, som de går igennem lige nu. Og at det var dybt, dybt synd for det menneske, de har mistet, at vedkommende var så langt ude, at selvmord var eneste udvej, vedkommende kunne se. Men, at jeg på ingen måde tror, at Gud straffer selvmord. Tværtimod må han drage uendelig meget omsorg for det menneske."

"Det afhænger igen af konteksten, men et konkret eksempel er en prædiken om emnet 'Synd'. For er det en synd, at tage sit eget liv? Ja, det mener jeg bestemt, ligeså vel som det er at tage en anden persons liv, MEN vi har ikke nogle kategoriseringer af synd, dvs. det er en synd på lige fod med ikke at elske og ære Gud fra hele hjertet hele tiden, som Luther f.eks. udlægger det første af de ti bud, og som vi alle forvolder os imod. OG Jesus døde ikke kun for at befri os fra de små synder, men han frelste os komplet, så ja, jeg mener at selvmord er en synd, OG jeg mener, at Jesus også døde for selvmordsofrene."

"Det er ikke forkert at bære på skyld og skam; tanker om, at livet ikke er livet værd, er ikke forbudte. Gudstjenesten hjælper os til at tage imod livet og leve det indtil døden - at leve sit liv til

vejs ende - mange salmer sprogliggør det modfaldne menneskes følelser og tanker. Det er forkert at begå selvmord - det er et helvede at være efterladt til familiemedlem, som tog sit eget liv - og det kan være en lettelse for nærtstående, når det efter utallige selvmordsforsøg en 'skønne dag' lykkes."

"Livet kan blive så svært for nogen, at de ikke kan holde ud at leve. Det er forbudt at tage sit eget liv, for Gud har givet os det, men ethvert menneske kan komme i en situation eller tilstand, hvor livet er uudholdeligt, og der er jeg sikker på, at Gud vil tilgive det menneske, der ikke længere har kræfter til at holde ud, men jeg er sikker på, at han også ser på, om man har kæmpet for livet eller ej. Vi må ikke bare give op."

10.3.5 Næstekærlighed

Af besvarelserne fra spørgeskemaerne fremgår det desuden, at nogle præster giver udtryk for, at selvmord er alles problem, og at vi mennesker er forpligtede til at høre på, lytte til og hjælpe hinanden. Den enkelte skal kunne forstå og rumme mennesker med selvmordsadfærd og efterladte i sorg. At mennesker skal være i stand til at tale om det svære og dermed være til stede i andres smerte ved at vise interesse og omsorg. Præsterne fremhæver vigtigheden af, at andre mennesker rækker den selvmordstruede en hjælpende hånd. Og at andre tør forsøge at trække de selvmordstruede ud af afmægtigheden og være medvir-

kende til, at ny livsvilje og motivation kan udvikles i dem.

"At selvmord er den sidste udvej - at mennesker, der begår selvmord også er Guds børn - at de kommer i himlen, når de dør, at selvmord er et råb om hjælp, og dermed også vores problem, for det er os, der skal høre råbet og reagere på det."

"At der findes mennesker, som ikke synes livet er værd at leve (...) og at vi er forpligtede på hinandens sorg og afmagtsfølelse."

"Noget om, - hvor formørket det kan blive i en - at man kan være ensom midt i et menneskemylder eller på kirkebænken - at det ikke nødvendigvis er ønsket om at dø, der driver til selvmord - at man alene ikke ser alle muligheder - at vi som kirke i et samfund med så høj selvmordsrate/-forsøg har forsømt noget."

"Livet er en gave, men det kan nogle gange være vanskeligt at se det. Appellere til menigheden om at lytte til andre, der har det svært - næstekærlighedens forpligtelse."

"Her er mennesker, når der ikke er andre udveje. Når ensomheden og meningsløsheden har lagt sig over et menneske. Og da taler jeg ofte om vores alles forpligtelse til at trække hinanden med og ud af livets dynd. Hold øjne og ører åbne for mennesket i nød og handl på det, du ser!! Det var

det Jesus ville ha' os til."

"Flere mennesker, end vi tror, kan have selvmordstanker (...) at mange bærer på skyld og skam over at kunne overveje selvmord (...) vigtigheden i at tale med nogen, hvis man overvejer selvmord (...) at Guds ønsker er, at vi hjælper hinanden og bruger hinanden, også når tanker om selvmord er i spil (...) at Gud ikke fordømmer, men ønsker, at vi rækker ud til hinanden (...) at der altid er en vej/håb (...) Gud vil livet, vil os, vil håbet, ser og ved, hvad den enkelte bærer på."

"Det kan være i forbindelse med at tale om, at vi alle ind imellem føler os fortabte. Eller at man kan komme helt derude, hvor man føler, at grunden forsvinder under ens fødder. Jeg runder som regel af med at sige, at det er vores fælles pligt at række hånden ud til hinanden. Opstandelsen sker også i vores daglige liv nu og her på jorden, når vi rækker hinanden en hånd eller selv tager imod den hånd, der bliver rakt frem imod os."

"At vor manglende omsorg for medmennesket kan betyde, at vi fratager dem troen på, at de har 'ret til at leve'. Vi kan være med til at gøre en forskel over for vores børn og unge, der ofte vokser op med følelsen af at være 'overskud', der ikke passer ind, og som derfor kan ende med at tage deres eget liv. Vi kan lære at være bedre til at se og lytte til vore unge og give dem følelsen af at være elsket for dem, de

er."

"Jeg taler om, hvordan håbløshed og fortvivlelse kan opleves af det enkelte menneske. Det er vigtigt, at præsten tør gå med ind i håbløsheden og fortvivlelsen for at se, hvordan det må se ud for den, der står der. Jeg taler også om livet som en gave, om det dobbelte kærlighedsbud, der stiller os alle under et etisk ansvar overfor hinanden og os selv. I det håbløse menneskes livssituation kan et venligt smil, en hjælpende hånd eller et enkelt blik, der ser den selvmordstruedes fortvivlelse, være en håbefuldstændig forandring til det bedre. En konkret gudserfaring med Gud, der holder hånden under os, så vi ikke falder ned i afgrundens dyb, kan være det håbløse menneskes redning."

"Har fx. nævnt i en prædiken, at selvmordstanker og selvmord kan være udtryk for et samfund, der i stigende grad isolerer mennesker fra meningsfyldte fællesskaber, og at vi som samfund og kirke har stadig sværere ved at integrere mennesker, der ikke agere og handler som 'normaliteten'. Har nævnt i en begravelsestale over en selvmorder, at kirken ikke er en retssal, men et sted, hvor Gud er en dommer, der ikke dømmes og fordømmer en selvmorder, som vi er tilbøjelige til i menneskelige relationer."

10.4 Særlige målgrupper

10.4.1 Patienter

Nogle af de præster, der er blevet interviewet, giver udtryk for, at de har med særlige målgrupper at gøre, og derfor er selvmord en problematik, som præsterne møder i hverdagen. Det kan fx være som hospitalspræst.

”Det er ikke altid, at personalet har tid eller overskud til at tænke præsten ind i billedet. Jeg er jo både præst for patienter og pårørende, og der kan jeg måske godt en gang imellem komme lidt i klemme pga. min tavshedspligt. Jeg tænker også, at vi funktionspræster har brug for nogle flere snore at trække i. Fx i form af nogle kreative handlemuligheder.”

”Der er mange af de patienter, der er indlagt på psykiatrisk hospital, der bruger præsten til at fortælle om selvmordstanker. De vil ikke altid sige det til personalet, da de så risikerer at komme på den lukkede. På sådan en afdeling har de fleste på et eller andet tidspunkt haft tanker om at gøre det.”

”Der er en risiko for, at patienterne lander lidt mellem to stole, når de bliver udskrevet herfra, i hvert fald i forhold til præsten. Det er jo de færreste, der er en del af mit sogn. Og har de nogle ting de bakser med eller frygter jeg, at de er selvmordstruede, så er det ikke altid, at jeg ved, hvem jeg skal kontakte for at sikre, at de kommer i kontakt med deres lokale præst. Og

det kan jo også være en udfordring i forhold til tavshedspligten.”

”Hvis man har en psykiatrisk diagnose, der pludselig går i fuldt blus, så er tvillingen ofte selvmordstanker. På psykiatrisk afdeling er tabuet ikke så stort. Dette er et system, hvor der også bruges magtanvendelse, så der kan tilliden fra patienten være ganske lille. Derfor er min tavshedspligt så central.”

10.4.2 Indsatte

De præster, som møder indsatte, har erfaringer fra hverdagen. Flere af dem nævner de forskellige systemer og tavshedspligten.

”Det er ofte et kulturchok for folk at blive sat i arresten, og derfor er selvmordstanker også hyppigt forekommende. Det, der fylder meget, er skyld over for familien derhjemme. Meget utilpassede unge under 18, der ikke kan sidde i en lukket ungdomsinstitution, afsoner ofte i arresten. Og de skal snakke med præsten.”

”Mange af dem, jeg møder i arresten, er psykisk meget dårlige. Det er i arresten, at det går op for mange, hvor forbundne man er som mennesker. De ser hvor meget, det påvirker andre, at de nu sidder her. Samtidig er der alt det andet, at man måske mister sit arbejde, måske går konen, økonomien smuldrer, man mister måske kontakten til børnene, hele ens identitet ryger. Hvis mennesker i arresten virkelig vil begå selvmord, så er jeg i tvivl om,

hvorvidt jeg ville få det at vide. De ved godt, at jeg har tavshedspligt, men de vil ikke på nogen måde risikere, at systemet får nys om det. Så jeg tænker heller ikke, at de ville sige det til mig.”

”Jeg fungerer som en ’lynafløder’ i fængslet.”

”Jeg arbejder både som korshærspræst, arresthuspræst, og så kommer jeg på psykiatrisk afdeling, og det er bestemt de to sidste steder, at jeg har den største berøring med temaet.”

10.4.3 Soldater

Feltpræster møder soldaterne, når de er udsendt, og opgaverne afspejler derfor det særlige, som er forbundet med at være udsendt på mission.

”Et hold slutter jo aldrig. Jeg har lige her i efteråret begravet en fra et af mine tidligere hold. Han døde af en overdosis, men hele kompagniet var til stede i kirken. Vi er jo ikke med ude for at missionere, men særligt for at udøve sjælesorg. Vi repræsenterer sådan et lille stykke fædreland, der er med til at bryde hverdagen. Det er en stor opgave, selvom menigheden er relativt lille. For vi skal holde øje med alt, ikke mindst psykiske problemer. Og nogen kan jo gå og gemme sig.”

10.4.4 Mennesker, som bruger Kirkens Korshær

De mennesker, som bruger Kirkens Korshær, kan have tilknytning til flere forskellige systemer, men de møder

præsterne på en anden måde.

”Mange af brugerne i Korshæren er jo tilknyttet systemet, og der er det en stor trøst for dem, at der er én, de kan snakke med, som ikke går videre med noget. Det er også derfor, at jeg mærker den der sluse hos dem, hvor de bare åbner op. For brugerne er livet og døden jo ofte det sidste, de har helt kontrol over selv. Derfor er selvmordet også noget, de ser som en mulighed og dermed retten til at dø. Det betyder ikke, at de gør det, men de ved, at de kan. Jeg tror, at fællesskabet i varme-stuen og den daglige samtale er altafgørende. At de ikke føler sig som ingenting eller til besvær.”

”I Korshæren kan det af og til være svært at vurdere, om en overdosis er villet eller et uheld. Jeg kan også opleve selvmord brugt som pressionsmiddel: ’Hvis I ikke... så ...’.”

10.4.5 De unge

De unge kan af mange forskellige årsager have selvmordstanker.

”Jeg er almindelig sognepræst, men har også specialklasser til konfirmationsforberedelse. Og der er det et tema, der er relevant for mange af dem, og de snakker ofte åbent om. Når vi har om ’De 10 Bud’, så drøfter vi jo også det femte (Du må ikke slå ihjel). Og det gælder jo både andre, men også en selv.”

"Jeg er ungdomspræst, og i starten lavede jeg mange events og lignende. Men jeg fandt hurtigt ud af, at det var de stærke unge, der kom til den slags, så jeg tænker at ændre fokus lidt fx mod mere sorggruppearbejde."

10.5 Selvmord - eller brug af andre begreber eller udtryk

Af besvarelserne fra spørgeskemaerne fremgår det, at begrebet selvmord ikke altid bliver brugt i kirken. De fortæller ikke selvmord, men vælger at formidle og anvende andre udtryk. Ofte sker dette efter aftale med familien.

"Det har været et eksempel på noget i en prædiken (...) Ikke ordet selvmord for det er hårdt, men det kan siges på andre måder, og det skal siges."

"Jeg benytter ikke ordet selvmord, men jeg kan benytte ord som 'ikke ønske at leve', 'ikke magte at leve', 'at ville tage sit eget liv'."

"At virkeligheden kan føles så mørk, at det at gøre en ende på det hele, er den lysende løsning. Bruger nok i virkeligheden mange synonymer til selvmord i prædikener og begravelsestaler."

"Enken bad mig bruge ordet selvmord til bisættelsen, da hun - som hun sagde: 'det skal siges højt - og i kirkens rum og af dig som præst, det vil hjælpe mig'."

"Jeg bruger de ord, som de efterladte selv bruger. Det er meget sjældent ordet 'selvmord'."

"Hvis alle ved, hvordan vedkommende er død og hvorfor, fortæller jeg det ikke i talen, men aftaler evt. med de pårørende, at det bliver nævnt i talen. I nogle tilfælde ønsker de, at det bliver sagt lige ud: 'NN tog sit eget liv, fordi det var blevet for tungt for ham at bære, og han kunne ikke se nogen anden udvej'."

10.6 Opsummering

Præsternes udtalelser viser, at nogle præster nævner selvmord i forbindelse med konfirmationsundervisningen. En del af præsterne mener dog, at konfirmanderne er for unge og umodne til at tale om selvmord, og de taler derfor kun om det, hvis konfirmanderne selv vil tale om det. Nogle præster holder særlige gudstjenester for de efterladte for at støtte dem i deres tab, sorg og smerte. Selvmord nævnes tit i forbindelse med ensomhed, omsorg, håb, smerte og etik. Temaer som synd, skyld og skam er også en vigtig del af prædiken om selvmord i gudstjenesten.

Nogle præster peger på forskellen mellem den 'reelle' og 'falske' skyld hos efterladte. De skriver, at Gud fordømmer ikke selvmord. Dog mener nogle præster, at selvmord er en synd mod afdødes pårørende og hermed ikke er acceptabel. Præsterne beskri-

ver også i deres udtalelser hvilke særlige grupper, de kommer i kontakt med, i forbindelse med selvmordsadfærd. Hvad angår brugen af ordet 'selvmord' i kirken, anvender præster gerne også andre begreber eller udtryk efter aftale med familien.

A close-up photograph of a dahlia flower, showing its intricate, multi-layered petals. The flower is the central focus, with a teal-colored horizontal band overlaid across its middle. The background is dark and blurred, showing other flowers and foliage. The text is positioned on the left side of the teal band.

KAPITEL 11

TAVSHEDSPLIGT

Kapitel 11

TAVSHEDSPLIGT

11.1 Indledning

Tavshedspligt og de etiske dilemmaer, der er knyttet til denne pligt, optager præsterne meget. Det er begrundelsen for en grundig gennemgang af den jura, som ligger til grund for præsters tavshedspligt (Mortensen, 2015). Mortensen gennemgår lovgivningen i retsplejeloven, straffeloven, serviceloven samt de debatter, der har været i danske og udenlandske medier. Desuden gennemgår Mortensen de ministerielle svar, som Kirkeministeriet eller Justitsministeriet har givet i forbindelse med debat om præsters tavshedspligt.

Præsterne er, som den eneste faggruppe i Danmark, dækket af en udvidet tavshedspligt. Men i praksis er der tale om dilemmaer. Der er således ikke nogen klar juridisk regel eller paragraf, som giver et éntydigt svar på, hvorvidt en præst har pligt til at indberette, hvis et menneske over 18 år giver udtryk for, at han eller hun vil begå selvmord.

Hovedparten af de interviewede præster skelner mellem den viden, de får omkring børn og unge, og den viden, de får om voksne. I interviewene har præsterne givet udtryk for deres holdninger samt de problemer, som opstår i mødet med mennesker.

11.2 Fuldstændig tavshedspligt

Nogle af de interviewede præster giver udtryk for, at tavshedspligten for dem er fuldstændig, og at de under ingen omstændigheder vil bryde den. De er bevidste om det dilemma, de efterlades i, og det ansvar de står med. Men de mener, at det vigtigste er, at et menneske kan stole fuldstændig på, at de under ingen omstændigheder videregiver oplysninger til andre. Heller ikke selvom de derved kan forhindre et selvmord. Den totale tavshedspligt, som præster har, gælder uanset, hvor de er ansat. Nogle af de interviewede præster er ansat på hospitaler, i arresthuse, i fængsler, i forsvaret eller i Kirkens Korshær, hvor de arbejder tæt sammen med andre faggrupper. Dette kan yderligere forstærke dilemmaet omkring tavshedspligten.

”Min tavshedspligt er hermetisk på en eller anden måde. Det er klart. Tavshedspligten er en præsts fineste redskab til at indgå i en samtale. Fordelen er, at det giver en fri samtale i et lukket rum. Ulempen er så, at man kan komme til at sidde med en viden, som man ikke bryder sig om at have.”

"Jeg tager da min tavshedspligt alvorlig. Indberetningspligten og afværgepligten kender jeg ikke noget til (...) Fordelen er, at det skaber et rum og giver tillid, så folk kan få luft for deres problemer. Udfordringen er så, at du skal tackle det selv."

"Min tavshedspligt gælder hele vejen igennem. Jeg ringer fx ikke til en læge (...) Tavshedspligten går jo ind og provokerer vores medmenneskelighed, for jeg synes jo, at det er vores borgerpligt at hjælpe et menneske, der er kommet så langt ud. Men man kan jo godt hjælpe et menneske uden at sladre eller bryde tavshedspligten (...) Det er jo udfordringen ved tavshedspligten, at man ikke altid kan hjælpe direkte. Men fordelene er så den tillid, der følger med. At der er et rum, hvor tingene kan blive sagt. Og det skal vi værne om."

"Jeg betragter min tavshedspligt som 100% (...) Fordelen er, at folk tør komme. Jeg hører folk sige, at de kommer her netop fordi, at jeg har den tavshedspligt. Et eller andet sted, der mener jeg jo ikke, at den burde kunne brydes. Der mener jeg, at samfundet burde have nok tillid til os præster til, at vi ikke lader folk gå herfra, før vi er sikre på, at det kan de godt klare."

"Jeg gør altid opmærksom på, at jeg har tavshedspligt, og hvor ekstrem den er. Intet kommer videre med mindre det handler om at forebygge alvorlige forbrydelser som mord, incest og den

slags. Ikke opklaring, men forebyggelse. Selvmord tæller ikke med i den der forebyggelse af alvorlige forbrydelser. Fordelen er den fortrolighed, som det giver. Det piller et filter af overfor mig som samtalepartner. Udfordringen er, at den kommer på kant med etikken nogle gange, hvor man tænker, at det her er jeg nødt til at fortælle videre, men ikke gør det, fordi tavshedspligten er på lang sigt vigtigere."

"Min tavshedspligt er total. Jeg er ikke bekendt med noget om Serviceloven. Jeg oplyser ikke noget. Der skal ikke registreres noget nogen steder, og det synes jeg egentlig, at man skulle gøre mere ud af at fortælle. Og jeg bliver så sur, når der er snak om at begrænse den frihed, der ligger i det. Og jeg mener faktisk også, at der burde være nogle areligøse steder, hvor den tavshedspligt fandtes. Udfordringen er, at det kan være en tung byrde, man skal kunne bære på."

"Min tavshedspligt er ganske enkelt sådan, at jeg fortæller intet. Og der er ingen undskyldning for at bryde den, heller ikke selv om juristerne siger noget andet. Jeg ville heller aldrig fortælle, hvis jeg fik viden om en, der ville begå et mord fx."

"Min tavshedspligt er total. Jeg siger det ikke videre, hvis en vil tage sit eget liv. Det er jo vedkommendes eget valg. Tavshedspligten er det eneste redskab, præster har, som ingen andre har. Så det er også den, der kvalificerer os til

noget som helst.”

11.3 At bryde tavshedspligten

Der er meget stor forskel på de situationer præsterne kan komme i afhængig af, hvor de er ansat, og hvem de arbejder sammen med. For nogle præster er det vigtigt at have en samtalepartner, som tager det endelige ansvar om at bryde tavshedspligten. Det kan fx være, at de taler med biskoppen i stiftet, eller de kontakter andre relevante samarbejdspartnere.

”Hvis der er en potentiel trussel, så vender jeg det med biskoppen, der så tager den endelige beslutning omkring, hvorvidt tavshedspligten skal brydes.”

”Jeg ville aldrig benytte mig af den skærpede indberetningspligt overfor kommunen. Jeg ville til gengæld sige noget, hvis der var en helt klar plan.”

”Der er jo selvfølgelig det dilemma omkring det, at folk kommer og betror dig en masse ting, fordi du har tavshedspligt, hvor du så føler, at den viden kan jeg ikke bare sidde med, jeg er nødt til at handle. Og der er jeg jo nødt til at være ærlig i dialogen og sige, at det her er vi nødt til at snakke om.”

”Så har jeg afværgepligten i forhold til at forhindre overgreb, og det har jeg faktisk gjort få gange i forbindelse med mistanke om incest. Jeg ville føle, at jeg i sidste ende ville være nødt til at

gå til forældrene, hvis det handler om selvmord.”

”Vi har absolut tavshedspligt, men der er situationer, hvor tavshedspligten ophører. Tavshedspligten ophører i det øjeblik, at folk siger, at de vil slå sig selv eller andre ihjel, eller det har noget med børn at gøre. Men det vil jo altid være min tolkning af det, folk siger. Her har jeg den fordel, at det andet personale stort set altid er klar over, hvordan patienterne har det. Så jeg kommer sjældent i dilemmaet (...) Der er præster, der er meget sure over den lov, men for mig letter den en form for byrde. Vi skal jo ikke have døde børn på samvittigheden (...) Det er næsten som om, at ens embedssyn skal stå i vejen for Bibelens bud om at hjælpe sin næste (...) Jeg synes også at selvmord ligger inden for afværgepligten. For et liv er et liv (...) Selvfølgelig skal vi kunne rumme folk, der lufter muligheden. Så det er først der, hvor det bliver alvorligt, at man skal overveje at indberette det.”

”Den eneste undskyldning jeg har for at bryde min tavshedspligt er, hvis der kommer en mand og siger, at han vil slå sin kone ihjel. Derudover er der naturligvis underretningspligten i forhold til unge under 18. Men det er jo stadig mig, der definerer, hvornår den træder i kraft.”

”Jeg forstår den sådan, at man som udgangspunkt har ubetinget tavshedspligt. Der er dog nogle undtagelser,

hvis den, man snakker med, tænker på at gøre skade på andre og også sig selv. Jeg mener ikke, at vi er undtaget for indberetningspligten.”

”Hvis nogen er til fare for sig selv eller andre, så vil jeg være nødsaget til at bryde min tavshedspligt. Men det ville være det sidste, jeg overhovedet gjorde. Jeg tænker, at hvis min tavshedspligt ender med, at en person går ud og tager sit eget liv, altså så skal jeg ikke være præst. Så hænger jeg mig for meget i reglerne.”

”Jeg har i et tilfælde brudt min tavshedspligt, og det har jeg fået tak for efterfølgende af konfidenten. Jeg vil sige, at menneskelivet kommer før min tavshedspligt.”

”Selvmord er for mig en gråzone i forhold til tavshedspligten. Det er vigtigt for mig, at folk kan drøfte selvmordets mulighed i fortrolighed. Men hvis det kommer der til, at de siger, at nu gør de det i aften, så vil jeg sige, at så er jeg nødt til at handle på det. Det er en gråzone, men jeg tolker det sådan, at det rækker tavshedspligten ikke til.”

”Der kan opstå et dilemma i min funktion, hvor jeg arbejder meget tværfagligt. Der har vi lidt en kamp kørende om, at de vil have mig til at føre journal, og det vil jeg ikke.”

”Og hvis en mand kommer og siger, at jeg begår selvmord i morgen, så vil jeg da også ringe 112.”

”Indberetningspligten er så meget omstridt. Hvis man spørger ministeriet, så vil de mene, at vi har, men jeg vil nok definere det sådan, at hvis jeg ved noget om nogen, som bliver direkte skadet eller udsat for misbrug, så tror jeg nok, at jeg ville sætte noget i værk for at få det stoppet. Min tavshedspligt er ikke 100 %, men den er højere end en socialrådgivers eller en lærers. Fordelen er så, at mennesker jo har større tillid til præsten end til socialrådgiveren.”

Alle de interviewede præster giver udtryk for, at det er et meget stort dilemma for dem, om de skal bryde tavshedspligten og i hvilke tilfælde, det skal eller bør ske. Mange af de interviewede præster, som arbejder på hospital, i arresten, i forsvaret eller i Kirkens Korshær forsøger at henlede andres opmærksomhed på, at der er et menneske, som behøver særlig opmærksomhed, uden at de siger direkte, hvad det handler om.

11.4 Supervision, samtalepartnere

Hovedparten af de interviewede præster giver udtryk for, at de har brug for at tale med nogen om den viden, de kan få, og som kan forekomme svær at gå med alene. De har brug for nogen at tale med om de tanker, konfidenterne efterlader dem med. Der er forskellige muligheder afhængig af, hvor de er ansat.

"Man har heldigvis mulighed for at snakke tingene igennem i anonymiseret form i forbindelse med supervision eller med kollegaer."

"Jeg læsser af i supervision sammen med mine fængsels- og arrestuspræstekollegaer. Det går jeg jævnlige til."

"Jeg læsser af i supervision 6 gange om året."

"Normalt har jeg klaret tingene selv, men inden for de sidste par år har jeg fået tilbudt supervision."

"Jeg læsser af hos en kollega, og så går jeg til terapi en gang om måneden."

"Som præst i militæret har man "Carefull Caretakers" hvor man, efter udsendelse, kommer på et 2-3 dags ophold og snakker tingene igennem."

"Jeg læsser primært af hos 3-4 gode kollegaer."

"Jeg læsser så af ved supervision og retræter. Der har jeg en medvandrer, lige som jeg er medvandrer for dem her."

"Jeg læsser af ved en gammel studiekammerat eller ved bønnen og min religion. Så har jeg også supervision ved nogle dygtige supervisorer."

"Jeg læsser af hos Vor Herre. Jeg ved også, at der er andre feltpræster, der bruger hinanden, hvilket jeg godt kan forstå. For det kan være svært at for andre at forstå, hvad det handler om."

11.5 Opsummering

Præsternes udtalelser demonstrerer de etiske dilemmaer, der er forbundet med den udvidede tavshedspligt: Står embedssynet over det næstekærlighedsbud, som præsterne forkynder? Hvordan skal præsten håndtere situationen, når andre faggrupper i det tværfaglige samarbejde har en anden indberetningsforpligtigelse overfor trusler om selvmord?

Udtalelserne viser også stor diversitet i kendskabet til og anvendelsen af indberetningspligten og serviceloven. Overordnet viser udtalelserne, at der ofte skønnes i de enkelte tilfælde, hvad der er mest hensigtsmæssigt i forhold til en given situation.

Den udvidede tavshedspligt er vigtig for præsterne, og udsagnene understreger, at den er en væsentlig del af den pastorale identitet og selvforståelse. Den udvidede forståelse af tavshedspligten kan, som en af præsterne er citeret for, 'fjerne et filter' mellem præst og konfident. Det giver rum for en unik åbenhed, men samtidig kan det betyde en stor byrde at bære for præsten i de situationer, hvor selvmordsrisikoen er overhængende, og præsten føler trang til at advare omgivelserne.

At bryde tavshedspligten er for nogle utænkeligt, mens andre har en mere pragmatisk tilgang og eksempelvis bruger deres biskop til at afgøre sig

for at bryde tavshedspligten.

Den udvidede tavshedspligt er bundet op på den jura, som ligger til grund for denne. Men som Mortensen (2015) påpeger, er der meget, der afhænger af de enkelte situationer. Undersøgelsen tyder på, at det i sidste ende primært er individuelle skøn fra de enkelte præster, der afgør, hvorledes tavshedspligten håndteres, når en konfident truer med at begå selvmord.

KAPITEL 12

HOLDNINGER TIL LIVETS
AFSLUTNING

Kapitel 12

HOLDNINGER TIL LIVETS AFSLUTNING

12.1 Indledning

De mennesker, som har alvorlige tanker om selvmord, eller som forsøger at begå selvmord, kan ikke se anden løsning på deres livs problemer. De føler sig fanget, der er ikke noget håb. Måske er de psykisk eller fysisk syge og udsigten til hjælp kan forekomme at være så ikke-eksisterende, at selvmordet er at foretrække.

Atul Gawande, som er kirurg og forfatter, beskriver i sin bog "At være dødelig – Om livsforlængelse og kvalitet" (2016) problemet på denne måde:

"Man behøver ikke tilbringe megen tid sammen med ældre eller døende mennesker, før man oplever, hvordan lægevidenskaben svigter de mennesker, det er meningen, den skal hjælpe. Livets sidste dage går med behandlinger, som gør os omtågede og udmarver vores kroppe i håbet om en flig af bedring. Vi tilbringer vores sidste dag på institutioner – plejehjem og intensive afdelingen – hvor standardiseringer og upersonlige rutiner afskærer os fra alt det, der giver livet mening. Vores modvillighed til ærligt at undersøge oplevelsen af at ældes og dø har for-

stærket den skade, vi påfører mennesker og frataget dem den mest basale trøst, som er det, de har allermest brug for. Det, at vi ikke kan se livet i sin helhed, at vi ikke ved, hvordan mennesker kan leve fuldt ud helt til livets afslutning, gør, at vi tillader at vores skæbne i sidste ende kontrolleres af en absolut lægevidenskab, teknologi og fremmede mennesker."

De personer, som ikke er fysisk eller psykisk syge, men som har alvorlige tanker om selvmord, eller som har forsøgt at begå selvmord, har muligheder for at henvende sig til en læge eller en præst. Begge grupper har tavshedspligt. Men udover deres uddannelse og det ansvar, der er forbundet med deres erhverv, har de også holdninger. Og holdninger har betydning for adfærd.

12.2 Livet er Guds gave

I spørgeskemaundersøgelsen er præsterne blevet bedt om at svare på, om de mener, at livet er Guds gave. Resultaterne viste, at i alt 89,6 pct. (91,6 pct. mænd, 88,1 pct. kvinder) er enige i dette udsagn. Der er ikke signifikant forskel på mandlige og kvindelige præsters holdninger (Bilag 2).

Interviewundersøgelsen afspejler samme holdning.

”Livet er en stor gave fra Gud, og det er noget meget vigtigt. Derfor skal vi ikke tage det selv, men der kan være situationer, hvor det er svært, og man godt kan forstå, at nogen tænker de tanker (...) Livet er en gave fra Gud, og det skal vi ikke gøre os selv til herre over. Det er godt, at der er noget, som vi ikke magter. Og derfor er det godt, at det ikke er os, der har suveræniteten over vores liv og dets afslutning”.

Hovedparten af de interviewede præster nævner ikke Gud, men taler om, at livet er en gave. Samtidig går mange af præsterne ind i overvejelser over ret og pligt i forbindelse med denne gave.

”Livet er en gave, det er hverken noget, som du har pligt eller ret til. Men selvfølgelig - i og med at det er en gave - så kan man måske godt i en eller anden forstand tale om en pligt til at leve det i den ånd det er givet”.

”Livet er en gave, som vi ikke har krav på. Det er noget, der overgår os. Og derfor har jeg vel også pligt til at leve det. Men man redder ikke vedkommende ved at ophæve gaven til en pligt. Så på den måde kan gaven jo også være en forpligtigelse. Gaven bør dog heller ikke føles som en pligt, for så bliver den et åg mere end en gave. Det handler om, hvis det føles som en pligt, at det skal være en vidunderlig pligt”.

”Jeg mener, at vi har pligt til at leve, fordi livet er en gave. Og dermed har vi ikke ret til at tage livet. Jeg vil dog aldrig fordømme den, der alligevel bliver nødt til at tage sit liv. Der er nogen, for hvem livet bliver så forfærdeligt, smertefuldt og uudholdeligt, så jeg til fulde kan forstå, at de gør en ende på det”.

”(...) jeg mener, at livet er en gave, men jeg har ikke ret til at fortælle dig, at dit også er det. Fordi du kan jo godt tænke, at det er det virkelig ikke. Det er bare det rene lort. Så er det jo en hån fra min side at sige, at det er en gave. Jeg tænker, at livet ér! Punktum! Og nogen vælger så at sige, at det er for smertefuldt og begår selvmord. Og jeg tænker ikke, at der er nogen fordømmelse af dem. Men derfor kan jeg jo godt personligt mene, at livet er helligt”.

”Livet er en gave, men jeg kan også godt følge de mennesker, som siger: ’Tak for den gave, men nu har jeg egentlig fået nok.’ Men livet er en gave. Men det betyder jo egentligt også, at vi må gøre med den gave, hvad vi vil. Vi har ansvaret for at leve livet bedst muligt, men hvis man nu kommer så langt ud, at man ikke kan se, at der er mere liv tilbage at leve, så er jeg da overbevist om, at så sender Gud ikke sin børn i helvede”.

12.3 Livet er ukrænkeligt

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at 65,7 pct. (70,7 pct. mænd og 61,9 pct.

kvinder) svarer, at livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt. Der er ikke signifikant forskel på mandlige og kvindelige præsters holdninger (Bilag 2).

Der er meget få af de interviewede præster, som giver udtryk for, at livet er ukrænkeligt uanset lidelse og smerte. De peger bl.a. på samtalen og muligheden for at handle, før døden indtræder.

”Man skal leve sit liv helt ud, og sørge for, at få det hele med. Også selvom man er meget smerteplaget eller ikke har lyst til at leve mere. For der kan ske noget de sidste par timer, som er meget intenst. Og man kan få sagt noget til hinanden og gjort noget”.

I spørgeskemaundersøgelsen er præsterne blevet bedt om at udtrykke deres holdning til følgende udsagn: ”Livets værdighed afhænger ikke af livets kvalitet.”

Resultaterne viser, at der er signifikant forskel på mænds og kvinders holdning. Der er flere mænd (75,3 pct. OR=1,67) i forhold til kvinder (66,3 pct.) der er enige i, at livets værdighed ikke afhænger af livets kvalitet (Bilag 2).

Mange af de interviewede præster indgår i overvejelser over, at livet kan være så ubærligt, at det er vanskeligt at leve livet til ende. På den ene side er livet en gave, men har mennesket da også en pligt til at tåle livet, hvis det

er uudholdeligt?

”Vi skal passe på, for lige pludselig kan vi hylde livet så meget, at døden bliver helt uudholdelig. Og i kristen forstand er vi jo blevet lovet evigt liv, og jeg har da også på hospitalet haft samtaler med folk, der har haft nærdødsoplevelser, hvor det er sådan noget med lys for enden af en tunnel og de afdøde slægtninge står og tager imod. Grundlæggende har man pligt til at leve, men på den anden side, hvis livet er uudholdeligt, og har været det længe, er det så en gave? Jeg tror, at mange holder sig i live af pligt, men man skal ikke dømmes til helvede for ikke at kunne leve op til den pligt. Jeg tror dog, det er vigtigt, at man følger med, så længe man kan”.

12.4 Retten til at dø følger af retten til at leve

I spørgeskemaundersøgelsen er præsterne blevet stillet en lang række spørgsmål om retten til at dø og pligten til at leve.

Et af spørgsmålene drejer sig om, hvorvidt retten til at dø følger af retten til at leve? Her er 62,3 pct. af de mandlige præster og 55,4 pct. af de kvindelige præster uenige (Bilag 2). Blandt de 47 præster, der er interviewet, er der mange overvejelser over menneskets ret til at dø.

”Retten til at dø? Jeg tænker, hvem skulle give en lov til det? Og hvis der så

står et menneske og er ved at hoppe i havnen, skal jeg så prøve at stoppe vedkommende, hvis man nu har en ret til at dø? Kan jeg så blive dømt for at forsøge at stoppe vedkommende? Hvis vi har retten til at dø, så kan vi ikke længere redde dem fra det. Og man hører jo ofte om mennesker, der er glade for at være blevet reddet fra at begå selvmord. For mig er det ikke så meget et teologisk dilemma, som det er et praktisk”.

”Jeg synes bestemt ikke, at man har ret til at dø. Grundlæggende synes jeg, at livet er en gave. Og det ville jo være forfærdeligt, hvis man endte med, at man så føler sig som en byrde for familien, og så føler man en pligt til at tage herfra. Så skal man i stedet have hjælp til at føle, at ens liv har værdi”.

”Der er ingen, der har ret til at dø. Og det betyder jo samtidig, at man har pligten til at leve. Pligten har man, og det er jo mit automatsvar, at den har man overfor Gud. Jeg tror dog ikke, at fordi du tager dit eget liv, så kommer du i helvede. Det ser Gud ikke på. Hvis Gud har sat ham/hende i den situation, at vedkommende begår selvmord, så må Han også tage imod vedkommende på den anden side”.

”Jeg synes jo, at man har pligt til at leve og alligevel, så har man ikke. Fordi når man er syg, så tænker man ud fra sin sygdom eller sindslidelse og ikke pligt eller ret. Så er det vigtigt at få håbet med i de tanker. Men hvis håbet

så for lov at fylde, og du så stadig tænker, at du har ret til at dø, så tænker jeg, at så skal man have lov at dø i fred”.

”Ret til at dø har vi kun, hvis det er en naturlig død”.

12.5 Ret til at vælge hvornår og hvordan man vil dø

Et andet spørgsmål i spørgeskemaet drejer sig om, hvorvidt mennesker har ret til at vælge, hvornår og hvordan de vil dø? 73,2 pct. af de mandlige præster og 72,2 pct. af de kvindelige præster var uenige (Bilag 2).

I interviewene af præsterne indgår en lang række overvejelser over, hvad mennesker har ret til eller lov til.

”Der er grænser for, hvad vi har lov til, og det er Gud, der bestemmer, om vi skal leve eller dø. Og jeg mener, at det er forkert at fratage ham den ret. Samtidig er jeg dybt overbevist om, at mennesker ikke tager deres liv ud af overskud, men jeg mener stadig, at det er forkert. Og det er faktisk en hjælp for en af dem, jeg snakker med om selvmordstanker, at jeg siger det. Omvendt er jeg overbevist om, at Gud har brede skuldre. Så der ligger ikke nogen fordømmelse i det fra min side. Der er så meget, der er forkert og alle mennesker fejler”.

”Jeg har det svært med, hvis vi selv skulle bestemme tidspunktet for vores

død, men jeg har lidt svært ved at forklare hvorfor. Jeg tror, det er fordi, at det ville fjerne fokus fra, at livet er en gave. Og det tror jeg er nødvendigt at have fokus på, hvis vi skal kunne leve vores liv fuldt ud (...). Jeg tror ikke, at Gud straffer os med helvede pga. selvmord, men jeg tror, at vi kan gøre enormt skade på vores egen integritet”.

12.6 Ret og pligt

I spørgeskemaerne er præsterne blevet bedt om at udtrykke deres holdning til følgende: ”Retten til at bestemme over liv og død er begrænset af vore forpligtelser over for vores pårørende”. Til dette svarede 60,0 pct. af de mandlige præster og 53,3 pct. af de kvindelige præster, at de er enige.

Af nogle af interviewene fremgår det, at præsterne sætter begreberne ret og pligt over for hinanden i deres forklaring på deres holdning.

”Jeg kan vældig godt lide, når man taler om pligt. For det er man nogle gange bange for at tale om. Jeg synes bestemt vi har pligten, fordi vi har fået det her liv som gave. Så den gave har vi pligt til at tage os af, så godt som vi nu kan. Jeg har til gengæld også mødt mennesker, hvor jeg virkelig godt ville kunne forstå, hvis de gjorde det, og hvor jeg ikke har følt, at jeg havde retten til at sige, at det måtte de ikke. Dog vil jeg ikke kalde det en ret til at dø. Jeg vil aldrig sige om et menneske,

der har taget sit eget liv, at det havde vedkommende ikke ret til. (...) Jeg mener selv, at jeg har pligt til at leve, og det ville jeg gerne, at alle andre også tænkte om dem selv. For jeg tænker ikke, at jeg har ret til at sige til andre, at de har den pligt. Pligten mener jeg, at man har over for ens pårørende. Og derfor mener jeg i hvert fald som minimum, at man har en pligt til at tænke sig rigtig godt om. For det vil gøre ondt på dem. Vi er i Guds kærlighed, og det er Guds kærlighed, der gør, at livet er en pligt. Men jeg er også overbevist om, at vi bliver i det kærlighedsrum, selvom vi siger, at vi ikke kan mere. Ind i mellem kan ens liv blive sådan, at man ikke kan se anden udvej”.

”Der er jeg nok rimelig konservativ. Vi har pligt til at leve, fordi, hvis man har ret til at dø, så bliver livet jo lidt som en bil. Nu er den gammel eller i stykker, og så gider jeg ikke bruge den mere. Jeg ejer ikke mig selv. Jeg er ejet af de sammenhænge, som jeg er i og ultimativt af Gud. Så du har ikke ret til at dø. Du har pligt til at leve, og pligten er overfor Gud og overfor de sociale sammenhænge, som du er en del af. Livet er en gave, og det kan også være en lortegave, men du har pligt til at leve det”.

”Det er et dilemma og ikke sort og hvidt. Direkte adspurgt synes jeg, at pligten fylder mere end retten til at dø. Vi har fået et liv foræret, og det skylder vi os selv og vores familie at forsøge at leve. Når vi så ikke kan det mere, så

må der mobiliseres den hjælp, der er behov for. Ender det så med selvmord, så er det et valg, og det må jeg acceptere. Jeg ville aldrig fordømme det. Pligten har vi overfor os selv og hinanden”.

”Jeg synes et eller andet sted ikke, at vi har ret til at tage vores eget liv, for livet er en gave. På den anden side kan man sige, at kan man så ikke også have ret til ikke at ville have den? Og i det tilfælde hører jeg til en af de præster, som vil sige, at så vil jeg håbe og bede for, at Gud tager dem i sin varetægt. For jeg tror ikke, at Gud støder nogen bort. Pligt kan være godt og pligt kan være skidt. For når man bruger ordet pligt, så sættes man jo i relation til et eller andet. Pligt er relationsmæssigt”.

”At vi skulle have ret til selv at bestemme, hvornår vores liv skal slutte er en ret pervers måde at betragte tilværelsen på. Og det er at gøre vores liv og død for lille. Frelsespektet er en helt anden side af sagen, for Jesus har jo taget vores skyld på sig”.

”Jeg fastholder, at det er Gud, der tager livet og ikke os mennesker. Men på den andens side mener jeg også, at der er frelse, selvom man begår selvmord”.

”...jeg [synes] også, at det er ok, at man får ret til at dø forstået på den måde, at man ikke altid behøves igangsætte alle mulige livsforlængende behandlinger. Og så skal vi stoppe med at bilde os selv ind, at livet er no-

get, vi selv kan klare. Livet er noget, som man skal have hjælp til. Liv er samliv. Har den selvmordstruede ret til at vælge den udvej? Nej, grundlæggende ikke. Men vi har pligt til at være mennesker i den selvmordstruedes liv”.

12.7 Pligt til at leve

I spørgeskemaundersøgelsen blev præsterne bedt om at tilkendegive deres holdning til følgende udsagn: ”Mennesker har pligt til at leve, uanset hvilken form for liv, der er tale om”. Blandt de mandlige præster var der 38,3 pct., som var enige og 25 pct., som var uenige. Blandt de kvindelige præster var der 32,3 pct., som var enige og 26,4 pct., som var uenige i udsagnet.

De interviewede præster giver udtryk for deres overvejelser og deres synspunkter:

”Pligt til at leve rimer meget godt overens med min religiøse overbevisning. For livet er en gave, og den har man pligt til at leve. Religiøst og moralsk mener jeg ikke, at man har ret til selv at vælge, hvornår man skal dø. Men i praksis har man jo. Pligten til at leve holder principielt set aldrig op. Men man må bare acceptere, at folk kan være så deprimerede eller syge eller velovervejede, at de vælger selvmord. Jeg synes, at vi har en pligt, fordi livet og vores relationer fordrer noget af os. Man har jo altid noget af den

andens liv i sin hånd”.

”På den ene side har jeg nok den der kategoriske tanke om, at vi har pligt til at leve, og det tror jeg også nogle gange, at man har brug for at få at vide. Pligt i forhold til ens omgivelser, netværk og livet selv. På den anden side kan der også opstå situationer, hvor jeg godt kan forstå, at man tænker, at kan det dog ikke bare blive overstået. Fra at være meget kategorisk er jeg nok blevet mere pragmatisk. Men det er til gengæld meget svært at opstille nogle retningslinjer for det pragmatiske på samfundsniveau”.

”Det dilemma er ikke så indviklet i min optik, for så længe, der er nogen, som du har forsørgerpligt overfor, så har du ikke ret til at dø. Du har pligt til at leve. Punktum. Og hvis du ikke kan, så har du pligt til at søge hjælp. Samtidig har jeg fuld respekt for den person, som siger, at det var den rigtige udvej. Men så vil jeg sidde med en følelse af, at vi som samfund har svigtet vedkommende”.

”Jeg tænker samtidig, at hvis du vælger at dø i sorg og vrede og en lyst til at straffe andre gennem din død (...). At dø uden håb, det synes jeg ikke virker som en rar måde at dø på. Jeg tænker, at jeg gerne vil have ret til at kunne give håb til de mennesker, der har mistet det, men jeg skal ikke bestemme over, hvem der må dø, og hvem der ikke må. Pligten er jo styret af nogle normtanker, som er individu-

elle”.

”Jeg synes bestemt, at man har en pligt til at leve. Som der står i GT: Gud Herren har givet dig valget mellem det gode og det onde, mellem livet og døden, vælg livet. På den anden side fordømmer jeg ikke folk, der begår selvmord. Jeg tror, at Gud frelser alle. Jeg tror ikke, at Han fordømmer”.

”Vi har den frie vilje, og den skal vi have som mennesker. Vi har pligt til at leve, og vi har pligt til at udfolde livets gave så godt som muligt med alt det, vi nu har med i vores bagage. Og den pligt har vi altid. Men retten til at dø, den er der også, fordi en gave kan også blive ulevedygtig, enten hvor gaven bliver for tung og hård, eller man bare synes, at nu har man fået det ud af den, man kunne. Men retten skal ikke ses som en genvej. Den skal ses som en yderste konsekvens. Og den er jeg også overbevist om, at Vor Herre er med på”.

”Selvfølgelig har vi en pligt til at leve, for vi har jo fået livet som en gave. Omvendt kan gaven jo udvikle sig til at blive ganske uudholdelig, så man ikke kan se andre veje. Omstændighederne kan gøre, at du må tage den synd på dig. Der kan være situationer, hvor man kan sige, at det kan jeg godt forstå, men jeg har godt nok gået længe rundt om ”den varme grød” før det er kommet der til. Men jeg vil så også altid sige, at der må være andre alternativer. Jeg må dog også pege på en kærlig Gud, der aldrig vil ”slå hånden”

af sine børn. Frelsen er ikke afhængig af, hvad vi gør, men af Guds kærlighed”.

”Grundlæggende har man pligt til at leve. Og det er forkert at tage andres eller sit eget liv. Og det mener jeg er meget vigtigt at holde fast i som et udgangspunkt, også i det forebyggende arbejde i forhold til selvmord. Livet er en gave og uanset hvad, så skal det leves. Det betyder så ikke, at jeg ikke har en forståelse for, hvorfor nogen agerer som de gør. Jeg vil lytte til dem, men samtidig med, at jeg holder fast i mit udgangspunkt. Lytte og prøve at forstå. Pligten har man overfor Gud. Men jeg mener også godt, at man kan argumentere for det, uden at drage Gud ind i det ved at sige, at man har forpligtelsen overfor livet selv. For mig er pligten definitiv. Men samtidig er livet jo ikke perfekt, og det er vi mennesker heller ikke. Men jeg tror også, at der er frelse efter et selvmord”.

”Jeg har det også sådan, at hvis man begår selvmord, afslutter man sit liv med en stor synd, der har nogle konsekvenser for ens omgivelser. Men det er ikke sådan, at det er den lige vej til fortabelse. Tværtimod tænker jeg, at der også er frelse efter den synd, selv om det er den sidste, man begår. Pligten til at leve vil jeg dog heller ikke gå ud og råbe højt om. Vi har fået noget givet, og det skal vi bruge ud fra de talenter, som vi har fået. Og dem skal vi ikke grave ned. Men pligten er nok ikke lige mig. Pligten kan blot være

med til at pålægge dig en ekstra skyld. Det magtede jeg heller ikke. Og dermed kan det blot blive endnu en vej mod selvmordet. I stedet for pligt og ret vil jeg hellere bringe det på banen omkring gaven og, at den skal vi tage vare på. Men det er Gud, der er i førersædet”.

12.8 At dø med værdighed

I spørgeskemaet er præsterne blevet bedt om med deres egne ord at svare på følgende: ”Hvad betyder/er en værdig død for dig?”

De fleste præster bryder sig ikke om udtrykket ”værdig død”. Døden er meningsløs for præster og derfor giver det ingen mening at forbinde ordet ”værdig” med døden, der er frygtelig og berøver et menneske livet. Der findes ingen værdig eller uværdig død, ligesom der ikke findes rigtige eller forkerte måder at dø på. Ethvert menneske nærmer sig døden på sin egen måde, og dette er det unikke i at dø. Døden er lige så enestående, som hver person er unik, skriver præsterne.

”Døden er aldrig værdig. Livet er værdigt. Døden er det, der sker, når livet slutter. Døden er altid en tragedie, døden er altid et tab. Døden er altid meningsløs. Der findes ikke en værdig død. Der findes kun værdigt liv. Og livet er altid værd at leve. Det er det, der gør det ”værdigt” Men der kan selvfølgelig være så meget smerte forbundet med det at leve, at døden vir-

ker som eneste udvej, eneste lindring. Men døden i sig selv er aldrig værdig."

"For mig er der ingen død, der er uværdig, men vi kan komme til at tage værdigheden fra hinanden ved at tænke på andres død som uværdig."

"Det er sjovt - jeg er bare så træt af det udtryk: en værdig død. Det er som om, det skal være pænt og klinisk og smertefrit i folks bevidsthed. Det er en misforståelse. ... Alle mennesker har værdi og alle måder at dø på er værdige i den forstand, at de er unikke og tilhører fortællingen om det liv, der blev. Værdige. Allesammen. Lige meget hvordan."

"Jeg opererer vist ikke med begrebet en værdig død. Jo, det er tragisk og uværdigt, når mennesker dør under ekstreme omstændigheder - ved overfald o.l.. Men ellers er døden som døden er... Undertiden er der dødskamp og ikke rart at være i / se på... Undertiden er døden fredfyldt ... Vi ønsker os vel alle en død, hvor vi sover fredfyldt væk ... men at det skulle være mere værdigt end der, hvor man har smerter eller er i uro... det tænker jeg."

"Det kan jeg ikke svare på - jeg synes brugen af ordet "værdig" i forbindelse med død er problematisk - det medfører pr. definition, at nogle dødsfald er "uværdige" - og det bruges bl.a. som et urimeligt argument for aktiv dødhjælp i stedet for aktiv hjælp til døende."

"Døden er aldrig værdig - den kan være god, dårlig, svær, let. Men den er aldrig værdig. Døden æder al værdighed."

"Det er umuligt at summere op i få sætninger. Grundlæggende bryder jeg mig ikke meget om udtrykket, idet jeg under alle omstændigheder anser døden for at være frygtelig. Men selvfølgelig er det alt andet lige nok rarest at sove stille ind, omgivet af sine kære og mæt af dage. Sandsynligheden er bare ikke ret stor. Det frygteligste må dog være at dø omgivet af så stor håbløshed, at døden ligner den eneste udvej."

"Jeg mener, at ordet "værdig" er totalt malplaceret i forbindelse med døden. Vi skal alle dø, det er et vilkår. Vi skylder at omgive et menneske med kærlighed, lindring, nærhed, nærvær, trøst fællesskab, tro og håb ved mødet med døden. Hvad tænker man på med ordet "værdig"? Døden bliver da aldrig værdig! Sådan noget vrøvl. Døden er da rædselsvækkende, men det er der intet menneske, der er. Det er den afgørende forskel. Kan så nogen dø "mæt af dage", ja, så Guds velsignelse være med dem, - men da så sandelig også med alle de andre."

"Jeg bryder mig ikke om al den snak om værdigt og ikke værdigt. Et menneske er uendelig værdifuldt i sig selv og dermed værdigt. Også når det er sygt, savlende og sølle. En værdig død er at blive passet og lindret og elsket så

godt som muligt til det sidste.”

”Jeg bryder mig ikke om udtrykket. Bruger det ikke. Som om at også døden er noget, vi skal præstere. Om ikke på egne, så på andres vegne.”

”Der findes for mig ingen værdig død. Men der findes en mere eller mindre respektfuld og omsorgsfuld forholden sig til den døende.”

”Spørgsmålet er uklart. Hvad menes der med en værdig død? Er det omstændighederne eller selve døden? Sætningen kan give mening, hvis der hentydes til pleje/behandling/omsorg og lign. over for den døende. Ligesom man kan tale om et værdigt forløb i forbindelse med død og begravelse.”

”Jeg syntes generelt, at man skal være forsigtig med at tale om værdighed i forbindelse med sygdom og død. Ofte tales der om, at det er uværdigt, at en person måtte lide så meget. Men måske værdigheden er at finde et andet sted - i en med behov for hjælp og en der kan give hjælp - og hvem er her mest nødvendig ikke for at det bliver værdigt, men for at det bliver menneskeligt Og et selvmord kan både være menneskeligt og umenneskeligt - endda på en gang!”

For langt de fleste præster er en værdig død den måde, vi forholder sig til døden og behandler de syge eller døende på i den sidste tid og efter dødens indtræden. Præsterne giver ud-

tryk for, at værdighed ikke er noget vi har, men noget vi får fra andre og giver til andre. Det handler om, hvordan man forholder sig til den døende i den sidste fase af livet, og hvorvidt den døende bliver behandlet med værdighed og behandlet som noget værdifuldt. At de døende ikke mister deres basale værdighed som mennesker, blot fordi de er syge eller hjælpeløse.

Ifølge præsterne er en værdig død, når nogen sætter sig hos den døende og er der for den døende og tager kærlig og omsorgsfuld hånd om den døende indtil den sidste sekund. At den døende ved livets udgang forlader denne verden i fredelige, rolige og trygge rammer omgivet af sine kæres eller plejepersonalets nærvær, kærlighed, omsorg og respekt.

”At de pårørende behandler og omtaler den døende respektfuldt og værdigt - værdighed er noget man får af andre. Det er ikke uværdigt at dø i fysisk eller psykisk pine - men det er pinefuldt for de pårørende at være vidner til. Den moderne tale om en værdig død tager i de fleste tilfælde mere hensyn til de pårørende end de døende. Det er muligt at behandle et menneske med værdighed, selv om det ikke har det godt.”

”At den døende bliver set som den, han eller hun er.”

”At den døende forbliver et menneske og ikke blot en patient eller offer eller

belastning.”

”Jeg oplever mange forskellige dødsforløb, og kan bestemt sige at nogle er mere værdige end andre. En værdig død er ofte, at de pårørende har fået lov at sige farvel, at man synes, at man har haft en rolle i forhold til den døende ved at holde i hånd, våge på hospitalet osv. For et stykke tid siden blev jeg kaldt ud til en døende: Sammen med den nærmeste familie sang vi en salme, bad fadervor. Da vi afsluttede med et Amen! døde den ældre kvinde, det var smukt, det var værdigt!”

”Det er, når den døende af sine omgivelser skænkes al den værdighed, som pleje, omsorg og nærvær er udtryk for. Værdighed gives os af andre mennesker! Værdighed forbindes ofte med evnen til at kunne noget. Det nyfødte barn kan ikke noget, men vi opfatter det ikke som uværdigt at være nyfødt. Vi skænker barnet værdighed i den måde, vi omgås det på. På samme måde med syge og døende. Derfor er diskussionen om en værdig død forfejlet.”

”At blivebehandlet med respekt før, under og efter dødens indtræden.”

”En værdig død er en død, hvor omgivelserne behandler en med værdighed under dødslejet og under begravelsen.”

”Jeg er mest optaget af et værdigt liv. Det er for mig at se at være elsket.

Hvis den følelse kan følge mig ind i døden, så dør jeg også værdigt.”

”At man bliver behandlet og tiltalt med ømhed og respekt, når man ikke længere har kontrol over sig selv, sin krop og sit liv. Værdighed er ikke et spørgsmål om autonomi, men om medmenneskelighed.”

”At jeg, evt. gennem kortere eller længere tids sygdom, kan møde omsorg og pleje fra et andet menneske/andre mennesker. Når sorg møder omsorg opstår værdighed.”

”At den døende gives ordentlige forhold, meningsfyldt samvær og nærvær, skønne omgivelser, livsfylde alle dage lige til det sidste.”

”At dø med erfaringen af at være elsket og værdsat for det, man er og for det liv, man har levet.”

”Det har jeg meget svært ved at begrænse, men det er vel en død, hvor man har fred med Gud, sit medmenneske og sig selv. Men der er gråtoner: Mange af de mennesker, der dør i dag på plejehjem -eller på gaden - kunne jeg godt ønske en værdigere død. Så der er også det fysiske aspekt: at dø i en varm seng med mennesker omkring sig. Kigger jeg længere ud i verden, finder jeg det uværdigt, at mennesker dør af sult og tørst, af vanrøgt og krig.”

”En død, hvor den døende tager ansvar

for sit eget liv og død og tager ansvar for så vidt som muligt at være til stede hos sine nærmeste til det sidste. En død, hvor den døende ikke kun finder værdighed i det han/hun har udrettet og udretter, men også og især kan aflæse sin værdighed i den måde andre mennesker, både de nærmeste og professionelle møder den døende..."

"En værdig død er en død, hvor man har mulighed for at have sine nærmeste hos sig og ikke lider smerter. Og en værdig død er en død, der afslutter et forløb, (...) der har været i orden med hensyn til pleje og omsorg samt nærvær og nærhed - enten med familie og venner eller professionelle, der har kunnet yde det, som andre måske ikke har kunnet."

"Tænker af og til over, at ordet værdig består af ordene: "vær dig!" Nu er det jo forskelligt, hvad vi hver især sætter pris på, men for at jeg kan være mig, er der nødt til at være et du, og derfor vil en værdig død for mig være en død, hvor jeg får lov at være i det mindste på livets kant frem for på gravens rand, dvs. hvor jeg har mulighed for at være sammen med mennesker, der har værdi for mig, og hvor man får smertelindring i det omfang, der er behov for det, og det er muligt. Opretholdelse af relationer både til Gud og mennesker vil være det vigtigste..."

"Jeg synes, det er et lidt mærkeligt udtryk. Værdighed handler for mig først og fremmest om, hvordan man

tænker om og behandler sine medmennesker. Så dør man på grund af andre menneskers passive forsømmelighed eller aktive handling, er det vel en uværdig død - men en man ikke selv er skyld i. Dør man som følge af egen passive forsømmelighed eller aktive handling, kan det ligeledes siges at være uværdigt. Holder man ud i de omstændigheder, man nu engang har fået, har man bevaret sin egen værdighed, uanset hvor hjælpeløs man menneskeligt set er."

12.9 En naturlig død

Nogle præster skriver, at en værdig død er en naturlig død. Det er en død, når livet pludselig ophører af sig selv, og som kommer på grund af alderdom og sygdom. Når døden er uundgåelig, bør mennesker hverken fremskynde eller trække døden ud, i stedet for lade døden komme, som den er.

"At kunne leve det liv og dø den død, som kommer til én."

"En død hvor livet får lov til at slutte sig selv."

"At dø en naturlig død Evt. smertelindret, hvis nødvendigt."

"En værdig død er for mig en naturlig død. En død, hvor man ikke bliver maltrakteret ved et drab eller lignende. En død, hvor man ikke påfører andre mennesker at finde én hængende fra et træ, liggende i en blodpøl efter skud

eller snit, druknet eller kørt ihjel af et tog. Døden kan godt være værdig, selv om man lider under svær sygdom op til sin død. Eller hvis man bliver fundet død efter en naturlig død."

Præsterne fortæller også, at det ikke er op til os mennesker at gøre os til herre over livet og døden. Vi kan ikke kontrollere og bestemme over døden. Døden er ikke et tilvalg, men en tilskikkelse, som vi alle er underkastet, og som ligger uden for vores magt.

"Det er ikke op til os at bestemme, hvornår vi skal herfra. En værdig død er således ikke noget, vi kan råde over - hverken juridisk, moralsk eller religiøst."

"Jeg synes begrebet værdig død er et problematisk begreb - for det antyder et ønske om kontrol over livet, som vi ikke har. Døden kan som udgangspunkt ikke normsættes - værdisættes - det er et vilkår, som rammer os alle i al sin gru, uanset hvor meget vi forbereder os på det eller gør rammerne omkring det så smukke som muligt."

"At det overlades til Gud at bestemme hvornår vi skal dø."

"Talen om en værdig død kan være farlig: døden er vi ikke herrer over, og det at tale om en værdig død kan af og til virke som et desperat forsøg på dog at få en smule magt over døden. Men hvis er så den magt?"

"Jeg bryder mig ikke om udtrykket. Værdig død handler almindeligvis om at bevare kontrol. Måske skulle man tænke omvendt. At turde overgive sig, at tale åbent, at stå ved lidelsen og usikkerheden, at lade sig bære af andres omsorg, ord, øjenkontakt, nærvær, salmesang. Og i sidste ende betros sig til den ukendte fremtid og lade Gud om resten."

"En død, hvor det respekteres, at det enkelte menneske er en unik skabning med en uendelig værdi for Gud. En dødsform, der respekterer, at Gud er livets giver og "tager", og mennesket ikke selv må slå ihjel. En dødsform, hvor der gøres, hvad der er muligt for at pleje den døende og lindre dødens smerte."

12.10 En ensom død

En stor del af præsterne giver udtryk for, at det er uværdigt, når døende mennesker er helt alene uden nogen ved deres side til det sidste farvel. Det er uværdigt at dø i dyb ensomhed og forglemmelse. Præsterne beskriver den ensomme død som en død uden kærlighed, nærvær, ømhed, omsorg og pleje.

"En værdig død er, når man ikke dør alene. Jeg vil selvfølgelig altid sige, at et menneske aldrig er alene, men at Gud altid er der, både når vi fødes og dør. Men en værdig død for mig er når der er mennesker omkring den døende - uanset lidelsens omfang."

"En værdig død vil for mig sige, at et menneske ikke skal dø alene. Der skal være et menneske ved hans/hendes side. Der er ikke noget uværdigt i at være afhængig af andre - men der er noget uværdigt/forkert i at skulle dø ensom."

"At den døende ikke er alene, men har mennesker omkring sig, som tager vare på de behov, der måtte være - og gør det med omsorg og godhed. Selvmordsdøden kan på den måde synes uværdig, fordi den som oftest sker i skjul/i ensomhed, men ingen dør alene. Guds Søn er der - allermest er han hos den, som ingen andre har."

"At der er kærlighed omkring det menneske, som er døende. Når selvmord som regel er uværdigt, er det fordi det foretages i total ensomhed og desperation, uden at den selvmordstruede føler sig værdig til omsorg. Eller til hjælp."

12.11 En død uden smerter

Præsterne mener, at ethvert menneske har ret og krav på at få ordentlig hjælp til smertelindring. Intet døende menneske skal have sig af smerter. En værdig død handler om at lindre den døendes smerter, ubehag og lidelser og vedligeholde kvaliteten af vedkommendes liv indtil det sidste.

"At den døende bliver tilregnet fuldt

værd som menneske til det sidste, og at alt bliver gjort for at trøste og lindre smerter på både krop og sind."

"En værdig død er en død, hvor den døende ikke skal føle ensomhed. Jeg er imod selvmord og aktiv dødshjælp. Jeg er for passiv dødshjælp, som den allerede praktiseres på sygehuse, hvor det er vigtigst at lindre smerter, selv om det kan forkorte livet. Jeg mener, at manges støtte til aktiv dødshjælp i undersøgelser beror på uvidenhed om, at den passive dødshjælp findes. Man skal ikke tage hverken livet fra folk eller af folk, men man skal sørge for at de ikke har smerter og ikke er alene."

"At den palliative behandling af patienten er optimal."

"At der er kærlige, varme og omsorgsfulde mennesker omkring én ((gerne familien) og at evt. smerter lindres så meget, som muligt."

"At dø med fred i sindet, med smertelindring, med nære pårørende omkring mig."

"At dø med fred, at man enten sover ind eller har fået sagt farvel til sine efterladte, at der ud over sorgen ikke er nogen lidelse forbundet med ens død."

"At et menneske dør uden stor smerte, psykisk eller fysisk."

"At man dør med sine nærmeste omkring sig, og man har fået sagt verden/sine omgivelser retteligen farvel! At få en død uden smerter!"

"At man får lov til at dø uden smerter. At man ikke skal holdes kunstigt i live i månedsvis, hvis ikke der er noget håb."

"Taler vi f.eks. om en patient, der har fået en uhelbredelig sygdom, er det vigtigt at smertelindre patienten, sådan at vedkommende ikke lider. En værdig død er f.eks. også at komme på hospice, hvor der er tid og overskud til at tage sig godt af den døende."

"Maximal smertelindring i gode smukke omgivelser gerne hjemme eller på hospice med kærligt personale eller familie eller vågekoner omkring. Nogle finder trygheden på sygehuset. Men sygehuset er et behandlingssted, og det er ikke værdigt at tilbringe sine sidste dage i smerter på flersengsstue uden mennesker, der har tiden til at holde i hånd eller bare være der. Men mine forestillinger om en værdig død, er ofte ikke de samme selvmordstruede har."

"Det er vigtigt, at folk dør smertelindret og med gode muligheder for, at de pårørende kan være omkring personen på en ordentlig måde. En værdig død handler om, at de tilstedeværende omkring den døende behandler den døende med respekt som menneske og med den værdighed, som ligger i menneskeværdet. Dvs. ikke tingsligger"

personen. Indimellem skal vi give mennesker lov til at dø alene, hvis det er deres ønske - omgivet af god pleje selvfølgelig. Kaotiske mangesengsstuer er ikke værdigt i et moderne samfund."

12.12 Livsforlængende behandling

Samtidig mener præsterne, at det er uværdigt, når man holder mennesker for længe i live, hvis der ikke er noget håb for forbedring. En livsforlængende behandling, der er meningsløs og udsigtsløs, bør ikke fortsættes i det uendelige.

"Jeg mener, at alle mennesker bør have en værdig død, men det er bare ikke sådan, det er. En god død er, når man får lov at være ved sine fulde fem, får sagt farvel med sine kære omkring sig, og får lov at sove ind. Der er mange ældre mennesker, der må ligge og lide/jamre eller bare ligge hen i lang tid, inden de dør. Eller blive sendt fra sygehus til sygehus til undersøgelser. Det er da ikke særlig værdigt."

"At man kan få lov at dø, når tiden kommer, uden at der skal livsforlænges - når det i grunden er ved at slutte. Alt for ofte livsforlænges og behandles, hvor jeg selv hellere vil have lov at dø, når der er tid. vil have lov at dø, når det er tid."

"At få lov at dø, hvor menneskeligheden ikke bliver trådt under fode. At

acceptere når livet er levet til ende og derved ikke hænge ved livet på en uværdig måde med for megen livsforlængende behandling.”

Med dette sidste citat er vi tilbage ved indledningen, hvor det blev beskrevet, at vor samfundsudvikling har bevæget sig i retning af, at livet kontrolleres af absolut lægevidenskab, teknologi og fremmede mennesker.

12.13 Opsummering

Der er stor forskel på præsternes holdninger til de begreber, som ofte er

forbundet med livets afslutning f.eks. udsagnet ”en værdig død”. Præsternes holdninger skal ses i lyset af den udvikling, der har været inden for sundhedssektoren. Hvor det tidligere ikke var muligt at udskyde dødens indtræden ved alvorlig sygdom, er det i dag muligt. Præsterne har forskellige holdninger til de vanskelige etiske problemer, der kan opstå, når døden udskydes på grund af teknologiens formåen. Men den overordnede holdning er, at et menneske ikke skal dø alene, og at et menneske skal have den smertelindring, der er mulig.

A close-up photograph of a flower bud, likely a tulip, with a teal-colored overlay. The flower is in the center, with its petals and sepals visible. The background is dark, and the lighting highlights the texture of the flower. The teal overlay is a solid color that covers the middle portion of the image, creating a horizontal band. The text is centered within this band.

KAPITEL 13

FOREBYGGELSE

Kapitel 13

FOREBYGGELSE

13.1 Indledning

Mennesker, der har selvmordstanker forbinder vi ofte med nogen, der har psykiske eller følelsesmæssige problemer. Men mennesker, som tilsyneladende lever et lykkeligt liv, kan også få tanker om at begå selvmord.

Hos mennesker med alvorlige selvmordstanker foregår der uafbrudt en kamp mellem liv og død, mørke, sorg og smerte. Det er mennesker, der er kørt fast i deres liv og sidder magtesløse i en utålelig situation, som de ikke kan overskue. De er forfulgt af en overvældende kombination af håbløshed og hjælpeløshed ledsaget af følelsen af fortvivlelse, at intet kan gøres, og at ingen kan gøre noget. De føler sig fanget i en fælde og ser kun selvmord som eneste udvej af den uholdbare og smertefulde situation.

Der er sjældent én grund til, at et menneske overvejer selvmord. Ofte er selvmord et resultat af et komplekst samspil af biologiske, genetiske, psykologiske, sociale og kulturelle faktorer samt forskellige omstændigheder, som tilsammen bliver for meget for den enkelte at bære. Det er derfor ikke en nem opgave at præcisere og afgrænse

selvmordsadfærd. Men selvmordsforskning og selvmord kan og bør forebygges. Imidlertid findes der ikke sikre og entydige retningslinjer for, hvordan selvmordsadfærd kan forebygges.

I spørgeskemaet er præsterne blevet bedt om at skrive, hvad de mener, der kan gøres for at hindre mennesker i at begå selvmord. I det følgende fremlægges præsternes forslag.

13.2 Oplysning, tættere samarbejde

Præsterne giver udtryk for, at selvmordsadfærd stadig er et fortiet og tabuiseret emne i Danmark, men for at forebygge er det nødvendigt at tale om selvmord. Tabuiseringen og tavsheden forhindrer selvmordstruede og efterladte i at tale om deres følelser. Præsterne mener, at information og større åbenhed er meget vigtig.

Information kan bidrage til at aflive myter, fordomme og uhensigtsmæssige forestillinger om selvmord og mennesker med selvmordsadfærd. Også efterladte og pårørende til selvmordstruede kan ved hjælp af information og oplysning om, hvor de kan søge

hjælp, bidrage til, at selvmordstruede hurtigt tilbydes professionel behandling samt den rette rådgivning og støtte. Det er nødvendigt, skriver præsterne, at selvmord italesættes, og udbredelsen af kendskabet til selvmordsadfærd øges i skolerne og i den danske befolkning generelt.

Præsterne udtrykker også behov for etablering af netværksgrupper for selvmordstruede og for familie til selvmordstruede, ensomme og psykisk syge, med mulighed for henvisning og samarbejde.

”Oplysning i samfundet. Viden om selvmordstruede. Fjerne tabuet omkring det at have selvmordstanker. Tydelig hjælp.”

”Forsøge at bryde de tabuer, der er knyttet til selvmord og selvmordstanker, så man sammen gennem samtale kan forsøge at finde en vej tilbage til livet, både for den selvmordstruede og for de pårørende til en, der har begået selvmord.”

”Måske at gøre det mindre tabubelagt i samfundet at tale om, at man har de følelser og at tale om at have det dårligt.”

”Opfordringer til selvmordstruede om at fortælle om deres tanker, således at der både gives rum, anledning og tid til at selvmordstruede kan komme ud af busken uden at bekymre sig om forømmelse mv.”

”Oplysning i bred forstand, også i skolen og på gymnasiet, og ikke mindst på TV, hvor adskillige udsendelser ofte fremmer håbløshed og ligegyldighed og formidler en falsk fremstilling af virkeligheden.”

”Vi mennesker må sørge for at tale åbent med vore fortrolige om livets problemer. Indsatsen mod selvmord skal ske længe før selvmordstankernes mørke lukker sig om menneskesindet. Jeg taler med hvert konfirmandhold om selvmord og understreger vigtigheden af, at man ikke mobber hinanden ud. Det er vigtigt, at alle har nogen at snakke med om det, som gør ondt. Jeg siger også ved konfirmandforældreaftener, at de skal snakke med deres barn om selvmord, fordi - så vidt jeg ved - er selvmord en hyppigere dødsårsag blandt 15-25 årige end andre dødsårsager.”

”Oplysning til fagfolk, nedbrydning af tabuer om f.eks. psykisk sygdom og lysten til at begå selvmord, at der tages bedre hånd om dem, som har forsøgt at begå selvmord og deres familie.”

”Oplysning, samtale med psykologer, psykiatere og præster, medicinering, kognitiv terapi, medvandrere, adfærdsterapi, eksistensielle samtaler, taler om theodicé - indblik i livets op og nedture, medgang og modgang.”

”Kirken må være på banen her også i at opsøge udsatte og få dem med i

større fællesskaber: Dagligstue, værestedsagtige ting, men også mulighed for selv at få en opgave. Større samarbejde mellem for eksempel hjemmepleje og præster og distriktspsyk og præster. Det ville være skønt, at have netværksgrupper at henvise til.”

13.3 Behandlingsmuligheder

For at yde den mest optimale selvmordsforebyggende indsats er der brug for flere uddannede og dygtige fagpersoner med stor faglig kompetence. Samarbejde mellem relevante fagpersoner og bedre muligheder for henvisning af selvmordstruede til de væsentlige behandlingssteder og til det rette fagpersonale, bliver også omtalt. Præsterne oplever manglende optimal behandling af og støtte til selvmordstruede, utilstrækkelig opfølgning af behandling og lang ventetid hos behandlere. De udtrykker især behov for flere ressourcer til psykiatrien og til gratis psykologhjælp for de selvmordstruede. Mere effektiv antimobning indsats bliver også nævnt i forbindelse med selvmordsforebyggende arbejde.

”At vores psykiatri bliver bedre rustet med en større bemanning, og at patienter ikke sendes for tidligt hjem uden støtte og omsorg deriblandt at fortsætte med at tage sin medicin. Hvis der ikke følges op med støtte både fra de professionelle og familie/venner, så

stoppes en ellers positiv udvikling hurtigt. Vi præster burde også have et fag som psykiatri ind i vores uddannelse.”

”Der kan sættes ind på mange fronter. Man kan i højere grad gøre opmærksom på præster som sjælesørgere og dygtiggøre dem til dette. Men det er også vigtigt, at der sættes ind på andre fronter, også politisk. At der f.eks. sættes flere ressourcer af til psykiatrien og til gratis psykologhjælp. Præster og psykiatere/psykologer er ikke hinandens modspillere, men medspillere.”

”Der skal være hurtigere tilgang til behandling hos psykologer og psykiatere, der skal være bedre tilbud om længerevarende forløb inden for behandlingssystemet, der bør tilføres flere resurser til behandling og hjælp til selvmordstruede.”

”Først og fremmest en bedre psykiatri og opfølgning når de bliver udskrevet. Så skal der være større opmærksomhed på at forebygge. Der er så mange unge mennesker, som har det dårligt, enten fordi de i deres opvækst har forældre, der er misbrugere af det ene eller det andet, at der er vold i hjemmet, at de bliver seksuelt misbrugt, eller bliver moppet i skolen. Det er utroligt, at mobning ikke er blevet forbudt endnu!! Ja forbudt - det betyder noget, at man sender det signal, at det ikke er i orden. De fleste skoler har i deres formålsparagraffer, at de ikke accepterer mobning, men det er de færreste, der gør noget ved det. Og det

fortsætter på arbejdspladserne, og det er SÅ ødelæggende. I Sverige er det faktisk forbudt. Hvis man mobber ryger man ud af skolen.”

”Professionelle, der møder mennesker som sundhedspersonale, lærere, præster og ganske almindelige mennesker, skal lære noget om førstehjælp i forhold til selvmordstruede. Som vi har 112 alarmtelefon, skal det være lige så let at ringe efter hjælp, hvis man går med selvmordstanker – som f.eks. Sct. Nicolai Tjenestens telefon...”

”Professionelle: læger, psykologer, psykiatere, præster SKAL simpelthen turde tage ansvar, når de møder et menneske, der er nedtrykt. Alt for mange alvorligt syge sendes hjem i stedet for at blive indlagt. Alt for mange får udgangstilladelse, når de er indlagt – så kan de gå lige ud og springe ud foran et tog! Det er simpelthen ulideligt, at mennesker, der er totalt, undskyld udtrykket, ’fucked up’, ikke får hjælp, men overlades til dem selv. Det er så ubarmhjertigt. Så kan de rende skrigende rundt på Strøget eller sidde angstfyldte bag en lukket dør og dulme smerterne med sprut og piller (...) Vi hører alt for sjældent om ny medicin til depressive eller skizofrene! Måske fordi der ikke kommer så meget nyt! Vi mangler også at høre om forskningen på dette område, om hvad der gøres.”

”Jeg mener især, vi skal gøre meget mere for psykisk lidende, ligesom den

palliative indsats skal prioriteres, ikke bare på hospice, men også på plejehjem og i hjemmeplejen.”

13.4 Nærvær, relationer

Præsterne beskriver i nedenstående citater, hvad de mener om individualisering, og hvordan den påvirker fællesskabet og mennesket i dag. De mener at individualisering nedbryder fællesskabet og relationer mellem mennesker. Vi har travlt og fokuserer alt for meget på vore behov, og bruger kræfter på selvrealisering, og har derfor færre ressourcer til at være noget for og med hinanden. Det ødelægger nærvær og dybde i de medmenneskelige relationer. Vi har for travlt til at anerkende andre og se det bedste i dem. Mennesker har brug for rummelige, inkluderende fællesskaber med plads til alle og mere samvær med hinanden, skriver præsterne. Vi skal lægge mere vægt på de medmenneskelige relationer, fordi vi bliver lykkelige af nærvær og samvær med andre.

”Give dem grund til at leve, ved at vise eller pege på alternativer – tilbyde følgeskab – tilbyde fællesskab. Fællesskab forpligter til at leve. At vi hjælper hinanden i samvær ... nærvær er den eneste trøst.”

”At skabe fællesskaber, der kan rumme og inkludere ethvert menneske. At italesætte, at ethvert liv er et værdigt liv.”

”Men mit blødeste og bedste bud er

ganske enkelt, at man skal opleve og erfare kærlighed i sit liv. Giv mennesker, der er selvmordstruede al den kærlighed og omsorg, de kan rumme. Det mener jeg faktisk er det bedste og mest forebyggende ikke-medicinske middel, der gives.”

”Jeg tror først og fremmest, det er personlige relationer, der binder én til livet. Hvis man ikke har nogen, eller de ikke er særligt stærke, dem man har, er der nok mindre at leve for, og så vil man være mere udsat for at få selvmordstanker. En hjælp burde være hjælp til at få gode personlige relationer. Hvis det derimod er sygdom med smerter og lidelse, der tager livsmodet, er det medicinsk hjælp, der skal til.”

”Flyt fokus fra individets rettigheder til fællesskabets fordele. Flyt fokus fra: Hvad kan andre mennesker gøre for mig? til: Hvad kan jeg gøre for andre mennesker?”

”Men det vil da være en kæmpegevinst, hvis mennesker gad at komme hinanden lidt mere ved og ville være en del af et fællesskab i stedet for at køre egne individualistiske forløb hele tiden.”

”Dog tror jeg, at den tiltagende individualisering og selvcentrering udgør en fare. Gode medmenneskelige forbindelser er en væsentlig, ja afgørende faktor i vor opfattelse af livet som værd at leve.”

”Være med til at skabe et menneskeværdigt samfund og dermed meningsfyldt liv for mennesker. Skabe fællesskaber, hvor det enkelte menneske føler sig set og elsket, og værdsat for de kvaliteter og egenskaber, som det har. At skærpe opmærksomheden over for dem, der har det svært og hjælpe dem til behandling eller en fornyet tro på livet.”

”Vi skal hver især vove at vise sårbarhed, så selvmordstruede ikke føler, at de står alene med deres følelse af skam, skyld, følelse af værdiløshed, ensomhed. Vi skal lindre, trøste, styrke, medlide, medføle, græde med og sørge med de selvmordstruede.”

”Vi skal som familie, venner og samfund være bedre til at lytte, læse signaler og være meget mere opmærksomme på hinanden. Vi lever et JEG-liv, hvor den anden er sekundær. Jeg kommer først. Men selv JEG’et kan miste grebet, og selv dér skal vi være og hjælpe vedkommende videre, selv om jeg var sekundær og JEG’et var primært.”

”At de møder mennesker, der vil tale med dem som mennesker og ikke folk, der tror alt kan sættes i bokse og ske-maer.”

Vi bør også være mere opmærksomme på mennesker, vi ikke er forbundet med, og vise mere forståelse, tolerance og åbenhed over for dem, der lider eller er i nød. Vi skal ville, turde,

prøve at tale om alt det ubehagelige og sørgelige, som også er en naturlig del af livet.

”Mere tid generelt til hinanden og større forståelse for at sindet kan blive træt. At vi har øje for hinanden og tør spørge ind til det, der gør ondt, når vi ser, at mennesker omkring os ”hænger med hovedet”. Mindre fordømmende overfor dem, der skiller sig ud, er anderledes og mestrer livet anderledes, end vi selv gør. Større rummelighed og forståelse for at sindet er skrøbeligt og sårbart.”

”Styrke de sociale relationer i familien og omgangskreds. Sikre at ældre og psykisk syge ikke føler sig forladte eller tilovers gjort af de sociale myndigheder. Og skabe rum for at tilværelsen også kan forstås som indeholdende livslede, skam, skyld, misbrug, uigenkaldelig tab og sorg - at også det er en del at være menneske. Det skal ikke tabuiseres eller behøver ikke at være behandlingskrævende.”

”Jeg mener, at der bør være større åbenhed, at der bør være online muligheder for at tale med psykologer døgnet rundt. Og så mener jeg, at det allerbedste ville være, at vi lærte at være overfor andre mennesker, som vi selv ønsker at blive behandlet.”

”Der er flere faktorer, der spiller ind. Først - at tale om, hvad der gør, at livet ikke er værd at leve længere. Hvilke håb og hvilke muligheder der evt. kan

eller skal til for at genfinde eller genvinde lysten til at være til? Hvad kan være med til lette det tunge og svære? At turde være til stede og kunne rumme det, der høres. Tage medmennesket alvorligt, lytte, leve sig ind i det svære. Steder at henvende sig uden at der straks sættes diagnoser på.”

13.5 Fremme det liv, som ikke er perfekt

Præsterne nævner også, at vi lever i et samfund, hvor der er en tendens til at stræbe efter det perfekte liv, ofte anset som *det rigtige liv*. De mener, at problemet bl.a. er, at vi sætter for høje krav og forventninger til os selv. Så længe vi kan præstere og levere, føler vi, at vi har styr på vores liv, og at andre vil værdsætte én, men når vi ikke kan leve op til samfundets idealer, frygter vi at blive afvist af andre mennesker. Dette skaber en konstant sårbarhed og giver følelse af utilstrækkelighed og uduelighed, hvilket kan lede mennesker til selvmordstanker.

Præsterne peger på, at det, vi kan gøre for hinanden, er at tage presset af de forventninger, vi har til os selv og til andre mennesker. Ligeledes, mener præsterne, at samfundet er nødt til at ændre fokus på livsværdier og dermed stoppe med at presse forestillinger om det perfekte liv ned over hovedet på hinanden. Vi skal nedbryde dominerende forestilling om det lykkelige og

perfekte liv. Et godt liv er ikke nødvendigvis perfekt og lidelsesfrit liv, skriver præsterne.

”Ændre holdning til at vi har ret til et fantastisk liv, men at livet kan have mening, også når det er næsten ubærligt.”

”At mennesker får øjnene op for, at livet har en mening, og at det er godt, også selvom det er et liv fuld af smerte, lidelse og skuffelse. At vi forstår, at livet skal leves under de vilkår, der møder os. At der ikke findes et mislykket liv, - selvom vi kan føle os mislykkede. Livet er ikke et projekt, hvor man selv skal skabe meningen. Meningen er der.”

”At tale åbent om det. At tale om det sårbare liv. At turde tale om det ikke perfekte liv, turde tale om ensomhed etc. Nedbryde forestillingen om "det lykkelige liv" - at livet skal være lykkeligt (for det er det ikke altid!) Og ikke mindst være med til at nedbryde forestillingen om, at livet skal være perfekt. Anonyme telefonrådgivninger er også vigtige, fx. Linjen eller Nicolai Tjenesten. Og vigtigt at vi gør opmærksomme på, at de eksisterer.”

”At vi igen taler om, at livet og mennesket ikke er perfekt og aldrig kan blive det. At vi smider vore masker og facader og træder ind i virkeligheden. At der måske findes "hotlines", som ganske enkelt leder og fordeler alle henvendelser videre til de personer, som

vil kunne komme med en relevant faglig baggrund for at hjælpe de mennesker, som er bange for at leve.”

”Vi skal helt fra vi er børn, lære at håndtere konflikter bedre. Vi skal som samfund og familier være opmærksomme på de enorme krav, vi bevidst eller ubevidst stiller hinanden. Kravet om det perfekte liv udadtil og indadtil kan blive en svøbe, som kan lede mennesker ud i selvmordstanker.”

”Åbenhed omkring hvorfor mange begår selvmord. Ændre fokus i livsværdi og livsindhold. Synliggøre, at der er mulighed, som telefonlinjer, præster o.a., hvor man under tavshedspligt kan 'få luft' for det, der gør livet ubærligt, og det er helt normalt/naturligt! At man i skole og ungdomsuddannelser bliver endnu mere tydelige omkring livslede, utilstrækkelighed m.m. og har tilknyttet samtalepartnere på alle institutioner.”

13.6 Gensidig forpligtelse og ansvar

Præsterne giver udtryk for, at i takt med at individualismen kommer ind, og fællesskabet går ud, stiger antallet af folk som oplever, at de føler sig socialt isolerede og ensomme. Præsterne mener, at man ved at modvirke ensomhed og isolation, kan nedbringe antallet af selvmordsforsøg og selvmord. Men det kræver, at vi skal være bedre til at være sammen med men-

nesker i lidelse eller nød. Afmagt, modløshed, sorg og depression kan lindres ved øget omsorg, ansvar og forpligtelser over for mennesker i krise. Det kan ske, hvis vi bliver mere opmærksomme på hinanden, tager os tid til at tale med og lytte til mennesker, der har det svært, så der skabes mulighed for at fange de signaler, der går forud for selvmordet, f.eks. tegn på livslede, modløshed, afmagt og manglende lyst til at leve.

"Jeg tror, man skal være opmærksom på ensomheden. Og skabe fællesskaber, som kan danne ramme om menneskers liv, også når de ingen familie har. Vi skal leve mere socialt alle sammen. Være mere åbne for at tage hinanden ind i vores liv."

"At vi ikke overlader hinanden til ensomhed. At vi fastholder hinanden på et samfund, hvor ingen overlades til sig selv - hverken af deres nærmeste eller af systemet."

"Det er svært at hjælpe selvmordstruede. Der skal gøres noget ved vores samfundsstruktur, hvor flere og flere går omkring og tumler med livets problem. Det er naturligvis en ret at leve alene, - men det er altid en pligt at holde øje med hinanden."

"At deres nærmeste og andre taler med dem om de svære ting, de har i deres liv. At de får en livline til nogen, hvis selvmordstanker melder sig. Behandling, hvis det er gennem længe-

re perioder."

"At vi er bedre til at tale med hinanden og reagere, hvis nogle pludselig bliver indelukkede og triste."

"Menneskelig kontakt også i det offentlige. Det digitaliserede liv kan gøre folk dybt frustrerede og øge ensomhedsfølelsen enormt."

"At vi er mere opmærksomme på hinanden og ikke bare lader stå til. At vi bliver bedre til at reagere på små advarselssignaler, som er der, men som vi ofte slår hen. At vi tør tale åbent om, at mange af os i perioder har selvmordstanker, og at det ikke nødvendigvis fører til selvmord."

"At være mere åben om emnet, at tale om det inden, det sker, og når det sker, så vi kan blive klogere på at opdage, at der en i blandt os, der har det skidt, og som har brug for støtte og omsorg for ikke at ende med at begå selvmord."

"Lytte. Lytte til mennesket, som vil begå selvmord. Lytte til Gud i hvis hånd den selvmordstruede er. Nærvær. Lade vedkommende give udtryk for sine følelser, uanset at de kan være ubærlige for mig, som lytter. Selvom det er noget, man helst vil be- og fornægte. Tillade mennesket at vise sit helvede. Ved det eksempel vise at det er sådan Gud er - i endnu højere grad selvfølgelig - at Gud kan rumme mennesket inkl. dets allersorteste sider. Måske tale menneskesyn og Gudsbille-

de...”

”Et socialt netværk er meget vigtigt, at høre sammen med nogen og vide at man er elsket af andre og uundværlig. Give mennesker en oplevelse af, at de betyder noget for andre, give mulighed for at snakke om det, som gør ondt, sætte ord på tanker og følelser.”

13.7 Fokus på de menneskelige relationer

Præsterne peger på, at vi lever i et samfund, der fokuserer på vækst, præstation og nytte. Menneskers værdi gøres op i kroner og ører og vurderes på evne til at producere og præstere.

De skriver, at vi skal fokusere på menneskers værdi i stedet for på, hvor meget vi kan, og hvad vi dur til. Præsterne taler om den værdi, som ethvert menneske har i sig selv, fordi vi er mennesker. Vi må vide at yde værdighed gennem den måde, vi behandler andre på.

”En anderledes fokusering på, hvad livet er værd. En pointering af at livet ikke afhænger af, hvad du formår, men hvad du er. Livet afhænger ikke af de materielle ting, men af nærvær mellem mennesker.”

”Lette presset på den enkelte gennem overordnede strukturelle ændringer på

samfundsniveau. Mindre fokus på præstation og nytte, mere fokus på at kunne byde ind med sit.”

”I det hele taget vil det hjælpe, hvis der samfundsmæssigt skabes mere rummelighed og mindre målrettedhed. De strammere uddannelseskraav og øgede krav til arbejdsmarkedet etc. skaber langt større psykisk sårbarhed og er med til at give psykisk sårbare mennesker mindre selvværd og give dem en følelse af "ikke-livsduelighed".”

”Helt grundlæggende bør samfundet ændres, så det ikke fremmer præstation og produktion, vækst og fremgang som det, der hyldest, fremfor retten til bare at være.”

”Jeg tror, at det er vigtigt, at vi i højere grad taler om, hvad det er, der gør et liv værdigt. Der er meget fokus på produktion, succes, evnen til at bidrage med noget, der skaber plus på kontoen. Måske ville et større fokus på relationer mellem mennesker og et større fokus på det enkelte menneskes værdi og uerstattelighed gøre, at færre føler sig som en fiasko og uden noget at byde på i det samfund, vi alle er en del af. Mennesket er andet og mere end et produktions- og forbrugsvæsen, det er også relation og et Guds barn...”

”Jeg tror, begrebet skam kommer til at fylde mere og mere i det moderne menneskes liv. Vi måles nemlig hele tiden på, hvad vi kan præstere. Den, der således ikke kan præstere noget,

rammes af skammen over at være familien/samfundet til last. Vi skal italesætte menneskets værdi på en ny måde, hvor det ikke hele tiden handle om, at du skal blive bedre og bedre."

"Mange, der lider af selvmordstanker, eller overvejer selvmord, er isolerede i deres situation, på den ene eller anden måde. Vores samfunds fokus på at lykkes, være funktionel og have magt over tingene skyldbelægger mennesker, som har svært ved at leve op til disse "effektivitets-krav" (...). Isolation er ofte en stærk faktor, når mennesker føler sig drevet så langt ud, at de overvejer selvmord."

"Styrke relationerne, afmontere tanken om, at jeg kun har værdighed i forhold til min værdi (for familie, samfund, arbejdsplads osv.) støtte den selvmordstruede i et livssyn, som ikke understøtter, at det "normale" samfund og de herskende normer er de rette. Selvmordstruede er ofte følsomme mennesker, der ikke føler, de hører til nogen steder."

"Ved at tale om værd og værdighed. Gamle syge mennesker er fulde af værdighed, hvis blot vi holder op med at bruge den samme målestok til alle mennesker om, at vi skal kunne klare os selv og ikke være en økonomisk belastning. Vi bliver værdige mennesker ved at tage os af hinanden og pleje hinanden når vi er syge - ikke ved at have et samfund, der tillader, at vi må tage livet af hinanden eller os selv, når

det ikke kan bruges til at forøge BNP."

"Vi kan gøre en indsats for at mindske det pres, der er på mennesker på arbejdsmarkedet og på forskellige uddannelser, således at stress-niveauer falder og dermed også antallet af depressioner og selvmord. Forsøge at påvirke hvilke værdier, vi har i vort samfund, således at familiens trivsel bliver vigtigere end ens status og præstationer på arbejdet. Fra politisk hold bør der gøres en indsats for at få et mere rummeligt arbejdsmarked, hvor der er plads til sårbare, handicappede osv."

De studerende fra Pastoralseminariet giver udtryk for, at de mangler viden og er usikre. Nogle har været i praktik på sygehuse, andre har ikke mødt eller beskæftiget sig med psykisk udsatte grupper. De mangler konkret viden (efterlyser en værktøjskasse) og undervisningsmateriale. De er usikre på, hvordan de skal håndtere tavshedspligten, og de er usikre på, hvordan de kan møde den selvmordstruede.

"Jeg kan godt selv fornemme en vis berøringsangst. Jeg ville gerne kunne se virkeligheden i øjnene, men jeg føler ikke på den måde, at jeg er uddannet til eller har erfaring med det. Det må vokse frem i arbejdet, men det er jo lidt synd for de 10 første."

13.8 Opsummering

Sammenfattende giver præsterne ud-

tryk for, at forebyggelse er nødvendig. De efterlyser oplysning og et meget tættere samarbejde mellem forskellige faggrupper herunder samarbejde med psykiatrien.

De påpeger, at det er nødvendigt at ændre den samfundsudvikling, som har ført til, at fokus er rettet mod individualisering og det perfekte liv. De understreger vigtigheden af, at vi føler en forpligtelse over for hinanden, og at

vi bidrager til at tage ansvar for, at mennesker indgår i relationer.

De giver udtryk for, at de som præster kan bidrage til, at der bliver talt åbent om selvmordstanker og selvmordsadfærd, og at de kan reagere på advarselssignaler.

KAPITEL 14

DISKUSSION OG
KONKLUSION

Kapitel 14

DISKUSSION OG KONKLUSION

I det følgende vil vi diskutere de problematikker vi har afdækket i løbet af rapporten. Der er anvendt en kvantitativ metode (spørgeskemaer) og en kvalitativ metode (Interview).

Når der arbejdes med kvantitative data, og tilhørende statistiske analyser, kan der forekomme statistiske skævheder (bias), som er relevante at være opmærksomme på.

Skævheder i dette datasæt (sample bias) kunne i dette projekt have været et problem, da det godt kan forekomme, at spørgeskemaet ikke er blevet sendt ud til alle præster, hvorfor de ikke har haft lige stor sandsynlighed for at svare.

Non-response (ingen-besvarelse) bias forekommer, hvis det ikke er muligt til at nå ud til respondenterne i en given studiepopulation, og/eller hvis nogle respondenter nægter at deltage eller ikke svarer på nogle af spørgsmålene. I dette projekt har over halvdelen (besvarelsesprocent er cirka 50 pct.) af præster valgt ikke at være med eller at svare på alle spørgsmålene, hvilket er

De samlede resultater af forskningsundersøgelsen viser, at lidt under halv-

problematisk for projektet. Spørgsmålet er, om de præster, som har vist interesse for projektet, har anden viden og andre holdninger end præster, der har undladt at deltage.

Response-bias kan også forekomme, hvis respondenterne bevidst svarer forkert på spørgsmålet, eller hvis nogle af spørgsmålene er forvirrende og svære at forstå. Vi har prøvet at undgå spørgsmål med dobbelt betydning, men vi ikke kan udelukke, at der kan være et fåtal af præster, der ikke har forstået spørgsmålene.

Ulempen ved den kvalitative metode er, at den opnåede viden, ikke kan generaliseres.

Da selvmordsproblematikken er kompleks, kan det være vanskeligt kun at erklære sig enig eller uenig i et givet spørgsmål. Der er derfor flere svarkategorier, og det er muligt for præsterne at uddybe deres holdninger. Med forbehold er der skabt resultater, der giver en vis indikation på hvilke holdninger og fordomme, der findes blandt præster.

delen af præsterne mangler detaljeret viden om selvmordsadfærd. Endvidere

er præsternes udtalelser præget af myter og fordomme.

Dette kan muligvis være en forklaring på, hvorfor en del af præsterne udtaler sig om selvmord som psykisk sygdom, og sætter spørgsmålstegn ved, hvorvidt samtale om selvmordstanker fører til handling, og hvorvidt selvmord smitter. Der er heller ingen signifikante forskelle i viden i forhold til køn, alder, stift og region. Det kan betyde, at viden afhænger af præsternes egne perspektiver på selvmord.

Det fremgår af undersøgelsen at hovedparten af præsterne har mødt selvmordstruede mennesker og/eller efterladte efter selvmord, og hver 3. præst har mødt mennesker, som har udtrykt et ønske om hjælp til at dø. De begraver eller bisætter i gennemsnit årligt én person, som har begået selvmord. Mere end hver fjerde præst har oplevet selvmord i den nærmeste familie, mens hver femte selv har haft selvmordstanker. Derudover har præster med stor erfaring større viden om selvmordsadfærd end præster med lille erfaring. Dette betyder, at selvmord og selvmordsforsøg er et kendt adfærd for de fleste præster, og at præsterne for det meste opnår viden gennem arbejdsrelateret indsigt og erfaringer.

De samlede resultater af forskningsundersøgelsen viser, at holdninger til selvmordsadfærd (på baggrund af visse udsagn) blandt præster er forskellig

hos mænd og kvinder og er afhængig også af alder, erfaring og region.

Den foreliggende undersøgelse viser, at præsterne værner om deres særlige tavshedspligt. Den udvidede tavshedspligt er vigtig for præsterne, idet den udgør selve fundamentet i de sjælesørgeriske samtaler med konfidenter. Præsternes udtalelser viser, at der er et etisk dilemma forbundet med den udvidede tavshedspligt. Dette skyldes, at det er uklart, hvorvidt præsterne også er underlagt indberetningspligt eller om deres udvidede tavshedspligt har højere prioritet. Lov iflg. retsplejeloven, straffeloven og serviceloven m.fl. er i samspil, hvilket gør, at det ikke er så enkelt for den enkelte præst at træffe en afgørelse om, hvorvidt tavshedspligten under særlige omstændigheder bør brydes.

De foreliggende forskningsresultater må tages med varsomhed. Men resultaterne er ny viden inden for et område i selvmordsforebyggelse, som ikke tidligere har været belyst. Hidtil har fokus været rettet mod behandleres (psykiatere, lægers, psykologers) muligheder for at medicinere eller tilbyde samtaleterapi.

Præsternes arbejde med selvmordstruede personer er med dette projekt blevet afdækket og synliggjort. Det danner grundlag for et undervisningsmateriale til præster og kommende præster. Såvel forskningsprojektets resultater som undervisningsmaterialet

kan med fordel også benyttes af andre faggrupper inden for det selvmordsforebyggende arbejde.

Litteratur

Gawande, A.: At være dødelig. Om livsforlængende behandling. København, 2016

Hirono, T.: The Role of Religious Leaders in Suicide Prevention: A Comparative Analysis of American Christian and Japanese Buddhist Clergy SAGE Open April-June 2013: 1–11

Jensen, S.G., Konieczna, A.: Selvmord i Danmark – rateudvikling for perioden 2003–2013. Center for Selvmordsforskning, 2015

Kerkhof J.F.M.: Attempted suicide: patterns and trends. In: The international handbook of suicide and attempted suicide, Hawton K., van Heeringen K., editors. West Sussex: John Wiley and Sons Ltd, 2000 49–64.

Konieczna, A., Ejdesgaard, B.A.: Holdninger til selvmordsadfærd samt viden og værdier blandt udvalgte faggrupper. Center for Selvmordsforskning, 2010

Konieczna, A.: Selvmordsforsøg i Danmark. Rateudvikling for perioden 2000–2011. Center for Selvmordsforskning, 2013

Konieczna, A.: Selvmord i Danmark. Rateudvikling for perioden 2000–2010. Center for Selvmordsforskning, 2013

Larsen, C.P., Mikkelsen, A.T.: Register for Selvmordsforsøg fra et regionalt til et nationalt register. Center for Selvmordsforskning, 2015

Leavey, G., Rondon, J.: Dealing with Suicide: The needs of clergy in providing pastoral care. Southern Area Health and Social Services Board, Armagh, 2009

Mason K.E., Polischuk P., Pendleton R., Bousa E., Good R., Wines J.D.: Clergy referral of suicidal individuals: a qualitative study Pastoral Care Counsel. 2011 Fall-Winter; 65 (3-4):1-11.

Mayers, C., Leavey, G., Vallianatou, C., Barker, C.: How Clients with Religious or spiritual beliefs experience psychological help-seeking and therapy: a qualitative study. Clinical Psychology and Psychotherapy, 314(4), 2007, 317–327.

Mortensen, L.: Præsters tavshedspligt. Selvmordsadfærd og præsters sjælesorg. Faktaserien nr. 34, Center for Selvmordsforskning 2015

Sundhedsstyrelsen: Forslag til handlingsplan til forebyggelse af selvmordsforsøg og selvmord i Danmark. Udvalget til udarbejdelse af forslag til handlingsplan til forebyggelse af selvmordsforsøg i Danmark. Sundhedsstyrelsen, 1998

Sørensen, B.: Fra tabu til myte. Fakta om selvmordsadfærd. Faktaserien nr. 3, Center for Selvmordsforskning 2002

Tellervo, J.: Når to bliver til én. Omsorg for ældre efterladte. Palliativt Videncenter, 2013

Zøllner L., Dyekjær G., Dyekjær P., Konieczna A.: Beskyttende og belastende forhold for alvorlige selvmordstanker og selvmordsadfærd blandt ældre mænd. Center for Selvmordsforskning, 2011.

Zøllner, L. Konieczna, A. og Rask, L.: Unges sårbarhed, tanker om selvskade og selvskadende adfærd. Center for Selvmordsforskning, 2012

Zøllner, L., Ejdesgaard, B.A., Jensen, B., Stephensen, I., Jørgensen, H.O., Kähler, H.: Belastende og beskyttende faktorer for selvmordstanker og selvmordsadfærd blandt tidligere udsendte danske soldater. Center for Selvmordsforskning, 2012

Zøllner, L.: Selvmordstanker og selvmordsadfærd blandt unge indsatte. Center for Selvmordsforskning, 2013

Zøllner, L.: Håb som forebyggelse af selvmordstanker og selvmordsadfærd blandt kræftramte. Center for Selvmordsforskning, 2013

Zøllner, L., Ejdesgaard, B.A., Jørgensen, H.O.: Selvmordsadfærd blandt danske veteraner 1992-2013. Center for Selvmordsforskning, 2014

Zøllner, L.: Kærestevold og dets følger. Center for Selvmordsforskning, 2015

Wang, P.S., Berglund, P.A., Kessler, R.C.: Patterns and correlates of contacting clergy for mental disorders in the United States. Health Services Research, 38(2), 2003, 647-673.

Billeder

KAP.1 Nebojsa Mladjenovic 1513 Ice

KAP.2 Zeevvez Real White (Balls) on Black (Background) - 2

KAP.3 Walter A. Aue A fern Universe

KAP.4 Broo_Am (Andy B.) It's time to go, the time is right

KAP.5 Lotius Caroll Youre The Only One

KAP.6 Bill Gracey Calla Lily Unfolding

KAP.7 Darwin Bell Against the sky

KAP.8 Matthew Fang Power of love

KAP.9 Broo_Am (Andy B.) Fairy darts or upturned dandelion brooms

KAP.10 Michael Levine – Clark Calla

KAP.11 Natalie Parker Black & White Zinnia

KAP.12 life.in.colour Pustenblume

KAP.13 Michael J. Moeller Darker version

KAP.14 Brian Carson After The Storm

Materiale er licenseret under Creative Commons Public License

Link til Public License:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.0/legalcode> og

<https://creativecommons.org/licenses>

[/by-nc-nd/4.0/legalcode](#)

Fotografer har givet tilladelse til, at det i en vis udstrækning kan bruges af andre, dog ikke-kommerciel brug.

Billeder kommer fra hjemmesiden

<https://www.flickr.com/>

Bilag 1 Viden

Tabel 1.1 En række udsagn, der omhandler viden om selvmordsadfærd og selvmordstanker (%)	
Selv mord skyldes kun psykisk sygdom (Nej)	
I alt	
Ja	10,4
Nej	79,9
Ved ikke	9,7
Selv mord er arveligt (Nej)	
Ja	36,0
Nej	39,5
Ved ikke	24,5
Antallet af selvmord er størst i december (Nej)	
Ja	24,3
Nej	13,2
Ved ikke	62,5
De fleste selvmord sker om natten (Nej)	
Ja	23,5
Nej	10,9
Ved ikke	65,6
De fleste selvmordsforsøg sker om natten (Nej)	
Ja	26,6
Nej	10,3
Ved ikke	63,1
Unge forsøger oftere selvmord end ældre (Ja)	
Ja	22,0
Nej	26,7
Ved ikke	51,3
Flere ældre end yngre begår selvmord (Ja)	
Ja	36,0
Nej	13,0
Ved ikke	51,0
Flere kvinder end mænd forsøger at tage sit liv (Ja)	
Ja	22,6
Nej	30,4
Ved ikke	47,0

Flere mænd end kvinder begår selvmord (Ja)	
Ja	44,7
Nej	6,7
Ved ikke	48,6
De fleste selvmordsforsøg er mislykkede selvmord (Nej)	
Ja	38,2
Nej	21,1
Ved ikke	40,6
Bedring efter en selvmordskrise betyder, at selvmordsrisikoen er overstået (Nej)	
Ja	6,7
Nej	75,8
Ved ikke	17,6
Forud for selvmord har der ofte været selvmordsforsøg (Nej)	
Ja	54,7
Nej	13,8
Ved ikke	31,4
Selv mord er en velovervejret handling (Ja)	
Ja	57,5
Nej	20,0
Ved ikke	22,5
De fleste selvmordsforsøg er impulsive handlinger (Ja)	
Ja	26,4
Nej	44,4
Ved ikke	29,2
Selv mord sker ofte uden forudgående advarsler (Nej)	
Ja	25,2
Nej	47,2
Ved ikke	27,6
Mennesker, der truer med selvmord, gør det sjældent (Nej)	
Ja	27,5
Nej	36,3
Ved ikke	36,2
At spørge til selvmordstanker kan fremprovokere selvmordsforsøg (Nej)	
Ja	4,6
Nej	74,0

Ved ikke	21,4
Mennesker, som taler om selvmord, tager ikke deres eget liv (Nej)	
Ja	18,8
Nej	47,3
Ved ikke	33,9
Mennesker, som foretager flere selvmordsforsøg, ønsker ikke at dø (Ja)	
Ja	18,2
Nej	42,5
Ved ikke	39,3
Hvilken metode er mest udbredt blandt mænd? (Hængning)	
Forgiftning	
Hængning	8,4
Drukning	76,1
Skydning	2,0
Skær/stik	13,4
	0,1
Hvilken metode er mest udbredt blandt kvinder? (Forgiftning)	
Forgiftning	88,7
Hængning	2,5
Drukning	1,5
Skydning	0,4
Skær/stik	6,9

Bilag 2 Holdninger

Tabel 2.1 Kønsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål hvorfor mennesker forsøger/begår selvmord (%)			
	Mand	Kvinde	I alt
Den høje selvmordsrate er forbundet med religionens ringe betydning i Danmark			
Enig	30,1	19,0	23,7
Uenig	31,4	41,4	37,1
OR ^S	2,09***	[1,48-2,96]	1
Mennesker, som begår selvmord, mangler faste religiøse tilknytninger			
Enig	20,7	13,8	16,7
Uenig	36,5	46,2	42,0
OR ^S	1,90**	[1,30-2,77]	1
Selvmordsforsøg er for det meste et råb om hjælp			
Enig	78,8	74,7	76,5
Uenig	4,6	8,6	6,9
OR ^S	1,98*	[1,12-3,49]	1
De fleste selvmordsforsøg skyldes konflikter med familien/kæresten			
Enig	35,0	37,6	36,4
Uenig	19,1	20,5	19,9
Selvmordsadfærd skyldes økonomiske problemer			
Enig	67,6	67,2	67,4
Uenig	6,9	4,0	5,3
De fleste selvmord skyldes ensomhed			
Enig	72,2	80,7	77,0
Uenig	4,9	1,9	3,2
OR ^S	0,35**	[0,16-0,77]	1
De fleste selvmord skyldes håbløshed			
Enig	89,8	92,7	91,5
Uenig	1,3	0,6	0,9
Selvmord skyldes tab af mening med livet			
Enig	94,4	94,3	94,3
Uenig	0,8	0,4	0,6

Selvmoordsforsøg skyldes manglende selvværd			
Enig	81,1	86,0	83,9
Uenig	3,6	0,6	1,9
OR ^S	0,15**	[0,04-0,54]	
Selvmoordsforsøg skyldes vrede mod sig selv			
Enig	69,1	75,1	72,5
Uenig	6,9	4,0	5,3
OR ^S	0,54*	[0,30-0,97]	1
Selvmoordsforsøg skyldes vrede mod andre			
Enig	49,2	50,6	50,0
Uenig	15,1	15,3	15,2
Selvmoordsforsøg skyldes et ønske om hævn eller straf			
Enig	50,0	44,3	46,7
Uenig	13,3	19,9	17,1
OR ^S	1,70**	[1,16-2,49]	
De fleste selvmordsforsøg skyldes psykisk sygdom			
Enig	51,0	56,7	54,3
Uenig	17,6	13,0	15,0
OR ^S	0,67*	[0,46-0,97]	
OR ^M			
Nogle mennesker forsøger at tage deres liv for at få opmærksomhed			
Enig	44,6	27,6	34,9
Uenig	21,7	33,1	28,2
OR ^S	2,47***	[1,76-3,48]	1

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.2 Kønsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om synd, skyld og skam (%)			
	Mand	Kvinde	I alt
Selv mord er en synd mod Gud			
Enig	35,2	21,3	27,3
Uenig	40,8	57,7	50,4
OR ^S	2,34***	[1,71-3,21]	1
Selv mord er en synd mod andre mennesker			

Enig		58,9	46,4	51,8
Uenig		17,4	29,7	24,4
OR ^S	2,18***	[1,55-0,05]	1	
Selv mord er en tilgivelig synd				
Enig		72,5	54,0	61,9
Uenig		6,1	14,0	10,6
OR ^S	3,06***	[1,88-5,00]	1	
Nogle selvmordstruede mennesker skammer sig				
Enig		80,9	77,0	78,7
Uenig		1,8	1,9	1,9
Nogle efterladte efter selvmord tør ikke bede præster om hjælp				
Enig		65,1	57,3	60,6
Uenig		5,6	6,5	6,1
Nogle efterladte efter selvmord føler skam				
Enig		89,8	85,4	87,3
Uenig		0,5	1,5	1,1
Nogle efterladte efter selvmord føler skyld				
Enig		92,1	91,0	91,5
Uenig		0,3	1,2	0,8
Nogle efterladte efter selvmord beder om at få syndsforladelse				
Enig		41,1	42,0	41,6
Uenig		5,1	5,2	5,1
Nogle selvmordstruede beder om Guds tilgivelse for selvmordsadfærd				
Enig		55,6	51,9	53,5
Uenig		1,8	4,0	3,1
OR ^S	2,41*	[1,01-5,78]	1	
Nogle selvmordstruede beder om Guds tilgivelse for selvmordstanker og -planer				
Enig		59,2	56,3	57,6
Uenig		2,3	3,3	2,9

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.3 Kønsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om retten til selvmord, (%)			
	Mand	Kvinde	I alt
Selv mord er en menneskeret			
Enig	14,0	11,5	12,6
Uenig	63,0	60,0	61,3
Selv mord er en egoistisk handling			
Enig	55,6	42,1	47,9
Uenig	15,1	23,4	19,8
OR ^S	2,05**	[1,43-2,95]	1
Gamle mennesker har ret til at tage deres eget liv			
Enig	8,4	7,9	8,1
Uenig	69,1	62,5	65,3
Unge mennesker har ret til at tage deres eget liv			
Enig	5,9	5,9	5,9
Uenig	73,7	66,1	69,4
Selv mord kan retfærdiggøres under visse omstændigheder, fx en uhelbredelig sygdom			
Enig	24,0	30,8	27,9
Uenig	49,8	38,5	43,3
OR ^S	0,60**	[0,44-0,83]	

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.4 Kønsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om pligten til at leve, retten til at dø, (%)			
	Mand	Kvinde	I alt
Retten til at dø følger af retten til at leve			
Enig	12,0	9,0	10,3
Uenig	62,3	55,4	58,3
Mennesker har ret til at vælge, hvornår og hvordan de vil dø			
Enig	8,7	5,9	7,1
Uenig	73,2	72,2	72,7

Døden er bedre end lidelse			
Enig	15,8	14,9	15,3
Uenig	51,8	50,4	51,0
At dø med værdighed er at dø uden smerter og lidelse			
Enig	19,4	22,0	20,9
Uenig	58,2	52,5	54,9
Livet har en etisk værdi, det har døden ikke			
Enig	38,5	30,1	33,7
Uenig	21,7	25,5	23,9
OR ^S	1,51*	[1,06-2,14]	
Livet er Guds gave			
Enig	91,6	88,1	89,6
Uenig	1,0	0,2	0,6
Livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt			
Enig	70,7	61,9	65,7
Uenig	10,0	9,6	9,7
OR			
Livets værdighed afhænger ikke af livets kvalitet			
Enig	75,3	66,3	70,1
Uenig	6,4	9,4	8,1
OR ^S	1,67*	[1,01-2,77]	1
Mennesker har ret til at leve, ikke pligt til at leve			
Enig	18,4	21,3	20,0
Uenig	46,4	42,3	44,1
Mennesker har pligt til at leve uanset hvilken form for liv, der er tale om			
Enig	38,3	32,3	34,9
Uenig	25,0	26,4	25,8
Retten til at bestemme over vores liv og død er begrænset af vores forpligtelser over for vores pårørende			

Enig	60,0	53,3	56,1
Uenig	9,7	10,5	10,2

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Sempel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.5 Aldersforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål hvorfor mennesker forsøger/begår selvmord (%)				
	-37	38-47	48-57	58+
Den høje selvmordsrate er forbundet med religionens ringe betydning i Danmark				
Enig	18,5	17,9	29,2	25,5
Uenig	46,2	44,7	33,1	28,4
OR ^S	1	1,0	2,20** [1,25-3,88]	2,24* [1,21-4,17]
Mennesker, som begår selvmord, mangler faste religiøse tilknytninger				
Enig	13,5	10,3	19,8	22,1
Uenig	52,9	46,6	39,2	34,3
OR ^S		0,87	1,98* [1,06-3,71]	2,53** [1,30-4,92]
Selvmordsforsøg er for det meste et råb om hjælp				
Enig	78,2	74,1	76,9	77,9
Uenig	5,0	7,6	7,3	6,4
De fleste selvmordsforsøg skyldes konflikter med familien/kæresten				
Enig	34,5	37,0	35,0	39,2
Uenig	21,9	22,5	19,5	16,2
OR ^S				
Selvmordsadfærd skyldes økonomiske problemer				
Enig	68,9	68,3	66,6	66,7
Uenig	7,6	3,8	5,5	5,4
De fleste selvmord skyldes ensomhed				
Enig	77,3	77,1	76,6	77,5
Uenig	2,5	4,6	3,3	1,5
De fleste selvmord skyldes håbløshed				
Enig	92,4	92,6	91,5	83,2

Uenig	1,7	0,8	0,6	1,0
Selv mord skyldes tab af mening med livet				
Enig	95,8	94,3	96,1	90,7
Uenig	0,8	0,8	0,3	0,5
Selv mordsforsøg skyldes manglende selvværd				
Enig	81,5	77,9	85,1	81,4
Uenig	1,7	3,1	2,1	0,0
Selv mordsforsøg skyldes vrede mod sig selv				
Enig	75,6	74,1	75,4	64,2
Uenig	1,7	4,2	5,2	8,8
OR ^s				0,16* [0,04-0,71]
Selv mordsforsøg skyldes vrede mod andre				
Enig	47,9	48,9	52,0	49,5
Uenig	19,3	14,5	13,4	16,7
OR ^s				
Selv mordsforsøg skyldes et ønske om hævn eller straf				
Enig	49,6	45,0	46,8	47,1
Uenig	14,3	19,1	16,1	17,7
De fleste selvmordsforsøg skyldes psykisk sygdom				
Enig	50,4	55,3	51,7	59,3
Uenig	12,6	16,0	17,0	11,8
Nogle mennesker forsøger at tage deres liv for at få opmærksomhed				
Enig	44,5	31,3	29,8	42,2
Uenig	18,5	36,6	31,3	18,1
OR ^s		0,36** [0,20-0,63]	0,40** [0,22-0,70]	0,97

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.6 Aldersforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om synd, skyld og skam (%)				
	-37	38-47	48-57	58+
Selv mord er en synd mod Gud				
Enig	28,6	26,3	29,2	24,5
Uenig	52,1	52,7	49,5	48,0
Selv mord er en synd mod andre mennesker				
Enig	51,3	50,0	52,9	52,5
Uenig	27,7	26,3	23,7	21,1
Selv mord er en tilgivelig synd				
Enig	58,0	58,4	62,9	67,2
Uenig	12,6	16,4	9,1	4,4
OR ^S	1			3,31** [1,38-7,94]
Nogle selvmordstruede mennesker skammer sig				
Enig	78,2	83,6	78,7	72,5
Uenig	0,8	0,8	3,3	1,5
OR				
Nogle efterladte efter selvmord tør ikke bede præster om hjælp				
Enig	69,8	63,7	60,2	52,0
Uenig	5,0	3,1	8,8	6,4
Nogle efterladte efter selvmord føler skam				
Enig	88,2	90,8	86,3	83,8
Uenig	0,0	0,4	2,1	1,0
Nogle efterladte efter selvmord føler skyld				
Enig	90,8	93,9	92,1	87,8
Uenig	0,0	0,4	0,9	1,5
Nogle efterladte efter selvmord beder om at få syndsforladelse				
Enig	41,2	39,7	46,2	36,8
Uenig	5,9	5,3	3,7	6,9

Nogle selvmordstruede beder om Guds tilgivelse for selvmordsadfærd				
Enig	57,1	47,0	59,3	50,5
Uenig	2,5	3,4	3,3	2,5
Nogle selvmordstruede beder om Guds tilgivelse for selvmordstanker og -planer				
Enig	60,1	53,4	62,0	53,9
Uenig	2,5	2,7	3,7	2,0

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.7. Aldersforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om retten til selvmord, (%)				
	-37	38-47	48-57	58+
Selv mord er en menneskeret				
Enig	12,6	10,7	12,2	15,7
Uenig	58,8	63,0	63,5	56,9
Selv mord er en egoistisk handling				
Enig	56,3	54,2	44,4	40,7
Uenig	17,7	17,2	20,7	23,0
OR ^S				
OR ^M				0,43* [0,22-0,86]
Gamle mennesker har ret til at tage deres eget liv				
Enig	10,9	8,0	7,6	7,4
Uenig	53,8	63,7	69,9	66,7
	1			
Unge mennesker har ret til at tage deres eget liv				
Enig	5,9	6,1	6,0	5,4
Uenig	62,2	67,9	73,3	69,1
Selv mord kan retfærdiggøres under visse omstændigheder, fx en uheldelig sygdom				
Enig	30,3	26,0	28,9	27,5
Uenig	35,3	43,5	47,4	41,1

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.8 Aldersforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om pligten til at leve, retten til at dø, (%)				
	-37	38-47	48-57	58+
Retten til at dø følger af retten til at leve				
Enig	14,3	8,8	8,5	12,8
Uenig	44,5	58,8	63,5	57,4
OR ^S	1	0,47* [0,23-0,94]	0,42* [0,21-0,82]	
Mennesker har ret til at vælge, hvornår og hvordan de vil dø				
Enig	6,7	7,6	6,4	7,8
Uenig	69,8	73,3	75,4	69,1
Døden er bedre end lidelse				
Enig	21,0	14,1	13,4	16,7
Uenig	38,7	51,5	55,9	49,5
OR ^S		0,50* [0,28-0,93]	0,44** [0,24-0,79]	
At dø med værdighed er at dø uden smerter og lidelse				
Enig	19,3	19,1	20,7	24,5
Uenig	56,3	57,6	55,9	49,0
Livet har en etisk værdi, det har døden ikke				
Enig	27,7	34,4	33,4	36,8
Uenig	30,3	22,1	24,9	20,6
Livet er Guds gave				
Enig	87,4	90,1	89,4	90,7
Uenig	0,0	0,4	1,2	0,0
Livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt				
Enig	58,8	62,2	70,8	65,7
Uenig	12,6	9,5	8,5	10,3
Livets værdighed afhænger ikke af livets kvalitet				
Enig	61,3	70,2	74,5	68,1

Uenig	12,6	7,6	8,2	5,9
OR ^s	2,38* [1,06-5,35]			
Mennesker har ret til at leve, ikke pligt til at leve				
Enig	20,2	19,1	20,7	20,1
Uenig	40,3	46,2	47,1	38,7
Mennesker har pligt til at leve uanset hvilken form for liv, der er tale om				
Enig	31,9	34,7	38,0	31,9
Uenig	26,1	24,4	25,2	28,4
Retten til at bestemme over vores liv og død er begrænset af vores forpligtelser over for vores pårørende				
Enig	47,9	55,3	60,0	55,9
Uenig	6,7	12,2	10,3	9,3

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.9 Erfaringsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål hvorfor mennesker forsøger/begår selvmord (%)			
	Stor erfaring	Lille erfaring	I alt
Den høje selvmordsrate er forbundet med religionens ringe betydning i Danmark			
Enig	25,5	19,1	23,7
Uenig	34,0	45,5	37,1
OR ^s	1,79** [1,20-5,65]		
Mennesker, som begår selvmord, mangler faste religiøse tilknytninger			
Enig	18,0	13,4	16,7
Uenig	39,2	49,6	42,0
OR ^s	1,69* [1,09-2,63]		
Selvmordsforsøg er for det meste et råb om hjælp			
Enig	76,4	76,8	76,5
Uenig	6,6	7,7	6,9
De fleste selvmordsforsøg skyldes konflikter med familien/kæresten			
Enig	35,8	38,2	36,4
Uenig	21,3	16,3	19,9
Selvmordsadfærd skyldes økonomiske problemer			
Enig	66,5	69,9	67,4
Uenig	5,7	4,1	5,3
De fleste selvmord skyldes ensomhed			
Enig	77,8	74,8	77,0
Uenig	3,0	3,7	3,2
De fleste selvmord skyldes håbløshed			
Enig	91,6	91,1	91,5
Uenig	0,6	1,6	0,9
Selv mord skyldes tab af mening med livet			
Enig	94,8	93,1	94,3
Uenig	0,6	0,4	0,6

Selvordsforsøg skyldes manglende selvværd			
Enig	82,6	79,3	81,7
Uenig	2,0	1,6	1,9
Selvordsforsøg skyldes vrede mod sig selv			
Enig	72,3	73,2	72,5
Uenig	5,8	3,7	5,3
Selvordsforsøg skyldes vrede mod andre			
Enig	49,0	52,9	50,0
Uenig	15,9	13,4	15,2
Selvordsforsøg skyldes et ønske om hævn eller straf			
Enig	46,3	48,0	46,7
Uenig	17,7	15,5	17,1
De fleste selvordsforsøg skyldes psykisk sygdom			
Enig	54,8	52,9	54,3
Uenig	15,4	13,8	15,0
Nogle mennesker forsøger at tage deres liv for at få opmærksomhed			
Enig	34,4	36,2	34,9
Uenig	28,9	26,4	28,2

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Sempel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.10 Erfaringsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om synd, skyld og skam (%)			
	Stor erfaring	Lille erfaring	I alt
Selvord er en synd mod Gud			
Enig	28,7	23,2	27,2
Uenig	48,8	54,9	50,4
Selvord er en synd mod andre mennesker			
Enig	54,0	45,5	51,8
Uenig	22,3	30,1	24,4

OR ^S	1,60**	[1,13-2,28]		
Selv mord er en tilgivelig synd				
Enig	62,7	59,8	61,9	
Uenig	10,5	11,0	10,6	
Nogle selvmordstruede mennesker skammer sig				
Enig	80,5	73,6	78,7	
Uenig	2,4	0,4	1,9	
Nogle efterladte efter selvmord tør ikke bede præster om hjælp				
Enig	60,3	61,4	60,6	
Uenig	7,3	2,9	6,1	
OR ^S	0,38*	[0,17-0,86]		
Nogle efterladte efter selvmord føler skam				
Enig	88,3	84,6	87,3	
Uenig	1,5	0,0	1,1	
Nogle efterladte efter selvmord føler skyld				
Enig	90,2	91,9	91,5	
Uenig	0,0	1,1	0,8	
Nogle efterladte efter selvmord beder om at få syndsforladelse				
Enig	45,3	31,3	41,6	
Uenig	4,6	6,5	5,1	
OR ^S	2,03*	[1,06-3,90]		
OR ^M	2,38*	[1,13-4,99]		
Nogle selvmordstruede beder om Guds tilgivelse for selvmordsadfærd				
Enig	57,6	42,3	53,5	
Uenig	3,1	2,9	3,1	
Nogle selvmordstruede beder om Guds tilgivelse for selvmordstanker og -planer				
Enig	61,5	46,8	57,6	
Uenig	2,8	2,9	2,8	

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.11 Erfaringsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om retten til selvmord, (%)			
	Stor erfaring	Lille erfaring	I alt
Selv mord er en menneskeret			
Enig	13,0	11,4	12,6
Uenig	62,0	59,4	61,3
Selv mord er en egoistisk handling			
Enig	47,3	49,6	47,9
Uenig	20,1	19,1	19,8
Gamle mennesker har ret til at tage deres eget liv			
Enig	7,2	10,6	8,1
Uenig	67,8	58,5	65,3
OR ^S	0,59* [0,35-0,98]		
Unge mennesker har ret til at tage deres eget liv			
Enig	5,4	7,3	5,9
Uenig	71,6	63,4	69,4
Selv mord kan retfærdiggøres under visse omstændigheder, fx en uhelbredelig sygdom			
Enig	26,8	30,9	27,9
Uenig	44,9	39,0	43,3

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Smpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.13 Erfaringsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om pligten til at leve, retten til at dø, (%)			
	Stor erfaring	Lille erfaring	I alt
Retten til at dø følger af retten til at leve			
Enig	8,7	14,6	10,3
Uenig	62,4	47,2	58,3
OR ^S	0,45** [0,28-0,71]		
Mennesker har ret til at vælge, hvornår og hvordan de vil dø			
Enig	6,4	8,9	7,1
Uenig	71,9	66,7	72,7

Døden er bedre end lidelse			
Enig	13,5	20,3	15,3
Uenig	54,2	42,3	51,0
OR ^S	0,52**	[0,34-0,78]	
At dø med værdighed er at dø uden smerter og lidelse			
Enig	20,7	21,5	20,9
Uenig	56,6	50,4	54,9
Livet har en etisk værdi, det har døden ikke			
Enig	35,5	28,9	33,7
Uenig	23,5	24,8	23,8
Livet er Guds gave			
Enig	90,9	86,2	89,6
Uenig	0,45	0,81	0,55
Livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt			
Enig	68,6	57,7	65,7
Uenig	8,1	14,2	9,7
OR ^S	2,09**	[1,31-3,33]	
Livets værdighed afhænger ikke af livets kvalitet			
Enig	72,6	63,4	70,1
Uenig	7,0	11,0	8,1
OR ^S	1,79*	[1,08-2,96]	
Mennesker har ret til at leve, ikke pligt til at leve			
Enig	9,8	20,7	20,0
Uenig	45,1	41,5	44,1
Mennesker har pligt til at leve uanset hvilken form for liv, der er tale om			
Enig	36,2	31,3	34,9
Uenig	24,9	28,5	25,8
Retten til at bestemme over vores liv og død er begrænset af vores forpligtelser over for vores pårørende			

Enig	58,4	50,0	56,1
Uenig	9,9	11,0	10,2

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Sempel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.14 Regionsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål hvorfor mennesker forsøger/begår selvmord (%)					
	Hovedstaden	Syddanmark	Sjælland	Midtjylland	Nordjylland
Den høje selvmordsrate er forbundet med religionens ringe betydning i Danmark					
Enig	21,3	26,4	22,8	21,4	34,4
Uenig	42,3	32,8	41,1	37,3	20,8
OR ^S					3,27** [1,71-6,26]
OR ^M					3,19** [1,65-6,19]
Mennesker, som begår selvmord, mangler faste religiøse tilknytninger					
Enig	15,5	19,2	13,4	17,5	21,9
Uenig	45,6	40,0	47,5	42,1	24,0
OR ^S					2,69** [1,34-5,41]
OR ^M					2,58** [1,27-5,26]
Selvmordsforsøg er for det meste et råb om hjælp					
Enig	74,9	80,0	74,3	76,6	80,2
Uenig	7,5	8,0	6,4	7,1	4,2
OR					
De fleste selvmordsforsøg skyldes konflikter med familien/kæresten					
Enig	36,4	36,0	38,1	37,0	32,3
Uenig	23,0	16,8	14,9	21,4	22,9
Selvmordsadfærd skyldes økonomiske problemer					
Enig	70,7	72,8	60,4	66,7	68,8
Uenig	4,2	4,0	6,4	6,0	5,2
De fleste selvmord skyldes ensomhed					
Enig	76,6	85,6	74,3	74,6	79,2
Uenig	2,5	4,8	4,0	2,4	3,1

De fleste selvmord skyldes håbløshed					
Enig	90,8	94,4	91,1	91,3	90,6
Uenig	1,3	2,4	1,0	0,0	0,0
Selv mord skyldes tab af mening med livet					
Enig	94,6	96,0	95,5	93,3	91,7
Uenig	1,3	0,0	0,5	0,0	1,0
Selv mordsforsøg skyldes manglende selvværd					
Enig	81,2	84,8	77,7	83,3	83,3
Uenig	2,9	0,0	2,5	2,0	0,0
Selv mordsforsøg skyldes vrede mod sig selv					
Enig	77,0	73,6	66,8	73,8	68,8
Uenig	5,4	5,6	4,0	6,0	5,2
Selv mordsforsøg skyldes vrede mod andre					
Enig	51,1	48,0	48,5	53,2	44,8
Uenig	13,0	15,2	15,8	15,9	17,7
Selv mordsforsøg skyldes et ønske om hævn eller straf					
Enig	47,3	53,6	40,6	49,2	42,7
	19,3	13,6	16,8	16,3	18,6
De fleste selvmordsforsøg skyldes psykisk sygdom					
Enig	51,5	50,4	56,4	57,1	54,1
Uenig	16,3	19,2	13,9	11,9	16,7
Nogle mennesker forsøger at tage deres liv for at få opmærksomhed					
Enig	35,2	35,2	34,2	34,1	37,5
Uenig	28,5	24,8	29,2	27,0	33,3

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.15 Regionsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om synd, skyld og skam (%)					
	Hovedstaden	Syddanmark	Sjælland	Midtjylland	Nordjylland
Selv mord er en synd mod Gud					
Enig	25,9	34,4	25,3	29,4	19,8
Uenig	53,6	42,4	52,0	48,0	56,3
OR ^S	1,68* [1,01-2,77]				
Selv mord er en synd mod andre mennesker					
Enig	51,9	51,2	46,5	56,0	52,1
Uenig	25,9	24,8	25,3	24,2	18,8
OR					
Selv mord er en tilgivelig synd					
Enig	61,5	66,4	56,9	61,5	68,8
Uenig	13,8	9,6	11,9	8,7	6,3
Nogle selvmordstruede mennesker skammer sig					
Enig	80,8	76,0	74,3	82,1	77,1
Uenig	2,5	1,6	2,0	1,2	2,1
Nogle efterladte efter selvmord tør ikke bede præster om hjælp					
Enig	57,3	62,4	56,9	65,5	61,5
Uenig	6,7	4,0	7,4	5,2	7,3
Nogle efterladte efter selvmord føler skam					
Enig	88,3	86,4	84,2	90,1	85,4
Uenig	1,7	0,0	2,0	0,8	0,0
Nogle efterladte efter selvmord føler skyld					
Enig	90,4	89,6	89,6	94,7	94,8
Uenig	1,7	0,0	0,5	0,8	0,0
Nogle efterladte efter selvmord beder om at få syndsforladelse					
Enig	39,8	40,0	39,1	47,6	37,5
Uenig	5,4	9,6	4,0	2,8	7,3

Nogle selvmordstruede beder om Guds tilgivelse for selvmordsadfærd					
Enig	53,6	48,8	52,0	58,3	50,0
Uenig	2,9	4,0	2,0	2,8	5,2
Nogle selvmordstruede beder om Guds tilgivelse for selvmordstanker og -planer					
Enig	60,3	52,80	54,5	62,7	50,0
Uenig	3,4	3,2	1,0	2,8	5,2

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.16 Regionsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om retten til selvmord, (%)

	Hovedstaden	Syddanmark	Sjælland	Midtjylland	Nordjylland
Selv mord er en menneskeret					
Enig	14,2	13,6	10,9	9,5	18,8
Uenig	56,5	64,0	61,9	65,5	57,3
Selv mord er en egoistisk handling					
Enig	51,5	52,8	43,6	45,2	50,0
Uenig	19,3	21,6	18,8	20,6	18,8
Gamle mennesker har ret til at tage deres eget liv					
Enig	8,8	12,8	5,9	5,6	11,5
Uenig	61,1	67,2	63,9	70,6	62,5
Unge mennesker har ret til at tage deres eget liv					
Enig	7,5	5,6	3,5	6,0	7,3
Uenig	64,9	76,0	68,3	71,8	67,7
Selv mord kan retfærdiggøres under visse omstændigheder, fx en uhelbredelig sygdom					
Enig	32,2	34,4	21,8	23,4	33,3
Uenig	40,6	42,4	43,6	47,2	40,6
OR ^s	0,63*				

[0,41-0,96]

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Sempel regression med konfidensintervaller

Tabel 2.17 Regionsforskelle i holdninger til en række udsagn, der omhandler spørgsmål om pligten til at leve, retten til at dø, (%)					
	Hovedstaden	Syddanmark	Sjælland	Midtjylland	Nordjylland
Retten til at dø følger af retten til at leve					
Enig	10,9	12,0	8,4	9,1	13,5
Uenig	55,2	62,4	55,9	61,5	57,3
Mennesker har ret til at vælge, hvornår og hvordan de vil dø					
Enig	7,5	11,2	5,5	5,2	9,4
Uenig	70,7	71,0	71,8	75,8	71,9
Døden er bedre end lidelse					
Enig	15,9	20,0	14,9	13,1	14,6
Uenig	49,4	49,6	47,0	55,6	53,1
At dø med værdighed er at dø uden smerter og lidelse					
Enig	22,6	24,8	19,8	18,7	19,8
Uenig	51,9	53,6	53,5	59,5	55,2
Livet har en etisk værdi, det har døden ikke					
Enig	33,1	33,3	33,2	33,3	37,5
Uenig	23,4	28,0	21,3	25,0	21,9
Livet er Guds gave					
Enig	89,5	91,2	88,1	90,9	87,5
Uenig	0,0	0,0	2,5	0,0	0,0
Livet er ukrænkeligt, også når det er ubærligt					
Enig	67,0	68,0	60,9	69,8	58,3
Uenig	6,3	11,2	8,4	10,3	17,7
					0,31** [0,15-

					0,66]
Livets værdighed afhænger ikke af livets kvalitet					
Enig	73,6	68,0	64,4	72,2	70,8
Uenig	5,9	11,2	9,9	7,1	8,3
Mennesker har ret til at leve, ikke pligt til at leve					
Enig	23,4	18,4	18,3	20,2	16,7
Uenig	38,5	48,0	44,5	44,4	51,0
Enig	29,7	36,8	34,7	36,1	42,7
Uenig	30,1	26,4	23,8	22,2	28,1
OR ^s				1,65*	[1,03-2,63]
Retten til at bestemme over vores liv og død er begrænset af vores forpligtelser over for vores pårørende					
Enig	57,3	57,6	53,0	54,8	61,5
Uenig	11,3	14,4	10,4	7,5	8,3

*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,0001 Simpel regression med konfidensintervaller

www.selvmordsforskning.dk

ISBN: 978-87-93124-20-2